

OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA

PUBLIKACIJA OB 400-LETNICI
ŽELEZARSTVA IN JEKLARSTVA V MEŽIŠKI DOLINI

400LET
JEKLARSTVA V MEŽIŠKI DOLINI

V S E B I N A

Jeklarstvo – naša dediščina, sedanjost in prihodnost

Dr. Tomaž Rožen,
župan Občine Ravne na Koroškem

V Občini Ravne na Koroškem in širše v Mežiški dolini smo leto 2020 zastavili kot leto praznovanja in obeleženja 400-letnice jeklarstva. Ponosni smo na svojo preteklost, ki je oblikovala naš značaj in našo skupnost.

Toda namesto, da bi leto, ki zaokroži 400-letno pot jeklarstva, polnili z veselimi dogodki, izmenjavo lastnih spominov in obujanjem anekdot, pripovedi ter dogodkov, je svet ustavila epidemija in prekrizala domala vse (naše) načrte. Nekaj izpeljanih dogodkov, ki se jim nismo odrekli prav zato, da kljub stanju v državi in doma dodamo nekaj utripa življenja iz časov, ki jih še ni krojil strah pred boleznijo in ko tempa niso narekovali ukrepi za zajezitev koronavirusne bolezni, je postalo edini utrinek sicer smelo zastavljenega jubilejnega leta. Posebni, večni in oprijemljivi spomin na leto, ki bi ga po eni strani najraje pozabili, pa vendar zaradi posebne, res zavirljive obletnice jeklarstva tega ne dovolimo, je tukaj pred vami.

Priložnostna publikacija OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA, ki je izšla ob 400-letnici železarnstva in jeklarstva v Mežiški dolini, nam obuja spomine, oživi slike, nas ponese v tisti čas, med tiste ljudi, predstavi naš karakter in ljudi. Naša prizadevanja takrat in danes. In kot radi rečemo »vse poti vodijo v Rim«, na Ravnah veliko (če ne vse) poti vodi(jo) k nekdanji železarni. Tudi publikacija, ki je pred vami, bo mnogim obudila spomin na nostalgično listanje po nekoč izjemnem glasilu železarjev, ki je delavce obveščalo, informiralo o dogajanju znotraj železarne ter spremljalo dogajanje v podjetju kot tudi na koroškem podeželju, socialno problematiko, nekatere kulturne dogodke ... in bilo domala osrednji medij mnogih, ki jim je fabrika bila mati in kruh. Nam pa v spomin in za spomin.

Za Občino Ravne na Koroškem ima jeklarstvo velik pomen; ne le, da je sedanjost zaznamovana z jeklarstvom in gospodarskimi družbami na lokaciji nekdanje železarne, tehniška dediščina je naš ponos, velik in pomemben del naše kulturne dediščine. Pomen jeklarstva je neizbrisen tako na Ravnah na Koroškem kot širše v Mežiški dolini. Če jeklarstva ne bi bilo, ti kraji danes ne bi bili dom tolikim občankam in občanom (mnogi so ostali ali prišli na Ravne zaradi dela in priložnosti za ustvarjanje korenin).

Občina Ravne na Koroškem in zlasti mesto Ravne na Koroškem sta v preteklosti rasla zaradi jeklarstva, sedaj pa rasteta ob jeklarstvu, ob tem smo skupaj razvili druge stebre gospodarske dejavnosti, tudi druge družbene podsisteme, brez katerih ni mogoče živeti. Vendar jeklarstvo tvori, tako verjamem, tudi trdno zasidrano jedro, ki bo uspešno kljubovalo izzivom za gospodarstvo negotove prihodnosti in pretresom, na katere nismo bili pripravljeni.

Na Ravnah na Koroškem si želimo, da je jeklarstvo tisto jedro, ki bo pisalo novo prihodnost. Ne le zaradi tehnološke opreme in umeščeni v prostor, ampak predvsem zaradi znanja, za katero želimo, da bi se v čim večji možni meri ustvarjalo prav tu in postalo del znanja za prihodnost. Jeklarstvo naj bo na temelju 400-letnega obstanka, razvoja in vseh premaganih težav preteklosti ne samo stvar naše dediščine, ampak naše sedanjosti in, želim si, tudi boljše in lepše prihodnosti.

Tudi moj osebni spomin je vezan na takratno železarno Ravne, saj sta oba starša vso svojo delovno dobo delala prav v fabriki. Nimalokrat je bilo iz njunih ust slišati kot svarilo: *Uči se, da ti ne bo treba delati v fabriki*. Želim pa si, da nekoč svarilo kdaj postane priložnost v smislu: *Uči se, da boš lahko delal v fabriki*.

Za bodočnost, ki se predružačena piše prav v letu, ki spreminja nekdanje vrednote in že utečene poti, pa ob 400-letnici jeklarstva slednjemu želimo, da bolj kot del dediščine in ponosa postane del uspešne prihodnosti.

Naj dodam še iskreno zahvalo vsem ustvarjalcem, avtorjem člankov, uredniškemu odboru in glavni urednici Andreji Čibron Kodrin, saj so v publikacijo OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA, ki jo boste, upam, kot jaz z veseljem prelistali, vložili veliko časa in truda. Ob 400-letnici čestitke jeklarstvu in vsem, ki ga ohranjajo. Publikaciji želim uspešno pot med bralce. •

Zapis časa

Mag. Irena Oder,
direktorica Koroške osrednje knjižnice

V depojih Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem je shranjenih več kot 20.000 enot gradiva: rokopisnih zvezkov, kartografskega in slikovnega gradiva, diplomskih nalog ..., povezanih s Koroško tu in onstran meje. Že ustanovitveni akt 3. februarja 1949 je določil temeljno poslanstvo knjižnice: *zbiranje, hranjenje in strokovno obdelavo koroškega domoznanskega gradiva, pospeševanje knjižničarstva na območju koroške krajine ter oskrbo študentov in dijakov s študijsko literaturo*. To poslanstvo jo odlikuje še danes, ne nazadnje ji tudi status območne knjižnice za Koroško (12 koroških občin) nalaga posebne naloge.

Zbiranje tovrstnega gradiva je zahtevno in odgovorno delo, uporabnikom in mnogim raziskovalcem pa pomeni osnovo, iz katere črpajo vedenje o zgodovinskem, etnološkem, družbenem, kulturnem in športnem utripu svojega kraja.

Industrija ima v naši dolini dolgoletno tradicijo, zlasti jeklarska. Še kako je vplivala na razvoj kraja in doline. In tu je 29. november 1951, ko je izšla prva številka Koroškega fužinarja (KF), časopisa, ki piše o strokovnih temah, pridobitvah v železarni ..., predvsem pa o svojih delavcih, o tistih najpomembnejših členih v proizvodni verigi. Je časopis, ki so ga v železarni podprli, *ker se mora dvigniti nivo vsakega delavca*. Ker so se v železarni zavedali, *da ves okraj, ki je takrat postal eno samo gradbišče, nima samo cilja dograditve objektov, ampak je treba istočasno zgraditi samega sebe ... Vse mora gnati en cilj: Ravne morajo postati gospodarsko in kulturno središče Koroške*.

KF je 56 let (1951–2007) odlikoval podoba svojega kraja; med zveste zapisovalce je vabil delavce, strokovnjake različnih področij, umetnike in tudi pisce župnijskih kronik. Bibliografija KF, ki so jo izdelale sodelavke domoznanskega oddelka, je še danes za strokovne delavce knjižnice pomemben informacijski vir, dostopen tudi v bazi COBISS, zato ga zasledimo kot vir in literaturo.

Zelo veliko zamujamo in negotovosti prepuščamo zapis duha časa samo z bibliografijo Koroške, ki jo v domoznanskem oddelku še vedno skrbno gradimo, a časopis tako širokega obsega, kot je bil KF, je bil res domoznanski časopis za Koroško. Žal ga danes nimamo.

Pred leti nam je s sredstvi Ministrstva za kulturo uspelo digitalizirati vse letnike Informativnega in Koroškega fužinarja. Priporočam v branje.

Morda ta publikacija, izdana ob 69. obletnici izida prve številke KF, zaseje novo rast. •

Razgledi ob jubileju

Mag. Andreja Čibron Kodrin,
urednica

P raznovanje jeklarskega jubileja je tudi pred četrtno in pol stoletja, skupaj z drugimi prireditvami, zaznamoval izid priložnostne publikacije. Počastitvi letošnje častitljive obletnice začetka jeklarstva v Mežiški dolini je namenjena tudi revija, ki jo držite v rokah.

Naslovili smo jo simbolično, OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA. V prvem delu je naslov časopisa, ki ga je 29. novembra 1951 začela izdajati Železarna Ravne, zadnja leta (vse do 2007.) pa je izhajal pod okriljem podjetja Fužinar Ravne, ter je, skupaj z Informativnim fužinarjem (1964–2009), odigral pomembno vlogo ne le tovarniškega časopisa, temveč (s podnaslovom Razgledi ravnskih železarjev) tudi domoznanskega glasila celotne doline. Poklon časopisu, ta je zdaj dostopen tudi na www.dlib.si, je tudi izbira datuma izida pričujoče revije, ki z naslovom zajema še tehnološki in teritorialni vidik razvoja jeklarstva.

Za ovitek smo izbrali motiv iz proizvodnje v SIJ Metalu Ravne, ki je upodobljen na priložnostni poštni znamki Pošte Slovenije 400 let jeklarstva v Mežiški dolini in panoramsko ponovljen na razglednici Koroškega filatelističnega društva, ter tako, skupaj z natisom uradnega logotipa obletnice, sledili celostni podobi in prepoznavnosti pomembnega jubileja.

Medtem ko se pri obliki revije nismo odločili za retro videz katere od oblikovnih rešitev Koroškega fužinarja, ker bi bila ta tuja sodobnim bralcem, pa smo pri njeni vsebinski zasnovi izhajali iz njegovega koncepta: Kaj bi ta časopis, če bi še izhajal, prinesel v branje? Avtorji so jeklarstvo in tematike, povezane z njim, predstavili z več zornih kotov, tudi zelo osebnih. Nekatere vsebine so seveda že znane, druge so zapisane v drugačnih kontekstih, tretje nadgrajene, nekaj je tudi novih. Zavedamo se, da vseh tem nismo zajeli, ker jih je preveč, zato jih prepuščamo prihodnjim rodovom. Temeljni vir za spoznavanje zgodovine ravnenske železarne in njene vloge v okolju ostaja znanstvena monografija Mati fabrika, mesto in dom avtorice dr. Karle Oder.

Zahvaljujem se izdajateljicam za odločitev izdati publikacijo in zaupanje. Za ustvarjalno sodelovanje hvala članicam uredniškega odbora in oblikovalcu, ker je naša hotenja pretil v privlačno grafično podobo. Verjamem, da smo pripravili zanimivo revijo in da jo boste bralci radi prebirali, ne le v jubilejnem letu jeklarstva, temveč da bo aktualna še dolgo. Dosegljiva je tudi na spletnih straneh izdajateljev. •

SIJAJ JEKLARSKE TRADICIJE

Sijaj jeklarske tradicije so skozi stoletja ustvarili številni posamezniki, ki jim je bilo jeklarstvo izziv. Med njimi so lastniki, ki so gradili fužine, železarne in jeklarne, ter tudi njihovi upravitelji in direktorji. Sijaj jeklarske tradicije so ustvarili mnogi anonimni delavci, ki so z znanjem, spretnostjo in izkušnjami topili, lili, kovali, kalili, žarili in valjali pa brusili, rezkali, pilili ter drugače obdelovali kovino in zlitino, ki je še danes temelj gospodarske moči. Tisoče zaposlenih v železarni na Ravnah je podjetje poosebilo s pojmom »mati fabrika«, saj so z delom v njem izboljšali svoj socialni in družbeni položaj.

Dr. Karla Oder

Nekoč davno je z neba padel velik železov meteorit. Našel ga je radoveden in iznajdljiv človek. Iz nebeškega železa si je skoval prvi meč. Z njim je širil meje svojega prostora in kazal svojo moč. Prav tako predavnimi časi je pod vulkani živel bog ognja in kovaštva Hefajst. Z božansko močjo je koval orodje in orožje bogovom in junakom tistega časa. Hetitski kovaški mojster pa je svojemu kralju daroval prestol in žezlo iz železa.

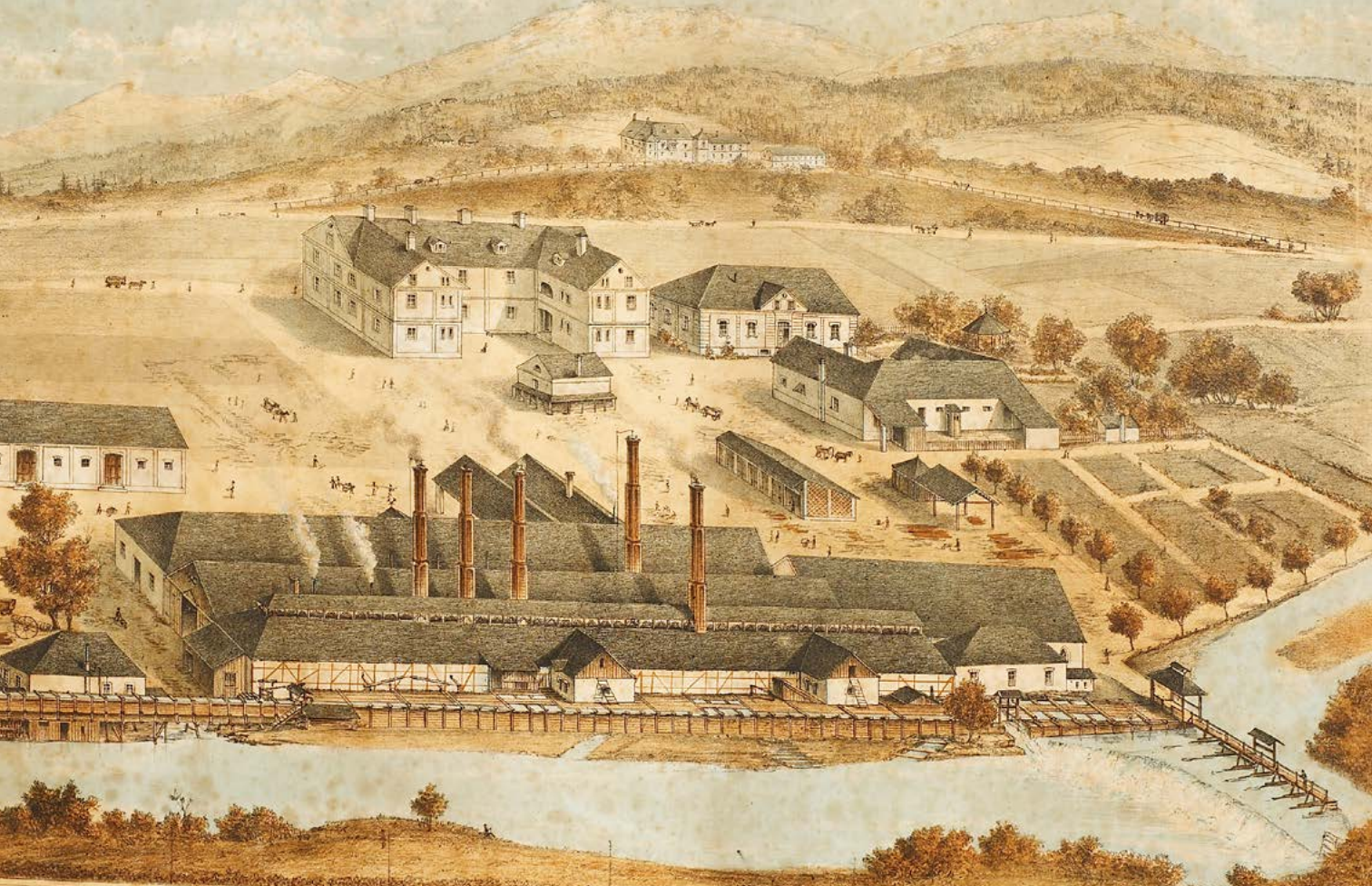
Mnogo let pozneje so si z znanjem taljenja železove rude in s kovaško spretnostjo obdelovanja železa Kelti iz kraljestva Norik v osrčju Evrope pri Rimljanih zagotovili več svobode, kot je bila dana drugim prebivalcem imperija. Tudi Slovani so po naselitvi naših krajev dobro poznali nahajališča te dragocene rude in z mojstrsko spretnostjo kovanja svoje plemiče opremili z železno vojaško opremo. Železo in jeklo sta postala simbol gospodarske, politične in vojaške moči cesarstva in kraljestva, z uporabo številnih orodij

sta bila nepogrešljiva tudi v vsakdanjem življenju zemljiških gospostev, kmetov in obrtnikov.

Pripovedka pravi, da je bila Mežiška dolina nekoč jezero. Voda je že davno otekla in jezero se je posušilo, sledovi življenja pa so ostali ujeti globoko v zemlji, v kameninah naših gora. Najdbe amonitov, polžev in koral pripovedujejo zgodbo o jezeru, ki se je pred več deset milijoni let razprostiralo čez naše današnje gore, Peco, Raduho, Smrekovec in Uršljo goro.

Koroški deželni stanovi so 23. marca 1620 za vodjo fužinarskega in prejemniškega urada v Črni imenovali Melchiorja Putza (Melchiorja Puca), novčnega mojstra na Koroškem. (Deželni arhiv Celovec, Ständisches Archiv, Handschriften, AT-KLA 456 – A- 53 St. Verordneten- und Ausschussprotokoll, 1620)

Thurnova jeklarna na Ravnah na Koroškem v šestdesetih letih 19. stoletja, litografija, Marko Smech (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Plavž, Bessemerjev obrat in reverzijska valjarna Prevalje leta 1887, litografija, Vincenc Pernikar (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

DOLINA JEKLA Koroške gore s svojevrstnimi zakladi

Pripovedka tudi pravi, da je pod Uršljo goro nekoč živel oglar. Pridno je žgal oglje in bil zadovoljen s svojim delom, s seboj in z vsem svetom. Okna njegove borne bajte so imela obilo diamantov in zanje je izvedel cesar. Napotil se je k oglarju. Ko je prišel k njemu, ga je vprašal, zakaj ima toliko diamantov v oknih. Oglar mu je dejal, da mu ponoči svetijo tako dobro, da ne potrebuje luči. Cesar ga je prosil za

enega, a oglar mu je dal vse, sebi pa nabral druge. Oglarja je cesar povabil na svoj dvor, vendar tam ni bil nikoli prav zadovoljen. Potem pa so na Uršlji gori hudourniki zalili vse diamante, in še danes jih ni mogoče najti.

Dežela z Uršljo goro in goro Peco, kamor naj bi se pred stoletji s svojo vojsko zatekel kralj Matjaž, se je skozi milijone let geološko spreminjala, v njenih nedrjih se je oblikoval zaklad, svojevrstno zlato, ki so ga stoletja kopali in predelovali – svinec, železo in premog. Reka Meža z izviro se-

verno od gore Olševe v Koprivni in izlivom v reko Dravo pri Dravogradu povezuje vzhodne Karavanke in zahodne del Pohorja. V dobi širjenja protestantske vere je moč njene vode pritegnila podjetne fužinarje, zato so ob reki postavili talilne peči in kladiva z velikimi kolesi. Z lesnim ogljem so na ognjiščih razžarili železo. Voda je vrtela kolesa, da so dvigala težke glave norcev in repačev, pod katerimi so kovači obračali razžarjeno železo in ga oblikovali v sekire, lemeže, motike, kose in druga orodja.

Železo in jeklo sta že od nekdaj simbol gospodarske, politične in vojaške moči, z uporabo številnih orodij pa sta postala nepogrešljiva tudi v vsakdanjem življenju.

Izkoristili moč reke Meže

Trg Gutenštajn je slovel po kovanih žeblih, še preden so po dolini plenili Turki in pustošili Ogrji. V trgu ali, bolje, ob trgu so v poznem srednjem in zgodnjem novem veku že delovale kovačnice in žebljarne, saj je bila težnja deželnega kneza, da v svojih trgih razvija kovaško obrt in tako poveča obrambno sposobnost države. Pri Guštanju so na reki Meži takrat postavili kovačije na vodni pogon tržan Jakob Duler ter kovača Jurij Breznik in Adam Mačnik. V Strojnski Reki, na kmetiji Sagmajster, je zgradil kovačijo plemič Janez Jakob Javornik. Dovolj moči za pogon kladiv je ob svojem izteku v Mežo pod Javornikom premogel tudi potok Kotulja (Hotulja). To majhno kovačijo so veliko let pozneje spremenili v žebljarno.

Moč reke Meže so izkoristili številni podjetni posamezniki. Tudi plemič Gačnik ali Schlangenburg, sorodnik lastnika toplic v Dobrni. Upravitelj Thurnovih rudnikov svinca v Črni je imel pri trgu v posesti fužinarsko hišo s štirimi jeklenimi kladivi in poleg nje stoječo graščinsko kovačijo. Fužine so v dobi industrializacije z novimi načini predelave železa in jekla presrasle obrtniško delavnico in postale industrijski jeklarski obrat.

Na Poljani, tam, kjer se povežeta zgornja in spodnja Mežiška dolina in vodi pot preko Holmca do Pliberka, je tudi Jurij Merva postavil svojo kovačijo, a danes o njej vemo bolj malo. Tako kot je še veliko neznanega o treh fužinarjih iz Črne, med njimi sta bila kovaški mojster in izdelovalec smodnika, ki so leta 1589 koroške deželne stanove zaposili za posojilo 50 goldinarjev. Nekaj več kot dve desetletji pozneje je Primož Vrčkovnik postavil kovačijo ob Javorskem potoku.

Thurnova jeklarna in železarna v Črni v šestdesetih letih 19. stoletja, litografija, Marko Smech (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Jeklarna grofa Thurna pred prvo svetovno vojno (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Zgodovinski viri tako kažejo, da kovaška obrt v Črni v začetku 17. stoletja ni bila novost. Nove in pomembne pa so bile fužine Melchiorja Putza (Melchiorja Puca), zgrajene leta 1620 na posestvu Mušenik ob sotočju potoka in reke Meže. Novčni mojster iz Labotske doline je v Črni iskal svojo poslovno priložnost naložbe v novo gospodarsko dejavnost. Kot ugleden mož je postal tudi vodja fužinarskega in prejemniškega urada, a je že po štirih letih fužine prodal grofu Thurnu.

Grofje Thurn več kot 300 let krojili industrijski razvoj

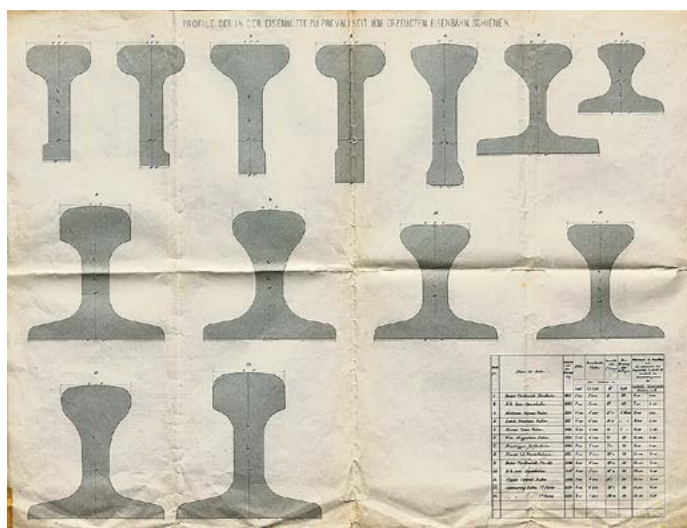
Veliko pozneje je na starih temeljih postavil nove fužine in žebljarno grof Franc Thurn, ki si je v vojni s Prusijo priboril odlikovanji križ Reda Marije Terezije in križ sv. Štefana, življenje pa izgubil v bojih proti Turkom. Njegova žebljarna se je razvila v uspešno

železarsko podjetje na Koroškem. Kakovost njenih izdelkov so prepoznali kupci v različnih deželah, še zlasti pa ocenjevalci izdelkov na industrijskih razstavah v Celovcu, Gradcu in drugih evropskih mestih.

Del podjetja v Črni so bile še fužine na potoku Šumcu v Mežici. Že od začetka so tu delovale presnovke, težka kladiva in vleke za žico različne debeline in kakovosti. Večino kovaških kladiv so ustavili med prvo svetovno vojno, v Kivovi fužini, eni od šestih, pa so ogenj ugasnili sredi sedemdesetih let 20. stoletja.

Grofje Thurn so v Mežiški dolini krojili gospodarski in industrijski razvoj skoraj tri stoletja in pol. Potem ko je njihova železarna v Črni in Mežici postala najpomembnejše železarsko podjetje Koroške z dvesto zaposlenimi železarji in oglarji, so sprejeli pomembno odločitev. Odpovedali

so se iskanju in predelavi svinčeve rude. Podjetniške ambicije so usmerili v razvoj jeklarske industrije. Premog, ki je bil njena energetska osnova, so kopali na Stržovem v Mežici in na Holmcu. Po izgradnji železnice med Celovcem in Mariborom so postopoma opustili proizvodnjo v zgornjem delu Mežiške doline in krepili izdelavo kakovostnih jekel v novozgrajeni pudlarni in valjarni v Guštanju.

Profili železniških tračnic, ki so jih na Prevaljah izdelovali med letoma 1836 in 1852. (Deželni arhiv Celovec, AT-KLA, NL Rosthorn Franz)

Delavci železarne Prevalje konec 19. stoletja (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Rosthornova tovarna tirov na Prevaljah prva v avstrijski monarhiji

Iznajdba parnega stroja in načina uporabe premoga kot energetskega vira je povzročila revolucijo v industriji. Začela se je serijska proizvodnja najrazličnejših izdelkov. Na največjem otoku v Evropi so na jugu Londona takrat odprli prvo javno železnico. Sprva so vagoni vlekli konji, kmalu pa so konjske moči prevzele parne lokomotive, kurjene s premogom. Po vsej Evropi so gradili nove železarne, da so z železnicami povežali velika mesta.

Tudi v naših krajih so zaradi pomanjkanja lesa iskali nove energetske vire, ki bi novim strojem dali dovolj moči in hitrosti. Tako je nekega dne Blaž Mayer z Dunaja na Lešah odkril nahajališče rjavega premoga. Po nekaj letih je pravice izkoriščanja premoga prodal bratom Rosthorn z Dunaja. Njihovega očeta Matevža, uspešnega podjetnika v Angliji, je cesarica povabila na Dunaj, da je tam izdeloval medeninate gube. Njegovi sinovi, med njimi Avgust in Franc, so gradili železarne in zato združili kapital v Volšperški železarski družbi.

Zaradi premoga na Lešah in moči reke Meže so Rosthorni prišli tudi na Prevalje in postavili prvo tovarno železniških tirnic v monarhiji. Svetovno znana železarne je delovala

na Prevaljah med letoma 1835 in 1899. Podjetje je zaslovelo po železniških tirnicah, s katerimi so gradili Ferdinandovo železnico na Češkem, avstrijsko državno železnico, proge Milan–Monza, Monza–Como in Dunaj–Gloggnizer, lombardijsko-beneško železnico, jamske železnice v Hrastniku, madžarsko osrednjo železnico in progo preko Semmeringa.

V prvi pudlarni na Slovenskem so uporabljali takrat najsodobnejše angleške naprave za izdelovanje kakovostnega jekla. Sloveli so po metalurških pečeh pudlovkah in po številnih tehničnih novostih, s katerimi so skušali ohraniti svoj položaj med vodilnimi železarnami. Kakovostni izdelki in denarni učinki so jo hitro dvignili v evropski vrh.

Zaradi potrebe po večjih količinah grodlja so Rosthorni po desetletju delovanja polovico podjetja prodali največjemu lastniku plavžev na Koroškem Eugenu Dickmannu-Secherauu. Po nastanku Avstro-ogrske monarhije so podjetje pridružili novoustanovljeni Hüttenberški železarski družbi, čez dobro desetletje pa Avstrijski alpski montanski družbi. Po izgradnji železniške proge Celovec–Maribor so na Prevaljah postavili tudi prvi plavž na koks v alpskem prostoru in prvič v plavžu koksu in oglju primešali rjavi premog.

Zaradi Rosthornove železarne so se Prevalje v 19. stoletju uvrstile na gospodarski zemljevid Evrope, a že leta 1899 so opustili proizvodnjo, stroje pa prepeljali v železarno v Donawitzu. Tja so se odselili tudi številni delavci.

V strojni livarni Železarne Ravne leta 1959
(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

DOSEŽKI JEKLARSKE INDUSTRIJE

Uporaba rjavega premoga pri pudlanju

Izumi, novosti in izboljšave so pomembno gonilo razvoja. Podjetjem omogočajo večjo konkurenčnost, učinkovitost, boljšo kakovost izdelkov in lajšanje težkega fizičnega dela. V gospodarski zgodovini Koroške je pomembna uporaba tujih inovacij in inovacij, nastalih v tukajšnjih podjetjih. Taka primera sta bila denimo v 19. stoletju iznajdba načina uporabe rjavega premoga pri pudlanju, v 21. stoletju pa iznajdba umetne inteligence in laboratorijske simulacije procesa preoblikovanja kovin. Podjetja in njihovi lastniki spodbujajo izboljšave in inovacije ter posodabljanje proizvodnje z novimi, zahtevnejšimi stroji in novimi tehnologijami, to pa od zaposlenih zahteva več spretnosti in strokovnosti.

Rosthorni so se z direktorjem železarne Josefom Schleglom zapisali med izumitelje, saj so odkrili način uporabe rjavega premoga pri pudlanju. Odkritje je prineslo spremembo v kurilni tehnologiji metalurških peči in vplivalo na nadaljnji razvoj jeklarske industrije ter premogovništva v tem delu Evrope.

V Thurnovi jeklarni na Ravnah novi tehnološki postopki

Prelomnico v razvoju jeklarske industrije v Mežiški dolini je postavil grof Jurij Thurn, ko je nekaj let pred vzpostavljenim železniško povezavo med Celovcem in Mariborom zgradil pudlarno in valjarno v Guštanju (danes Ravne na Koroškem). Dve desetletji pozneje so začeli izdelovati jekla v keramičnih loncih za različna orodja, kot so žage, pile, svedri, kose, kirurški pribor itd. Izhod iz prve gospodarske krize pa jim je prinesla Siemens-Marti-

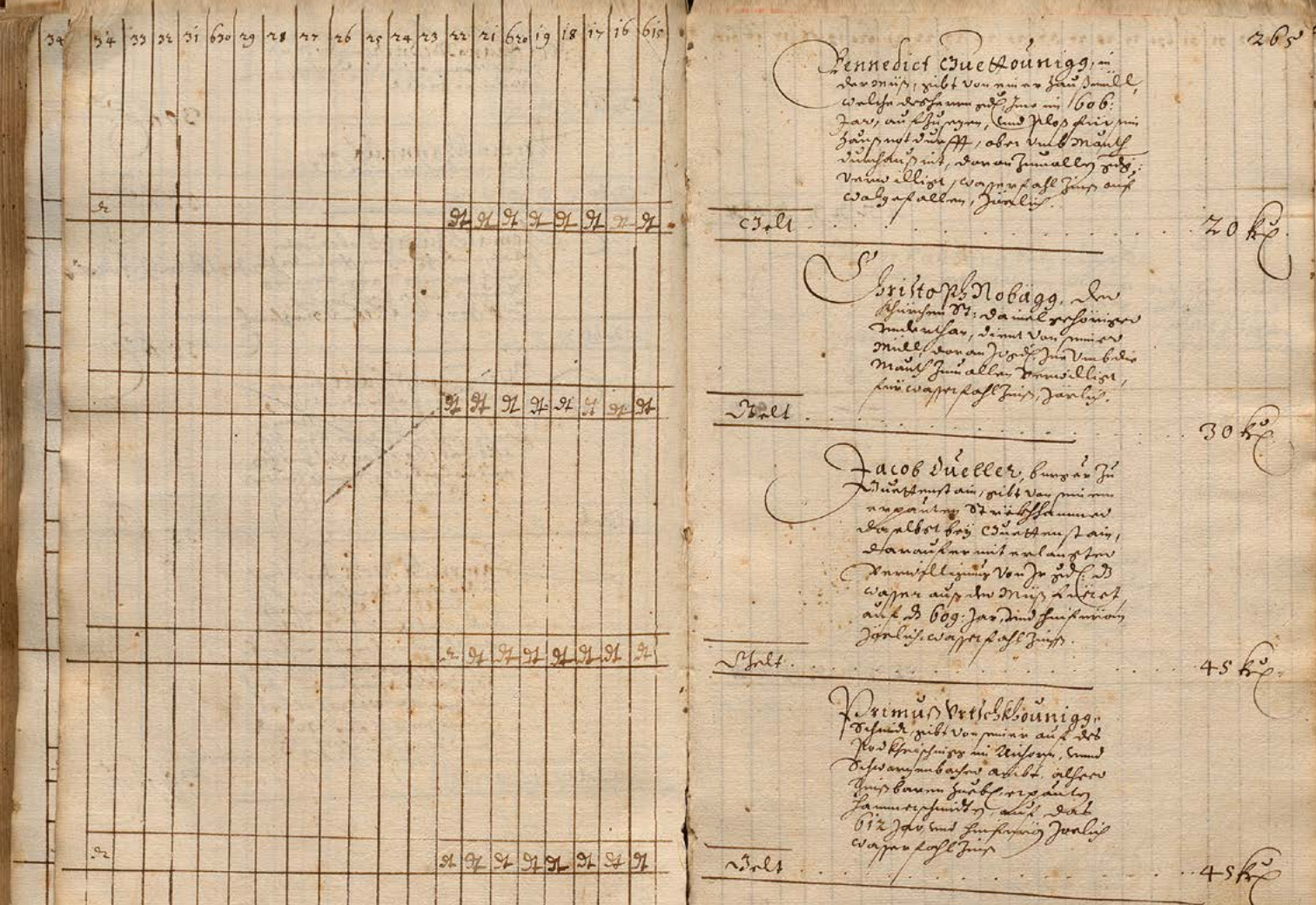
nova peč, postavljena leta 1881. V njej so z generatorskim plinom iz domačih premogov talili grodelj in staro železo ter izdelovali nove vrste jekla.

Prebojni dosežki sodobne jeklarske industrije na vseh področjih

Po drugi svetovni vojni so v Železarni Ravne, nekdanji Thurnovi, pred drugo svetovno vojno tudi Böhlerjevi jeklarni, v elektroobločnih pečeh izdelali vse več kakovostnih in plemenitih jekel. Sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja so uvedli postopek pretaljevanja pod žlindro (EPŽ) in računalniško podprto procesno vodenje proizvodnje. Desetletje pozneje so začeli proizvodnjo po tehnologiji ponovčne metalurgije z vakuumsko oksidacijo in prepihanjem taline z argonom.

Kakovost jekla in izdelkov so izboljševali z nenehno kontrolo kakovosti izdelkov. Tudi tu so sledili novostim. Najprej so uvedli hitre medfazne kontrole kemijske analize z optično emisijsko spektroskopijo in kontrolo mehanskih lastnosti, nato pa med prvimi na tem področju v Evropi začeli redno uporabljati ultrazvočne metode preiskave materialov. Uvedli so še pripravo vzorcev za redne mikroskopske preiskave materialov. Središče vseh

Zaposleni v železarni na Ravnah so podjetje posebili s pojmom »mati fabrika«, saj so z delom v njem izboljšali svoj socialni in družbeni položaj.

Stran iz pliberškega urbarja iz obdobja 1614–1641 z navedbo, da je imel Jakob Dueller, guštanjski tržan, vlečno kovačijo »Strekhammer« pri Guštanju od leta 1609, Primož Vrtschkhouning pa kovačijo na Javorskem potoku pri Črni od leta 1612. (KLA, AT-KLA 223-A-36St, Herrschaft Bleiburg, Urbar 1614–1641, folio 265)

laboratorijskih preiskav in razvojnih aktivnosti je postal OTK – obrat tehnološke kontrole. Tam je še danes središče vseh laboratorijskih preiskav in razvojnih aktivnosti. Razvoj podjetja so načrtovali v okviru razvojnega oddelka oziroma Projektivno-izvajalnega inženiringa.

Spremljanje razvoja in kakovosti izdelkov je tudi v zadnjih desetletjih povezano z uvajanjem novih metod in proizvodne tehnologije, SIJ Metal Ravne pa ima zdaj lasten razvoj in deluje v skladu s certifikati ISO 9001, ISO 14000, OHSAS 18001 in AS/EN 9100.

Rezultati uvedbe novih tehnologij so vidni v spremembah proizvodnega programa in v kakovosti izdelkov, ki so našli pot do kupcev po vsem svetu. V železarni so ulivali sidra za ladjedelnštvo, ognjevzdorno litino, ulitke za strojno, gradbeno, vojaško, lesno, papirno, kemijsko in živilsko

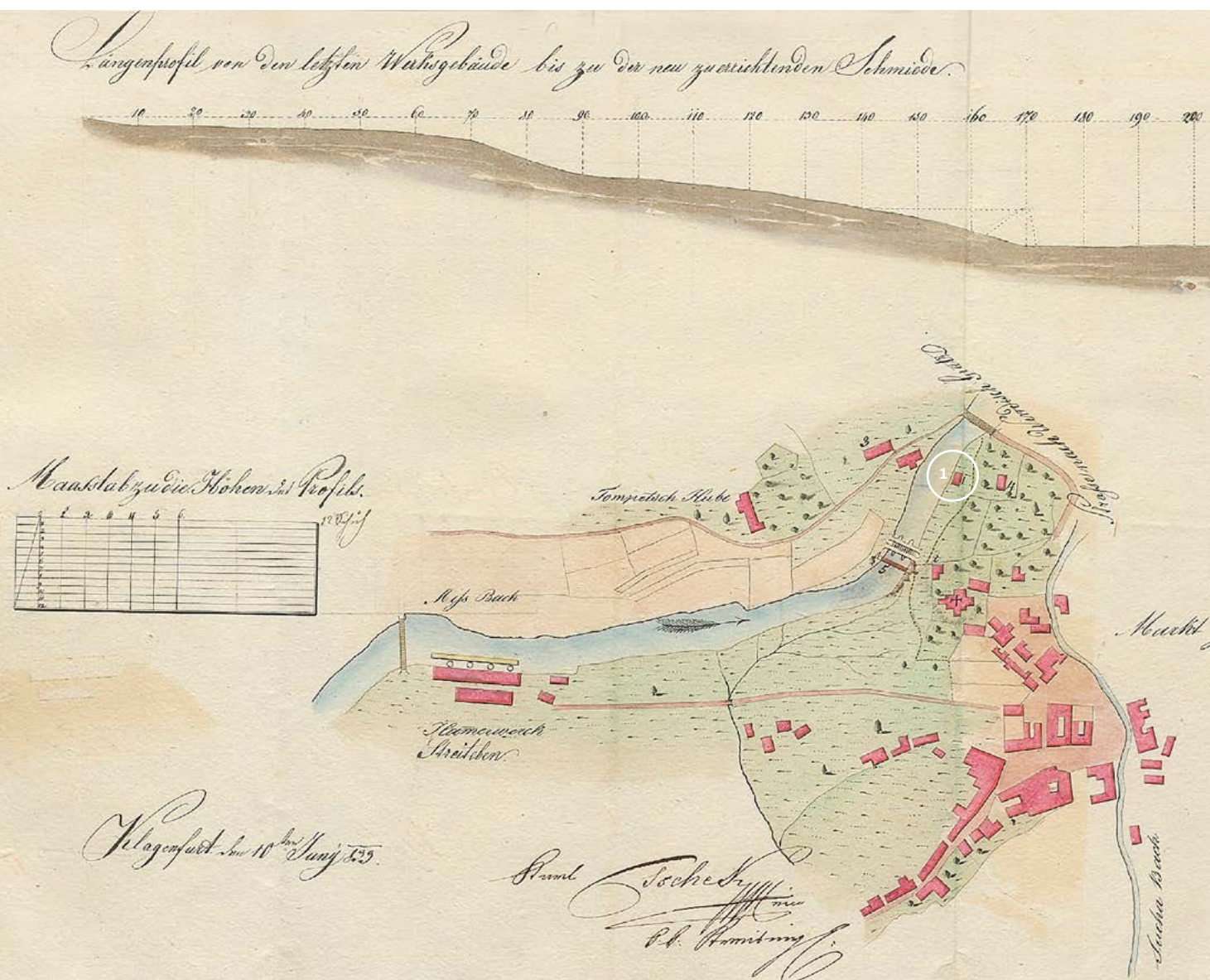
industrijo. SIJ Metal Ravne je tretji največji proizvajalec orodnih jekel na svetu, proizvaja več sto vrst jekel za najzahtevnejše sektorje, kot so avtomobilska, naftna, plinska in letalska industrija ter energetika.

Med dosežke jeklarske industrije sodita krožno gospodarstvo s predelavo starega železa in skrb za okolje. Predelava jekla poteka v specifičnih razmerah, za katere so značilne visoke temperature, sproščajo se prah in plini ter nastaja hrup. Že sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja so načrtovali mestno toplotno omrežje s kotlovnico v železarni, da bi omejili število kurišč in tako zmanjšali onesnaženost zraka z žveplovim dioksidom in prašnimi delci. Projekt so v sodelovanju z občino Ravne na Koroškem končno uresničili desetletje pozneje. Nadaljevali so aktivnosti varovanja okolja za zmanjšanje emisij škodljivih plinov in onesnaženja reke Meže, za zaščito

zemlje z ureditvijo odlagallišč in predelavo odpadkov ter za zmanjševanje hrupa.

NEIZBRISLJIV PEČAT POSAMEZNIKOV V JEKLARSKI TRADICIJI

Sijaj jeklarske tradicije so skozi stoletja ustvarili številni posamezniki, ki jim je bilo jeklarstvo izziv. Med njimi so lastniki, ki so gradili fužine, železarne in jeklarne. Med pomembnejšimi so Melchior Putz (Melhior Puc), rodbina grofov Thurn ter brata Avgust in Franc Rosthorn. Vsi so vložili velika sredstva v izgradnjo podjetij in stanovanjskih stavb za uradnike in delavce. S tem so vplivali tudi na urbani razvoj Mežiške doline in temu industrijska arhitektura še vedno daje svoj pečat.

Situacijski načrt Guštanja iz leta 1833 s Thurnovimi fužinami in označeno lokacijo predvidene kovačije Vida Rudla pod številko 1 na karti (Koroški deželni arhiv Celovec, AT-KLA 182-C-1017Ak, Klagenfurt Kreisamt, fasc. 287)

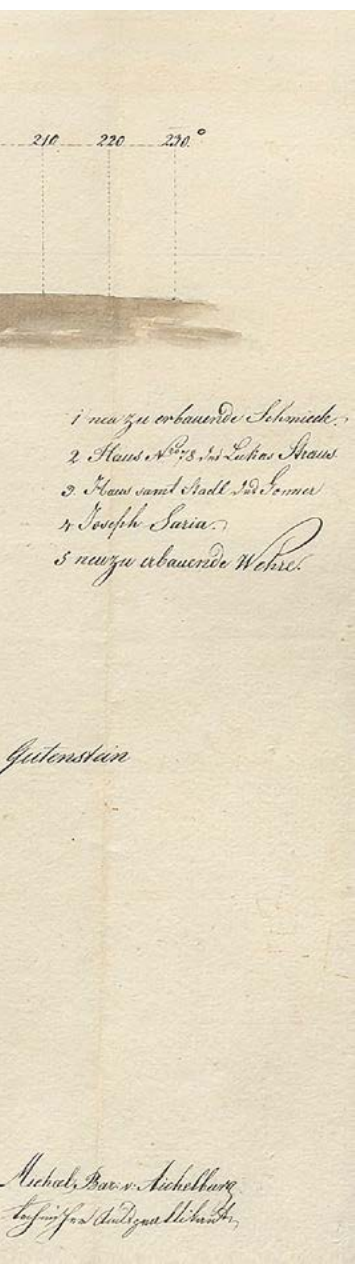
Še zlasti je jeklarsko mesto Ravne na Koroškem, saj je po drugi svetovni vojni raslo in se razvijalo skupaj z Železarno Ravne. Svoj pečat sta mu dala tudi direktorja Gregor Klančnik in Franc Fale, prvi naklonjen izgradnji športnih objektov v mestu, drugi kulturi in likovni umetnosti. Klančnik je svoj odnos do delavcev izrazil ob zagovoru gradnje Doma železarjev na Čečovju, ko je izjavil, da »bodo v Železarni Ravne plemenito jeklo izdelovali plemeniti ljudje, ki potre-

bujejo plemenit prostor«. Franc Fale pa je dejal, da »človek ne živi samo od kruha. Današnji dan zahteva več, tudi duhovno okrepitev, ki nam jo dajo dobra knjiga, gledališko delo in upodabljajoča umetnost.«

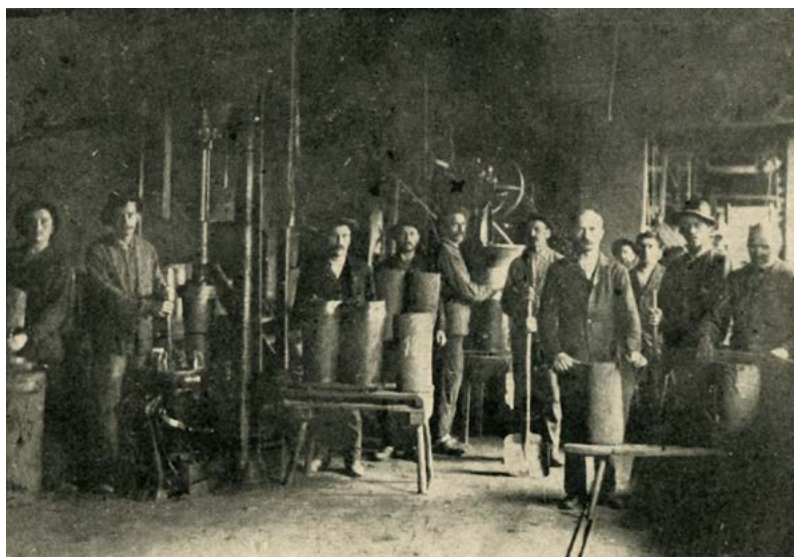
Sijaj jeklarske tradicije so ustvarili upravitelji in direktorji železarn. Med njimi Carl Scheuchenstuehl, ki je na Mušeniku v majhnem metalurškem laboratoriju za dvorcem neuspešno preizkušal uporabnost leškega premoga pri taljenju železa. Več uspeha

je imel Franc Rosthorn, diplomant rudarske akademije v Banski Štjavnici in solastnik železarne na Prevaljah. Rosthorni so vodenje železarne zaupali inženirju Josefu Schleglu in ta je skupaj z Antonom Müllerjem odkril način uporabe leškega rjavega premoga pri pudlanju.

Sijaj jeklarske tradicije so ustvarili številni anonimni delavci, ki so z znanjem, spretnostjo in izkušnjami topili, lili, kovali, kalili, žarili in valjali pa brusili, rezkali, pilili ter drugače obdelova-

Ključavničarji in strugarji v Thurnovi jeklarni leta 1892
(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Izdelovalci keramičnih loncev za taljenje jekla v Jeklarni grofa Thurna
(Koroški fužinar 1953, 1-3:15)

li kovino in zlitino, ki je še danes temelj gospodarske moči. Tisoče zaposlenih v železarni na Ravnah je podjetje posebej s pojmom »matična fabrika«, saj so z delom v njem izboljšali svoj socialni in družbeni položaj.

Tradicija jeklarske industrije kaže svojo podobo na območju Stare železarne, kjer Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem, ob podpori podjetja Slovenska industrija jekla in lokalne skupnosti varuje kulturno dediščino, stavbe, stroje, naprave,

izdelke, knjige, dokumente, fotografije, znanje, umetniške slike, skulpture kiparskih simpozijev Forma viva itd.

Sijaj jeklarske industrije danes ustvarjajo številni strokovnjaki in delavci, ki razvijajo nove proizvodne procese, izumljajo nove vrste jekel, da lahko uspešno nastopajo na svetovnem jeklarskem trgu.

Tako kot v preteklosti, so tudi danes za uspešnost podjetja in kakovostno proizvodnjo pomembni znanje, izkušnje, inovativnost, predanost in

pripadnost podjetju. Družbeno odgovorna podjetja, kot je tudi podjetje Slovenska industrija jekla, nadaljujejo tradicijo skrbi za prijetno okolje svojih zaposlenih. Čeprav je vsako podjetje usmerjeno v razvoj in prihodnost, je varovanje kulturne dediščine delavcev, jeklarjev, eno izmed pozitivnih ravnanj podjetja Slovenska industrija jekla, ki se s ponosom ozira na svojo stoletno tradicijo. •

**CERKVENE MATIČNE KNJIGE
RAZKRIVAJO FUŽINARSKO PRETEKLOST**

Čorejeva fužina,
šestdeseta leta 19. stoletja
(detajl litografije, avtor: Marko
Smech, iz arhiva Koroškega
pokrajinskega muzeja (KPM),
Muzeja Ravne na Koroškem)

PRVI FUŽINARJI V MEŽICI

Mag. Tadej Pungartnik

V starejših številkah Koroškega fužinarja lahko sledimo zgodbam o mežiških fužinarjih in oglarjih, ki so poleg neutrudnih rudarjev pustili sledi v zgodovinskem razvoju kraja pod mogočno Peco. Zgodbe so zapisali možje, ki so v svojem otroštvu doživeli zadnje obdobje delovanja mežiških fužin. Med njimi je tudi prispevek Rudolfa Jasserja, v njem pa se spominja zadnje generacije mežiških fužinarjev, med katerimi je nekaj let delal tudi sam. Njegov članek je bil spodbuda za manjšo raziskavo o prvih mežiških fužinarjih.

Kivova fužina,
šestdeseta leta 19. stoletja
(detajl litografije, avtor: Marko Smech,
iz arhiva KPM, Muzeja Ravne na Koroškem)

Zadnja generacija mežiških fužinarjev

Med letoma 1900 in 1916 so v mežiških fužinah delali mojstri: Franc Vevar, Janez Vevar, Vincenc Vevar, Anton Logar, Franc Ovid in Janez Lasnik ter delavci: Anton Maklin, Mihael Ovid, Matija Ovnič, Matevž Logar, Florijan Lasnik, Anton Sterže, Ludvik Jasser, Štefan Lasnik, Ivan Logar, Filip Logar, Peter Čemernik, Peter Cvikl, Pristov, Blatnik, Kajetan Peruzzi in Jakob Čekon. Zadnji nadzornik je bil Rudolf Neuberž.

Kivova fužina, 1978
(foto: Bogdan Zelnik, iz arhiva KPM,
Muzeja Ravne na Koroškem)

Po analizi cerkvenih matičnih knjig župnij Mežica in Pliberk (Bleiburg) je nastal oris, ki sporoča imena prvih fužinarjev. O orisu govorimo zato, ker z analizo cerkvenih matičnih knjig ne dobimo popolne slike o delavcih, zaposlenih v fužinah. Predvsem ne izvemo nič o samskih delavcih. Za to bi bilo treba pregledati dodatne arhivske vire gospostva Pliberk. Vseeno pa podatki zadostujejo, da si lahko ustvarimo vsaj približno podobo o prvih fužinarjih, ki so v Mežici delali med letoma 1776 in 1806.

ŠEST FUŽIN OB POTOKU ŠUMCU

Leta 1774 so grofje Thurni pridobili koncesijo za postavitve fužin v Črni in Mežici. Obrate so začeli graditi leta 1776, v naslednjih letih pa so postopoma zagnali proizvodnjo. Fužine so delovale pod okriljem železarskega podjetja s sedežem v Mušeniku. Podjetje je vodil upravnik z dvema uradni-

koma, eden od njiju je bil odgovoren za obrate v Mežici.

V Mežici je ob potoku Šumcu delovalo šest fužin. Razporejene so bile na območju od Stržovega do današnjega Trga svobode v središču kraja. Vse fužine so imele tudi domača hišna imena, ki so jih dobile po bližnjih kmetijah ali bajtah, v katerih so živeli fužinarski mojstri s svojimi družinami.

Prva fužina, pri Melku, je stala na obrobju Stržovega posestva (danes Stržovo 57, 59). Sledila ji je Logarjeva (Celovška cesta 29), tretja je bila Corejeva (Mrvovo 1), četrta pa Abnerjeva ali Tičejeva. Na njenem mestu zdaj stoji niz garaž ob Celovski sesti. Peta je bila Kivova fužina (Celovška cesta 14). Je edina še ohranjena fužina v dolini in jo nekateri poznajo kot Pungartnikovo kovačnico. Šesta fužina je bila Pokrca, ki je ime dobila iz popačene nemške besede za pralnico in čistilnico izdelkov (Wasch- und Pochwerke). Stala je na robu današnje ploščadi na Trgu svobode.

S postavitvijo fužin se je povečala tudi potreba po novi delovni sili. V Mežico so se začeli priseljevati ljudje iz širše okolice. Žal zaradi skopih in nepopolnih vpisov v cerkvenih matičnih knjigah za večino prvih fužinarjev ni mogoče ugotoviti njihovega krajevnega izvora. Na podlagi primerjave priimkov lahko domnevamo le, da je večina najverjetneje prihajala s širšega območja Pliberka in Šmihela nad Pliberkom (St. Michael ob Bleiburg), posamezni mojstri pa najverjetneje iz drugih starejših koroških fužinarskih središč. Že od samega začetka so v fužinah zaposlitev našli tudi domači kmečki sinovi.

POROČNA KNJIGA – VIR PODATKOV O MLADO- POROČENCIH IN PRIČAH

Prve podatke o mežiških fužinarjih najdemo v poročni knjigi župnije sv. Jakoba v Mežici, ki je bila nastavljena leta 1782. Tako lahko v zapisu iz julija 1784 preberemo o poroki šestinpet-

Podkovski in orodni kovači

V času ustanovitve fužin so v Mežici delovali tudi podkovski in orodni kovači. Med letoma 1778 in 1789 je v virih večkrat omenjen kovač Tomaž Valentar, p. d. Merva. Omenjeni je s poroko leta 1767 prevzel kmetijo Merva z mlinom in kovačnico.

desetletnega Ruperta Antoniča in tridesetletne Marije Mačnik. Poročni priči sta bila Anton Mork, mojster pri kleščah, in Urban Merva. Hišna številka prebivališča mladoporočencev ni vpisana. Z ženinovim poklicem pa se lahko seznanimo v enem od naslednjih zapisov, kjer je naveden kot priča.

Maja 1785 sta se poročila triindvajsetletni Luka Nabre in dvaindvajsetletna Marija Glančnik. Poročni priči sta bila Janez Lebmoher, mojster pri razteznem kladivu, in Jernej Smrečnik, kajzar. Domnevamo lahko, da je bil fužinar tudi ženin, vendar župnik tega v knjigo ni zapisal. Kot prebivališče mladoporočencev je navedena hišna številka 8, ki je v tistem obdobju pripadala domačiji Keup.

Naslednja fužinarska poroka je bila vpisana junija 1785, ko sta se poročila devetinštridesetletni Urban Hamerli in triindvajsetletna Eva Kurej. Poročni priči sta bila že omenjeni Rupert Antonič in Tomaž Ozimic, oba delavca pri kleščah, imenovanih štrafetina in štrafeta. Mladoporočenca sta živela na hišni številki 30, ki je pripadala domačiji Sterže.

Sledi zapis iz julija 1889, ko sta se poročila devetindvajsetletni Anton Wluderman in dvaindvajsetletna Neža Lampreht. Poročni priči sta bila Luka Merva in Štefan Goiner, mojster v cajnarci. Kot prebivališče mladoporočencev je navedena hišna številka 11, ki je v tistem obdobju pripadala domačiji Kiva. Del domačije je bila tudi fužina, zato obstaja velika verjetnost, da je bil fužinar tudi ženin, čeprav zapis tega ne navaja.

Maja 1792 je vpisana poroka štiriinštridesetletnega Antona Kresnika in enaindvajsetletne Elizabete Antonič. Poročni priči sta bila Štefan

Rodbinska povezava

Avtor prispevka je praprapravnuk Tomaža Ozimica, fužinarja prve generacije, ter praprapravnuk fužinarja Gašperja Ozimica, ki se je leta 1824 poročil z Margareto Travneker, p. d. Obenar. H kmetiji Obenar je spadal tudi mlin, na njegovem mestu pa so kasneje zgradili fužino Pokrcno.

Stopar in že omenjeni fužinar Tomaž Ozimic. Hišna številka prebivališča mladoporočencev ni vpisana. Iz drugih vzporednih virov pa je razvidno, da sta zakonca živela na domačiji Kiva.

BOTRI IZ VRST SODELAVCEV, NADREJENIH IN KMETOV

Zgodbo o prvih fužinarjih lahko dopolnimo tudi s podatki iz krstne knjige, ki je bila nastavljena leta 1781 in zajema vpise do leta 1829. Posamezni vpisi se med seboj zelo razlikujejo. Nekateri sporočajo natančne podatke o izvoru in poklicu staršev ter botrov, nekateri pa so tako skopi, da poleg imen ne izvemo niti za hišno številko oziroma naslov, na katerem so starši z novorojencem živeli.

Prvi zapis, pri katerem naletimo na fužinarje, je iz februarja 1787, ko je bila krščena Marija Nabre, hči že omenjenega Luke Nabreta in njegove žene Marije. Botra sta bila Janez Lebmoher, mojster pri razteznem kladivu,

in Neža Antonič, cajnarca. Družina je še vedno živela na hišni številki 8, po domače pri Keupu.

Aprila 1787 sta ob rojstvu sina Jurija vpisana že prej omenjeni mojster Janez Lebmoher in njegova žena Neža. Tokrat je župnik pripisal, da novorojenčkov oče izvira iz Borovelj (Ferlach). Botra sta bila mežiška kmeta Anton Obenar in Marija Stopar. Družina je živela na hišni številki 2, po domače pri Mežnarju.

Junija 1787 se je Štefanu in Ivani Goiner rodil sin Filip. Njegova botra sta bila Urban Schabgin, žičar, in Elizabeta Mežnar. Tudi ta družina je živela na hišni številki 2, pri Mežnarju.

Avgusta 1789 sta ob rojstvu sina Lovrenca vpisana starša Janez in Elizabeta Kelih. Kot botra sta navedena Janez Felič, cajnar, in Margareta Sterže. Družina je živela na domačiji Kiva.

Septembra 1791 je vpisana novorojenka Uršula, hči Jožefa in Marije Hiermon. Botra pa sta bila Urban

Fužina Pokrca, šestdeseta leta 19. stoletja (detajl litografije, avtor: Marko Smech, iz arhiva KPM, Muzeja Ravne na Koroškem)

Hamerli, cajnar, in Apolonija Ozimic. Tudi ta fužinarska družina je živela pri Mežnarju. V tem obdobju začnejo vpisi krstov fužinarskih otrok postopoma naraščati, kar kaže na to, da so se posamezne fužinarske družine v Mežici ustalile. Starši so za botre svojih otrok izbirali sodelavce oziroma njihove soproge, velikokrat pa tudi nadrejene mojstre. Pogosto kot botri nastopajo tudi kmetje iz osrednjega dela mežiške vasi: Obenar, Mežnar, Stopar in Keup. V kasnejših obdobjih pa tudi kmetje iz širše okolice. Slednji so vlogo botrov prevzemali predvsem pri otrocih domačih delavcev, ki so bili kmečkega porekla.

V FUŽINAH HKRATI VEČ GENERACIJ IZ RAZŠIRJENE DRUŽINE

Podatki iz prve mežiške mrliške knjige v tem članku niso upoštevani, saj nam okrnjeni vpisi ne podajajo dovolj informacij, po katerih bi lahko prepoznali morebitne umrle fužinarske delavce. Navedbe poklicev umrlih fužinarjev se začnejo redneje pojavljati od konca

Razlaga izrazov

- Cajnarica (iz nemške besede Zainhammer): fužina, v kateri so z uporabo ognja in repača izdelovali železo, ki je bilo vlečeno v obliki traku ali palice.
- Cajnar: delavec v fužini, imenovani cajnarica.
- Štrafeta (iz italijanske besede Straffetta): vrsta klešč za vlečenje debele žice.
- Štrafetar: delavec pri kleščah za vlečenje debele žice.
- Štrafetina (iz italijanske besede Straffettina): vrsta klešč za vlečenje debele žice.
- Štrafetinar: delavec pri kleščah za vlečenje debele žice.

tridesetih let 19. stoletja. Lahko pa po priimkih prepoznamo umrle otroke fužinarjev. Umrljivost otrok v preteklih stoletjih je bila visoka, saj so družine živele v težkih socialnih razmerah. Podobno kot druge delavske družine so tudi fužinarske živele v skromnih, velikokrat tudi v neustreznih bivališčih. Če pogledamo samo navedene zapise, lahko opazimo, da so na dveh hišnih naslovih (Kiva in Mežnar) navedene po tri družine hkrati. Vemo pa, da v obravnavanem obdobju tam še ni bilo večjih stanovanjskih objektov.

Podatki iz matičnih knjig pa potrjujejo tudi ustno izročilo, da so v fužinah naenkrat delale različne generacije iz ene razširjene družine. Tako lahko navedemo primer družine Ozimic, iz katere je izhajalo kar nekaj fužinarjev. Člane te družine lahko v fužinah sledimo vseh 140 let njihovega obstoja. Fužinar prve generacije je bil Tomaž Ozimic, ki je izviral iz šmihelske fare in se je ob ustanovitvi fužin naselil v Mežici. Sledila sta mu sinova Jožef in Gašper Ozimic. Med fužinarji najdemo še nekatere njune potomce, med njimi je bil tudi fužinar zadnje generacije Leopold Ozimic.

Če se za zaključek vrnemo v najzgodnejše obdobje delovanja fužin, lahko na podlagi pridobljenih podatkov naštejemo naslednje delavce: Rupert Antonič, štrafetinar/štrafetar; Anton Mork, mojster pri štrafeti; Urban Hamerli, štrafetar/cajnar; Tomaž Ozimic, štrafetinar/štrafetar; Anton Kresnik, fužinar; Luka Nabre, fužinar; Janez Lebmoher, mojster pri razteznem kladivu; Urban Schabgin, žičar; Anton Wluderman, fužinar; Štefan Goiner, mojster v cajnarci; Jožef Hiermon, fužinar; Jakob Antonič, fužinar; Ignacij Hiermon, cajnar; Jernej Tominc, cajnar, in Janez Widman. •

VIRI IN LITERATURA:

- Krstna knjiga župnije Mežica 1781–1829, Nadškofijski arhiv Maribor.
- Krstna knjiga župnije Pliberk (Bleiburg) 1770–1784, Arhiv Krške škofije (Archiv der Diözese Gurk).
- Krstna knjiga župnije Šmihel na Pliberkom (St. Michael ob Bleiburg) 1757–1770, Arhiv Krške škofije (Archiv der Diözese Gurk).
- Mrliška knjiga župnije Mežica 1784–1872, Nadškofijski arhiv Maribor.
- Poročna knjiga župnije Mežica 1782–1881, Nadškofijski arhiv Maribor.
- Jasser, Rudolf: Spomini na mežiške fužine in fužinarje: Kos naše tradicije na Šumcu. Koroški fužinar 5 (7–9), 1955.
- Kotnik, Bertrand: Zgodovina hiš južne Koroške: Župnija Pliberk in okolica, 13. knjiga. Celovec, 2008.
- Lednik, Štefan: Mežica 1994: O podobi in preteklosti kraja ob njegovi 840-letnici. Mežica, 1994.
- Oder, Karla: Prispevek k zgodovini železarstva v Črni na Koroškem. V: Črna na Koroškem – Schwarzenbach. Črna na Koroškem, 2018.

ŽELEZARNA RAVNE MED
DRUGO SVETOVNO VOJNO

V PRIMEŽU NACISTIČNE NEMČIJE

Nemške okupacijske sile so uvedle ukrepe za prenovo in razširitev takrat dokaj zastarele železarne oziroma jeklarne grofa Jurija Thurna pri Guštanju. Razvoj železarne je pomenil ohranitev domačih delovnih mest, po drugi strani pa je nemški okupator za svoje zločinske interese s prisilnim delom izkoriščal več sto ljudi iz drugih okupiranih evropskih dežel.

Dr. Vinko Skitek

NEMŠKI WEHRMACHT NA POHODU

Z napadom nacistične Nemčije, Kraljevine Italije in Kraljevine Madžarske 6. aprila 1941 na Kraljevino Jugoslavijo so se vojaški spopadi, ki so dotlej zajeli večino evropskega kontinenta, razširili tudi na slovensko ozemlje. Čeprav so nemške sile, ki so iz smeri Pliberka vdrle v Mežiško dolino, zelo hitro napredovale, so vendarle naletele na odpor kraljeve jugoslovanske vojske. Da naši predniki niso sprejeli nemške vojske z odprtimi rokami, ampak so se njenemu prodiranju že v začetku uprli, smo lahko kot narod izjemno ponosni. Prodirajoča nemška armada Wehrmacht je bila precej bolj oborožena, izurjena in številčno močnejša od domačih braniteljev, zato je Kraljevina Jugoslavija naposled 17. aprila 1941 tudi uradno kapitulirala. K temu je precej pripomogla tudi razglasitev fašistične neodvisne države Hrvaške, imenovane tudi NDH. Ta je pokopala upe na koncentracijo jugoslovanske vojske v osrčju države, kjer je bila v skladu z vojaškimi načrti jugoslovanskih generalov predvidena vzpostavitev frontne črte za nadaljnji boj proti Nemcem. Kako je nadalje potekal gverilski boj proti okupacij-

skim silam, pa je razloženo v številnih zgodovinskih delih in ga zato tu ne bomo predstavljali.

NACISTI UTRJUJEJO OBLAST

Nemci so v zasedeni Mežiški dolini in na Gorenjskem vzpostavili najprej vojaško upravo, vodil jo je nemški general Emerich von Nagy. Cilj vojaške uprave je bil prevzeti nadzor nad vsemi strateškimi surovinami in gospodarsko pomembnimi objekti, omejiti gibanje prebivalstva ter zaseči vse zaloge orožja. Vojaška uprava je trajala do 14. aprila, ko jo je zamenjala civilna uprava za Gorenjsko in Mežiško dolino s sedežem na Bledu. Do decembra leta 1941 jo je vodil Franz Kutschera, za njim pa do konca vojne dr. Friedrich Rainer.

Od delovanja nemške civilne uprave se bomo omejili na gospodarstvo. Nemci so najprej naredili splošno analizo za Mežiško dolino in preverili tudi dve največji industrijski družbi, jeklaro v Guštanju ter rudnik Mežica.

Guštanjska jeklarja je bila ob začetku okupacije v lasti nemškega koncerna Böhler, delo v njej pa je mirovalo do 19. aprila 1941. Takrat so zagnali proizvodnjo v obratih jeklarja, kovačnica in valjarna. Koncern Böhler

je imel pred vojno sedež v Beogradu, a so ga s sklepom na skupščini delničarjev v Mariboru 13. novembra 1941 prenesli v Guštanj. V tistem času so grofu Aleksandru Thurnu zaplenili ves lastniški delež in ga nakazali deželi Koroški v korist nemške države.

Kmalu po začetku okupacije, 31. maja 1941, se je upokojil dotedanji glavni direktor jeklarne v Guštanju oziroma na današnjih Ravnah na Koroškem, inženir David Lorberau. Njegov naslednik baron Constantin Ungern von Sternberg se je le nekaj dni pred napadom Nemčije na Kraljevino Jugoslavijo, 1. aprila 1941, zaposlil v guštanjski jeklarni. Po njegovem odhodu na drugo delovno mesto v Nemčiji pa je glavni direktor leta 1944 postal inženir Albert Kielhauser. Na tem delovnem mestu je ostal do svoje smrti 3. maja 1945, ko je bil žrtev partizanskega napada.

Že maja 1941 je guštanjsko jeklaro obiskal organizacijski vodja Nacional-socialistične nemške delavske stranke (NSDAP) in vodja Nemške delavske fronte (DAF) dr. Robert Ley s številnim spremstvom. Delavce in uradnike jeklarne je nagovoril pred jeklarjo, o čemer pričajo ohranjene fotografije.

Glede na uničenje prometne infrastrukture v aprilski vojni leta 1941 ni presenetljivo, da je večje naročilo za guštanjsko jeklarno prišlo iz mariborskih železničarskih delavnic, saj so naročili 90 ton odbojnih vzmeti, kar je zagotovilo delo v jeklarni, kovačnici in valjarni za nekaj tednov. Jeklarna je hitro dobila izvozna dovoljenja in sklenila trgovske pogodbe z Italijo, Hrvaško (NDH) in Bolgarijo.

Kljub velikim potrebam nemške vojske po orožju je morala družba Böhler tudi med okupacijo veliko vlagati v posodobitev proizvodnje, saj je bila jeklarna v primerjavi z nemškimi jeklarnami nekonkurenčna, njena proizvodnja je slonela na zastarelih strojih. To so v svoji analizi ugotavljali že Nemci ob začetku okupacije. Zanimivo je, da so med vojno v guštanjski jeklarni ugasnili še zadnjo delujočo pudlovko. Za zmanjšanje razvojnega zaostanka za nemškimi jeklarnami in ob pridobitvi naročil za nemško vojsko so leta 1943 zgradili obrat za izdelovanje torzijskih vzmeti, njegova mesečna proizvodnja je dosegala 20.000 torzijskih vzmeti. Druga večja investicija v guštanjski jeklarni med vojno je bila dograditev proizvodne hale za izdelavo reber za lovška letala Messerschmitt, da vseh manjših vlaganj v obnovo opreme niti ne naštevamo.

Guštanjska jeklarna se je soočala tudi z nezadostno oskrbo z električno energijo. Jeklarna je sicer imela manjšo hidroelektrarno, vendar pa z njo še zdaleč niso mogli pokriti vseh potreb po električni energiji. Ta je bila še do leta 1935, poleg parnega stroja, edini vir električne energije, ki pa ni zadoščal takratnim proizvodnim potrebam. Po izgradnji 20-kV daljnovoda od Velenja do Guštanja v letu 1938 so se razmere izboljšale. Med vojno pa se je izkazalo, da tudi ti viri električne energije niso bili zadostni. Nemški okupator je zato precej vložil v izgradnjo hidroelektrarn Žvabek, Labot in Dravograd ter 100-kV daljnovodov na južno in gornjo Koroško. Kako odvisna je bila guštanjska jeklarna od dobavljene električne energije, ponazarja tabela za obdobje 1940–1942.

PRESKRBA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO V JEKLNARNI NA RAVNAH V OBDOBJU 1940–1942

Preskrba z električno energijo v jeklarni na Ravnah (v letih)	Prejeta količina električne energije (v kWh)	Proizvedena električna energija (v kWh)	Porabljena električna energija (v kWh)
Leto 1940	1.117.440	154.731	1.272.171
Leto 1941	1.250.870	158.000	1.408.870
Leto 1942	1.549.700	123.277	1.672.977

Podatki iz tabele kažejo, da je bila proizvodnja lastne električne energije s hidroelektrarno na reki Meži dokaj uravnotežena, kljub padcu leta 1942 za 20 odstotkov v primerjavi z letom 1940. Je pa skupna poraba električne energije v jeklarni naraščala in bila v letu 1942 za dobrih 400.000 kWh višja kot leta 1940. In če je delež lastne električne energije leta 1940 še znašal 12 odstotkov, je do leta 1942 padel na 7,3 odstotka. Vsi ti podatki nazorno prikazujejo, kako močno odvisna je bila guštanjska jeklarna od dobave električne energije.

DOMAČA IN TUJA DELOVNA SILA

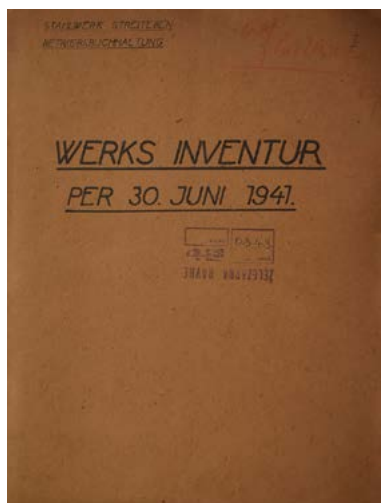
Dne 6. maja 1941 je bilo v jeklarni zaposlenih 476 delavcev, od tega 3 ženske, 51 mladoletnih delavcev in 413 odraslih delavcev. Do konca leta 1942 se je število zaposlenih dvignilo na 1.011 delavcev (101 uslužbenec, 868 drugih delavcev in 42 delavcev z vzhoda). Slednji so najverjetneje bili prisilni delavci iz okupiranih

vzhodnoevropskih držav. V jeklarni je že od oktobra 1943 delalo tudi 35 francoskih prisilnih delavcev. Nemci so jim v poročilih pogosto očitali zelo slabo delovno vnemo, saj jih je samo 5 delalo 28 dni v mesecu in 11 ur na dan, kolikor je znašala »norma« za prisilne delavce. A se glede na težke delovne razmere v jeklarni ne gre čuditi, da je več kot 20 francoskih delavcev delalo manj kot 15 dni v mesecu, nekateri pa celo 8 ali pa samo 5 dni v mesecu. Kot vzrok za izostanek od dela so delavci navajali bolezen.

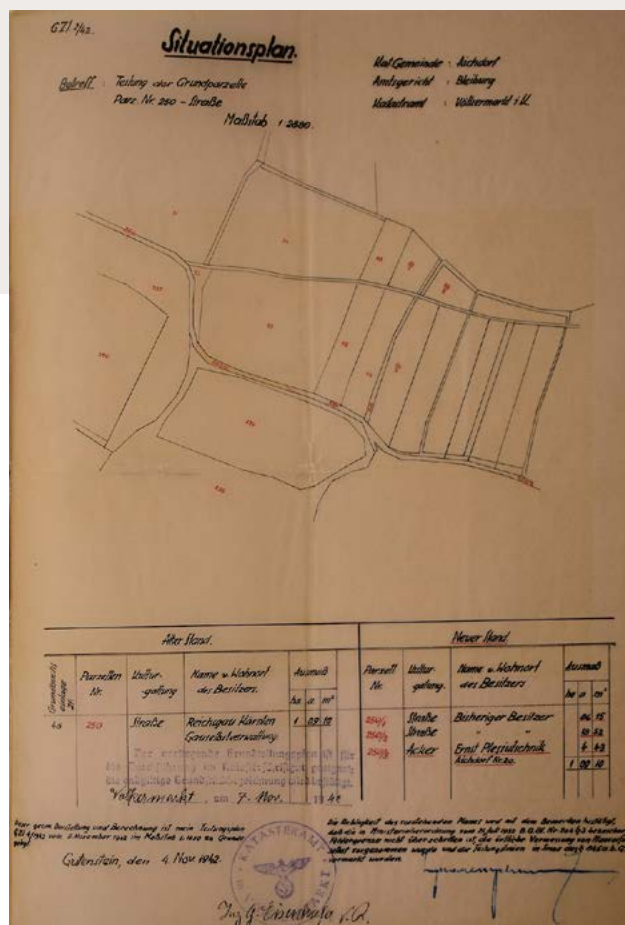
Nekoliko točneše podatke o prisilnih delavcih lahko najdemo od 1. februarja 1944 naprej. V matičnih knjigah zaposlenih so zapisi o 24 Francozih, 117 Italijanih, 74 Nemcih (nemških državljanih) in 134 Slovencih, ki so imeli nemško državljanstvo na preklc. Hrvatov je bilo zaposlenih 79 in so jih ločili glede na veroizpoved, na rimokatoliško in pravoslavno. »Pravoslavni Hrvati« so bili zelo verjetno Srbi, ki so živeli na območju NDH. Med zaposlenimi so bili še Litovec, delav-

Notranjost matične knjige delavcev od 1. februarja 1944 naprej. V njej so navedeni tudi prisilni delavci, ki jih je nemški okupator iz njihovih domačih krajev napotil na prisilno delo v tukajšnjo železarno. (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, knjiga 5)

Leta 1942 je nehala obratovati še zadnja pudlovka.

Arhivska mapa s podatki o inventuri podjetja 30. junija 1941, ki jo je opravil nemški okupator. (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, A5 19)

Situacijski načrt zemljišč v Dobbi vasi z dne 4. novembra 1942, ki jih je zaradi potrebe po širitve jeklarne kupila guštanjska jeklarina od Ernesta Plešivčnika leta 1943. (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, A5 18)

ki iz Rusije in Ukrajine (obe sta imeli dodatno oznako, in sicer delavki z vzhoda) ter zaščitenelec nemške države. Skupno so bili od 1. februarja 1944 do konca vojne v guštanjski jeklarni zaposleni 304 tuji delavci. Od teh jih je 281 stanovalo v delovnem taborišču ob guštanjski jeklarni, 17 pa se jih je vozilo iz Dravograda.

Iz pripisov knjigovodje knjige delavcev je razvidno, da so nekateri tuji izkoriščali svoj dopust za pobeg k uporniškim gibanjem ali k tukajšnjim partizanom. Zelo uspešni pri tem so bili Francozi in Italijani, ki so lahko odšli na dopust v domače kraje, po navadi pa se niso več vrnil. Kot zanimivost naj omenimo, da se je zadnji delavec, zabeležen v matični knjigi delavcev za časa vojne, zaposlil v jeklarni 2. maja 1945.

NEMŠKE NALOŽBE V POSODOBITEV PROIZVODNJE
Nemci so ob analizi gospodarstva Mežiške doline navedli, da je pro-

izvodnja v guštanjski jeklarni zastarela in potrebna posodobitve. Leta 1942 so porušili zadnje jeklarske peči, imenovane pudlovke, in druge stare proizvodne naprave.

Poleg izgradnje tovarne torzijskih vzmeti in obrata za izdelavo reber za letalska krila leta 1943 so v letu 1944 znašale investicije 2.654.500 reichsmark (RM). Od tega zneska so v jeklarni investirali za 460.000 RM, saj so kupili novo električno peč z zmogljivostjo 6–8 t z vso dodatno opremo in plačali stroške prevoza ter montaže. V livarni so iz Kapfenberga kot rezervo nabavili kompresor Tandem za 3.000 RM. V valjarni so imeli investicij za 900.000 RM in so v celoti prenovili valjarno, posodobili progo ter nabavili nove obločne peči. Namestili so nov pogonski motor in zamenjali električne instalacije ter posodobili oskrbo s plinom in vodo. V tovarni gredic Achsenfabrik so nabavili dva krožno ležajna vrtna stroja in kovaški stroj s 300 t močmi. Naložba je stala

35.000 RM. V mehanični delavnici so izvedli za 16.000 RM investicij, saj so naredili prizidek k dotodanji proizvodni hali. V tovarni torzijskih vzmeti so nabavili nove delovne stroje, vredne 301.500 RM. V tovarni reber za letalska krila so investirali 219.000 RM v posodobitev delovnih strojev in nabavo novih. V energiji (energetiki) in obratih za oskrbo so za 300.000 RM posodobili električne in plinske napeljave ter toplovodno ogrevanje. V upravnih zadevah je bilo investicij za 60.000 RM, predvsem za gasilne aparate in telekomunikacijski sistem Fernmeldeanlagen. Ker je imela jeklarina tudi svojo tovarniško poklicno šolo, so zanjo namenili 160.000 RM. Za nepredvidene naložbe so rezervirali še 200.000 RM.

NENADEN UMIK NEMCEV IN KONEC VOJNE
V drugi polovici leta 1944 je nemška oblast poleg zaposlenih začela zmanjševati tudi vsa za vojno nepotrebna

Zgradili so obrat torzijskih vzmeti in dogradili halo za izdelavo reber za lovška letala.

Obisk organizacijskega vodje Nemške delavske fronte (DAF) dr. Roberta Leya v guštanjski jeklarni maja 1941

(PAM Ravne, Železarna Ravne, A5 23)

naročila. V zadnjem letu vojne so se tudi krepili partizanski napadi na daljnovidne napeljave, ki so oskrbovale jeklarno z električno energijo, zato je bilo delo vedno bolj moteno. Kljub temu pa je umik Nemcev iz Guštanja potekal šele 8. maja 1945, torej na dan podpisa nemške kapitulacije. Po svoje je umik razumljiv zaradi bližanja fronte, podpisa kapitulacije in umika nemške vojske. Po drugi strani pa je vendarle zelo nenaden, saj delujoča nemška uprava vse do zadnjega ni kazala znakov razkroja. Jeklarna je konec vojne dočkala skoraj popolnoma nepoškodovana, saj so delavci oblikovali posebne delavske straže. Te so v zadnjih dneh vojne preprečile, da bi umikajoči se vojaki hrvaške države NDH, četniške in druge enote kolaboracionističnega vojaštva uničili jeklarno.

Po drugi svetovni vojni je vodstvo železarne začasno prevzel Franc Mrkva, za njim Franjo Mohorič kot delegat ministrstva za industrijo in rudarstvo, leta 1946 pa Gregor Klančnik. Delo v jeklarni je postopoma prehajalo v ustaljene tirnice, čeprav izzivov za novo vodstvo ni bilo malo.

Ob koncu si lahko zastavimo vprašanje, kako je na delo jeklarne vplival revolucionarni obračun nove komunistične oblasti z vojnimi poraženci

ter vsemi resničnimi in domnevnimi sodelavci okupatorja, ki se je začel takoj po koncu vojne. Množica vojaštva tako zmagovite kot poražene strani, zasedenost prometnih povezav, otežena dobava surovin, delo politične policije OZNA in njeno iskanje resničnih ter domnevnih sodelavcev okupatorja, političnih nasprotnikov nove oblasti, ter njihovo fizično uničenje so dejavniki, ki so gotovo vplivali na jeklarsko proizvodnjo v prvih povojnih tednih. Odgovor na ta vprašanja lahko dobimo šele z nadaljnimi zgodovinskimi raziskavami. Čeprav so te zaradi pomanjkljivo ohranjenega arhivskega gradiva zelo otežene, bo vendarle treba v prihodnosti zagristi tudi v ta zgodovinski izziv. •

VIRI IN LITERATURA:

- Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne, Fond Železarna Ravne.
- PAM Ravne, Železarna Ravne na Koroškem 1838–1994, SI PAM/1019, škatli št. 19, 20, knjiga št. 5.
- Fojan Karel, Elektroenergetski razvoj železarne, Koroški fužinar, 26. februarja 1953, št. 1–3, str. 6.
- Karner Stefan, Kärntens Wirtschaft 1938–1945: unter besonderer Berücksichtigung der Rüstungsindustrie Klagenfurt, 1976.
- Mohorič Ivo, Industrializacija Mežiške doline, Maribor, 1954.
- Skitek Vinko, Jugovzhodna Koroška v Tretjem rajhu, Maribor, 2018.

MESTO SE JE RAZVIJALO POSTOPNO

S prihodom grofa Thurna v letu 1774, postopno preusmeritvijo v jeklarsko industrijo, posodobitvijo proizvodnje in obratov ter izdelavo kakovostnih jekel je guštanjska fabrika močno napredovala. Z rastjo matere fabrike je iz Guštanja nastalo sodobno jeklarsko mesto. Mesto Ravne na Koroškem.

Anita Potočnik Slivnik

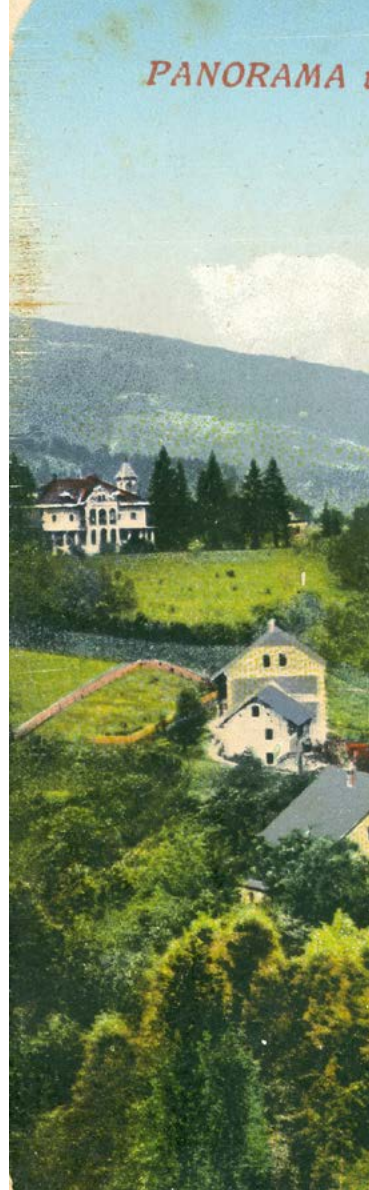
Med Suho in Mežo se vijejo in zavzemajo osrednji del mesta naše ulice: Trg svobode, Malgajeva ulica, Stara ulica, Gledališka pot, Ob Meži, Ob Suhi, Partizanska cesta, Gozdarska pot in Prežihova ulica.

Nad mestom se dvigata cerkev sv. Egidija in grad Javornik, ki bo z izgradnjo Centra starejši KO-RA, doma za starejše z dnevnim centrom, končno kmalu zasijal v prenovljeni podobi.

Najstarejša ulica, današnja **Stara ulica**, se je pred vojno imenovala **Cerkvena ulica**. Po podobi Zlate uličke v Pragi so konec šestdesetih let prejšnjega stoletja makadamsko ulico, ki vodi do cerkve sv. Egidija, potlakovali z mačjimi glavami in asfaltom. V prvih letih 21. stoletja je dobila današnjo podobo, leta 2019 pa je bila na novo lepo urejena tudi pešpot, ki vodi do cerkve s tržnice oziroma parkirišča pred Tušem.

Trg Ravne v šestdesetih letih 20. stoletja
(Facebook, Stare fotografije in razglednice Koroške)

V nekdanji Ringovi hiši, sprva gostilni na vogalu osrednjega trga, je bila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja **slaščičarna Arnautovič**, in sicer v lasti staršev moje sošolke Jasne. Lastnika sta bila zmeraj odprtih rok, pa najsi je bilo to ob prejemu ploha za koruzništvo ali pa ob navalu otrok, ki smo prišli po obljubljeni kvasovke po obisku nedeljske maše. Neprecenljiv spomin in privilegij za vse nas, delavske otroke. Zdaj je na mestu nekdanje Ringove hiše od leta 1989 pošta. Ta je bila na Ravnah na Koroškem od leta 1872 najprej v **Eratovi hiši**, od leta 1968 pa na koncu novega bloka v Gramoznici.

Pod imenom **Poštni blok** dolg beli blok tik ob državni cesti Ravne–Kotlje poznamo še danes. Od mlajših Ravenčanov le malokdo ve, kje so bile na današnjem osrednjem trgu trgovine **Samec**, **Brundula** ali **Bevc**. Tudi po več desetletjih, ko so v Bevčevi trgovini domovale trgovine drugih lastnikov ali podjetij, zdaj Outlet Mojca, še marsikoga slišimo reči, da gredo k Bevcu.

Leta 1762 je v Guštanju delovalo 12 mojstrov in pet pomočnikov različnih obrti, med njimi tudi pet tkalskih mojstrov in trije tkalski pomočniki. Dvajset let pozneje so v trgu živeli barvarji, tkalci, usnjarji, čevljarji, mesarji, krojači, lončarji in drugi obrtniki.

(Dolinšek 1968: 77)

Guštanj v obdobju 1910–1915
(Koroški pokrajinski muzej,
Muzej Ravne na Koroškem)

Na osrednjem trgu sta bila dva vodnjaka, eden pred Samcem, drugi nasproti Ringa, oba v funkciji še po drugi svetovni vojni, do vzpostavitve javnega vodovoda. Pri zadnji obnovi trga smo simbolično želeli na to ponovno spomniti. Na zelo podobni lokaciji nekdanjih vodnjakov smo zato zagotovili možnost postavitve novih dveh vodnih elementov kot sodobne urbane opreme. Bo to pitnik ali kak drug vodni element kot skulptura, morebiti celo nova forma viva?

Trg Ravne leta 1939, desno Magistrat
(Facebook, Stare fotografije in razglednice Koroške)

Stara šola s fabriko okoli leta 1968
(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Magistrat imenujemo hišo, kjer je bil od leta 1872 sedež guštanske občine, pozneje pa so bili tam poročna dvorana, notar, prostori krajevne skupnosti pa tudi Pionirska knjižnica Leopolda Suhodolčana.

Mestna hiša je nekdanja osnovna šola.

Ubožne hiše ob avtobusni postaji, ki so jo postavili leta 1968 in kjer zdaj stoji spomenik, že desetletja ni več.

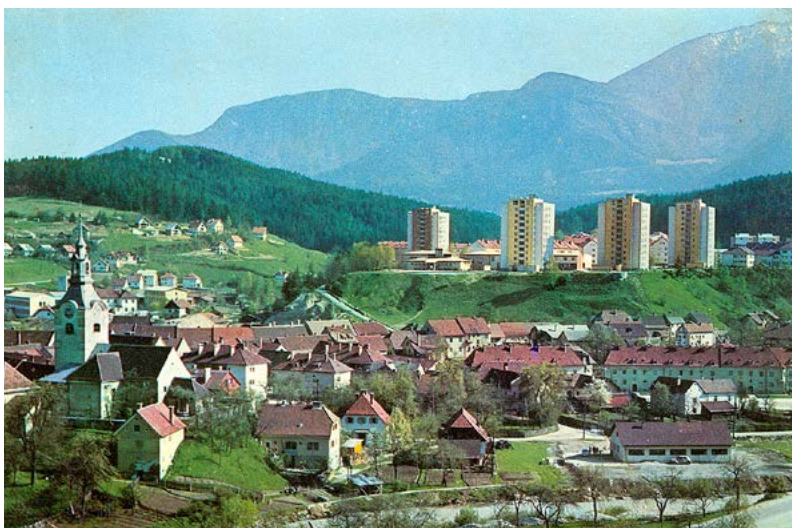
Sredi sedemdesetih let sta na zelenih površinah in vrtovih med reko Mežo ter avtobusno postajo zrasla dominantna veleblagovnica NAMA in poslovno-trgovski objekt vzdolž Prežihove ceste.

Perzonal, večnadstropna nekdanja stanovanjska hiša znotraj fabriškega plota, še stojijo, danes tam domuje uprava muzeja. V **Finferhausu** pod Javornikom so še zmeraj stanovanja, prav tako v obeh blokkih za mestno hišo in v »ta barvnih blokkih« vzdolž Prežihove ulice, ki so bili zgrajeni med drugo svetovno vojno.

V mestnem jedru se je ohranil srednjeveški zazidalni raster s prostorom ob Meži, ki je posebna kakovost naselbinskega območja Raven. Ohranjeni so tudi nekateri značilni gabariti. Tradicionalna struktura zgodovinskega mestnega jedra in njegovih podaljškov je najkakovostnejša struktura mesta. Zato se ohranja in prenavlja ter dopolnjuje skladno z načeli varstva in razvoja kulturne dediščine, trajnostno, vendar tudi v skladu z razvojnimi zahtevami sodobnega časa.

Avtobusna postaja je bila zgrajena leta 1968.
(Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem)

Ravne na Koroškem okoli leta 1967
(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Jeklarna na Ravnah grofov Thurn, p. Guštanj, Slovenija.

Jeklarna grofov Thurn na Ravnah, v ozadju šola, okoli leta 1917 (Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Mestna hiša, sedež Občine Ravne na Koroškem, leta 2020 (foto: Nace Zavrl)

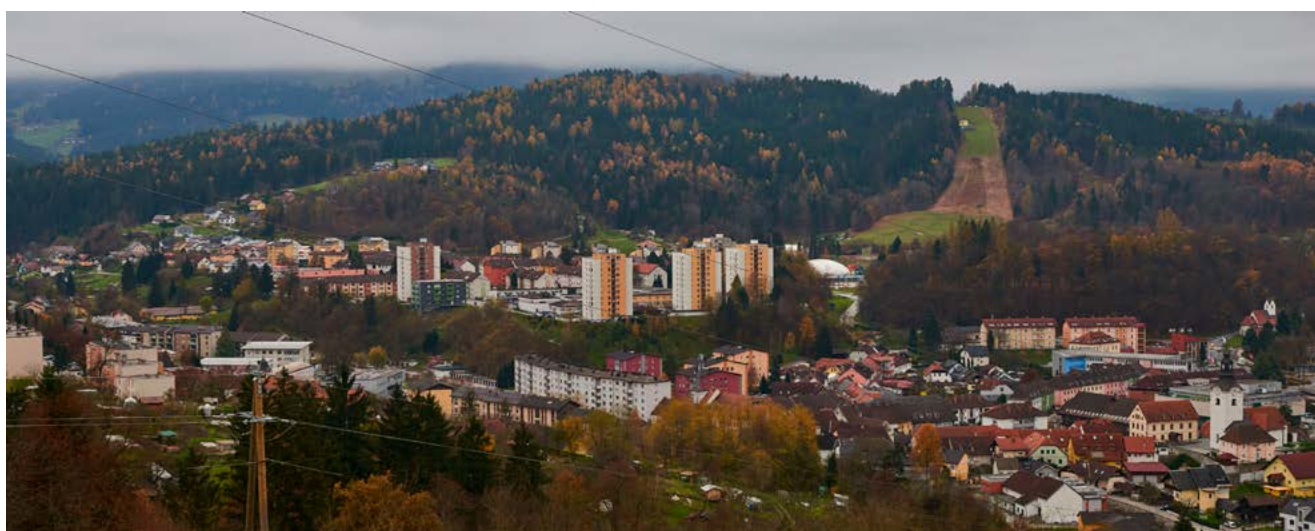
V mestno jedro je treba, tako kot v podobna mestna jedra, ki so jih v razvojnem smislu prehitela zunajmestna jedra trgovskih in poslovnih dejavnosti, vnašati drobne, pestre dejavnosti, ki bodo privabile domačine, obiskovalce pa tudi nove prebivalce.

Struktura je kakovostna, potrebne pa so trajnostne funkcionalne prenovе. Dopolnjevati je treba omrežje trgov

in poti, tu so še posebno pomembne poti za pešce, vključno z ranljivimi skupinami, in kolesarje. Smiselno je ohraniti sedanjo srednjo gostoto pozidave in prebivalcev.

Leta 1954 so Ravne na Koroškem pridobile status mesta. Mesto je organsko raslo in zrastle s fabriko. Razvoj in širitev mesta sta še danes skozi strukturo pozidave in njeno

morfologijo dobro vidna. Prav tako so med različnimi predeli mesta jasno prepoznavne zelene cezure (robovi) in urejene parkovne površine, ki od samega začetka nastanka kraja, poleg novih stanovanjskih sosesk za različne skupine prebivalcev, nakazujejo visoko kakovost bivanja.

Ravne na Koroškem leta 2020 (foto: Nace Zavrl)

Gradbeni zamah ni zajel samo tovarne, temveč je eno samo gradbišče postal cel kraj. Gradili so novo naselje na Čečovju, gradili so stavbe za prosvetno, socialno, kulturno in »fizkulturno« dejavnost. Razmahnila se je tudi gradnja lastnih delavskih družinskih domov. Z rastjo mesta in tovarne pa so rasle tudi izobraževalne ustanove: ljudska univerza, gimnazija, izvajali so strokovne tečaje, kulturno-prosvetno dejavnost, izdajali so svoje glasilo Koroški fužinar.

(Klančnik, KF 1-2, 1951: 2)

Čečovje okoli leta 1961
(Facebook, Stare fotografije in razglednice Koroške)

Gramoznica okoli leta 1952
(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Glavnina novih Raven je na obronkih Preškega in Navrškega vrha ter na prodnatih terasah tik nad dnom doline. Tu so nastale sošeske Čečovje, Javornik, Gramoznica, naselja individualnih hiš Na Šancah, v Dobji vasi, na Janečah, malo pozneje še v Kotljah, na Dobjem dvoru in v Strojnski Reki.

Čečovje, dvignjena terasa višinsko stopnjevanih stolpnic, blokov in vrstnih hiš, je še danes eno najbolj avtentičnih delavskih naselij in je registrirana naselbinska dediščina. Zasnovano je naredil leta 1948 arhitekt Bohinc, prvi bloki so bili zgrajeni leta 1948 po načrtih arhitekta Jožeta Usenika. Zazidalni načrt za celoto sta v letih 1955–1957 zasnovala mariborska arhitekta Branko in Ivan Kocmut. Stolpnice po načrtih slednjega (po švedskem vzoru »Punkthuis«) so bile prve stolpnice v nekdanji Jugoslaviji, po njih so se zgledovali po vsej državi.

Kakovostno je razmerje med pozidanimi površinami ter ureditvijo in zelenitvijo okolice. Prav tako izjemen je močan vertikalni poudarek stolpnic kot od daleč vidno znamenje, ki pa spoštljivo obstopa staro mestno jedro.

Gramoznica, ki že z imenom nazorno iz roda in rod izkazuje svojo preteklo namembnost, je nastala v šestdesetih letih, ko so tam zgradili skoraj 200 stanovanj.

Na Javorniku, drugi dvignjeni terasi nad našim historičnim trgom, na ravnici, kjer so bile pred pozidavo v mojih predšolskih letih še njive hmelja in smo med počitnicami z obiranjem hmelja polnili merice, zbirali žetone, za njih pa dobili denar za osnovne šolske potrebščine, so začeli stanovanja graditi v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Prvi objekt je bil Javornik 44-45.

Tega se zelo dobro spomnim, saj je bilo gradbišče priljubljeno igrišče naše »šancarske bande«. Nema lokrat smo morali bežati pred jeznim nadzornikom gradbišča, ki nas je z baterijo lovil po temi.

V desetih letih je postopoma nastala nova moderna stanovanjska sošeska, v kateri so, za razliko od Čečovja, večstanovanjski objekti nanizani po obodu platoja, tudi osnovna krožna

Naselje Čečovje leta 2020
(foto: Nace Zavrl)

Gramoznica leta 1962
(Koroški pokrajinski muzej,
Muzej Ravne na Koroškem)

Panorama Raven na
Koroškem s Čečovja
(Arhiv Občine Ravne na Koroškem)

Javornik v petdesetih letih 20. stoletja – njive s krompirjem
(Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne na Koroškem)

Javornik z nasadom hmelja
(Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem)

Javornik leta 2017
(foto: Nace Zavrl)

Ravne na Koroškem leta 2002
(foto: Emanuel Pavlovič)

napajalna cesta. V osrednjem delu so med zelenicami in igrišči dobili mesto nova osnovna šola, poimenovana Osnovna šola Koroški jeklarji, vrtec pa tudi trgovsko-poslovni objekt.

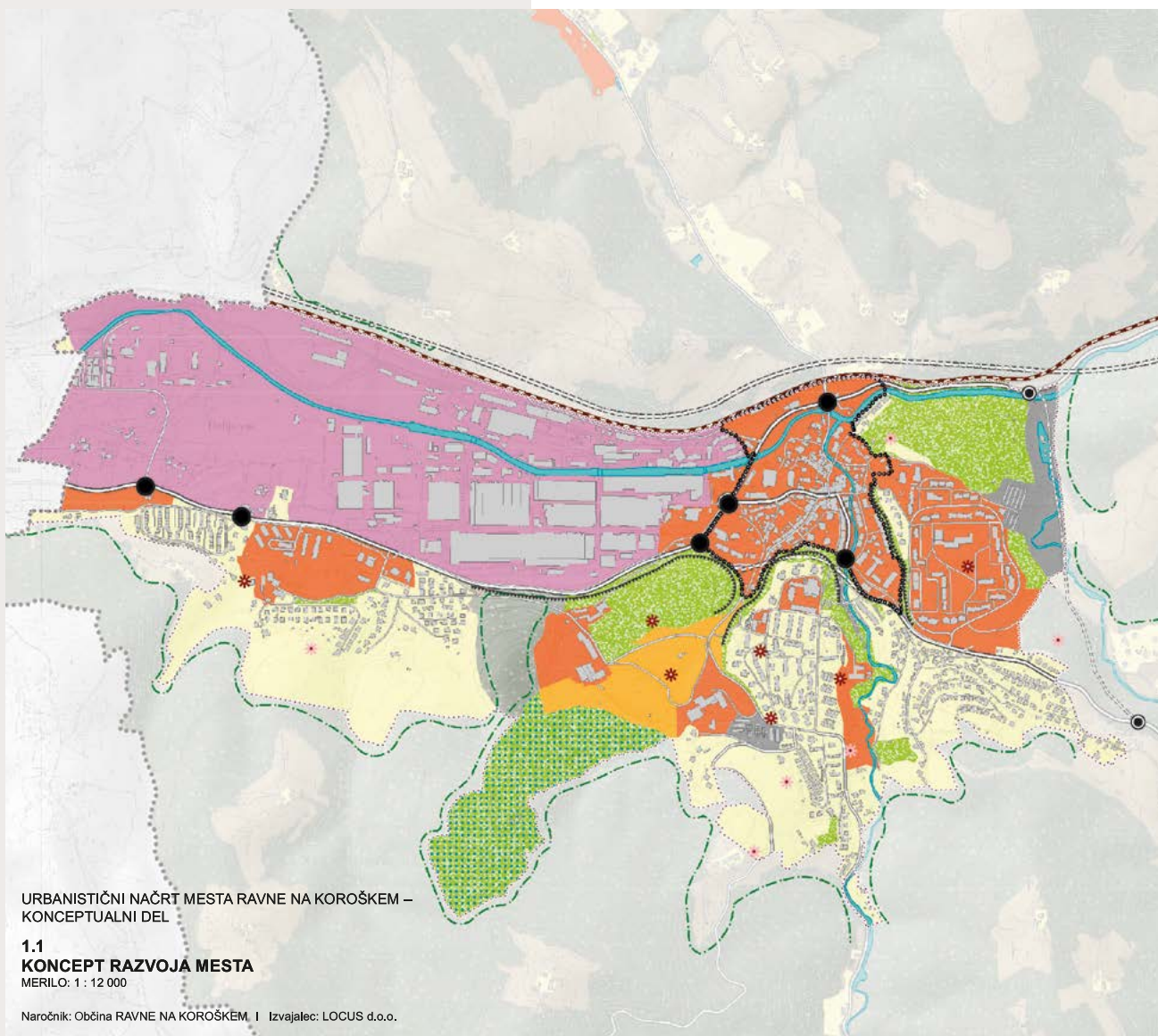
Glede na razpoložljive površine, ki so še lahko namenjene razvoju našega mesta, so možne zaokrožitve ureditvenih območij proti odprtemu prostoru. Te površine so ponekod omejene z reliefnimi in gozdnimi robovi, zato sta nujna načrtovanje z upoštevanjem omejitev prostora ter hkrati prilagajanje strukturi in tipiki gradnje.

Zaradi trajnostne usmeritve, varčevanja z energijo in vzdržnega ravnanja s prostorom bo treba pozornost še bolj nameniti racionalni gradnji in prednostno intenzivni rabi površin,

ki so že komunalno opremljene ali jih je mogoče ob razmeroma nizkih stroških opremiti. Pestrost v stanovanjski ponudbi moramo ohraniti in ta mora omogočati, da bodo potrebe različnih skupin družbe uresničljive ob ohranjanju in zagotavljanju visokega standarda bivanja, kot ga zagotavlja že velika večina sedanjih stanovanj.

Glede na doseženo stopnjo razvoja in načrtovano splošno rast je treba skladno z načeli trajnostnega razvoja večino nove poselitve in stanovanj načrtovati v bližini ali na primerni oddaljenosti od programov družbene in druge infrastrukture, predvsem v bližini varstvenih in izobraževalnih ustanov, pa tudi zdravstvenih in socialnih storitev.

Specifične dejavnosti mestnega, občinskega in regionalnega značaja, družbene in centralne dejavnosti, kot so denimo upravne, poslovne, trgovinske, gostinske in prometne funkcije, se ohranjajo in razvijajo na sedanjih lokacijah v mestnem jedru oziroma naselju Ravne. Poglavitna usmeritev razvoja ožjega mestnega središča so vsestransko skladna trajnostna prenova in posodobitev obstoječega stanja, prestrukturiranje nezadovoljivo izkoriščenih površin, saniranje mejnih, robnih območij ter sočasno oblikovanje mestotvornih potez vzdolž pomembnih vpadnih cest s postavitvijo novih ali prestrukturiranjem in obnovo obstoječih struktur.

URBANISTIČNI NAČRT MESTA RAVNE NA KOROŠKEM – KONCEPTUALNI DEL

1.1
KONCEPT RAZVOJA MESTA
MERILO: 1 : 12 000

Naročnik: Občina RAVNE NA KOROŠKEM | Izvajalec: LOCUS d.o.o.

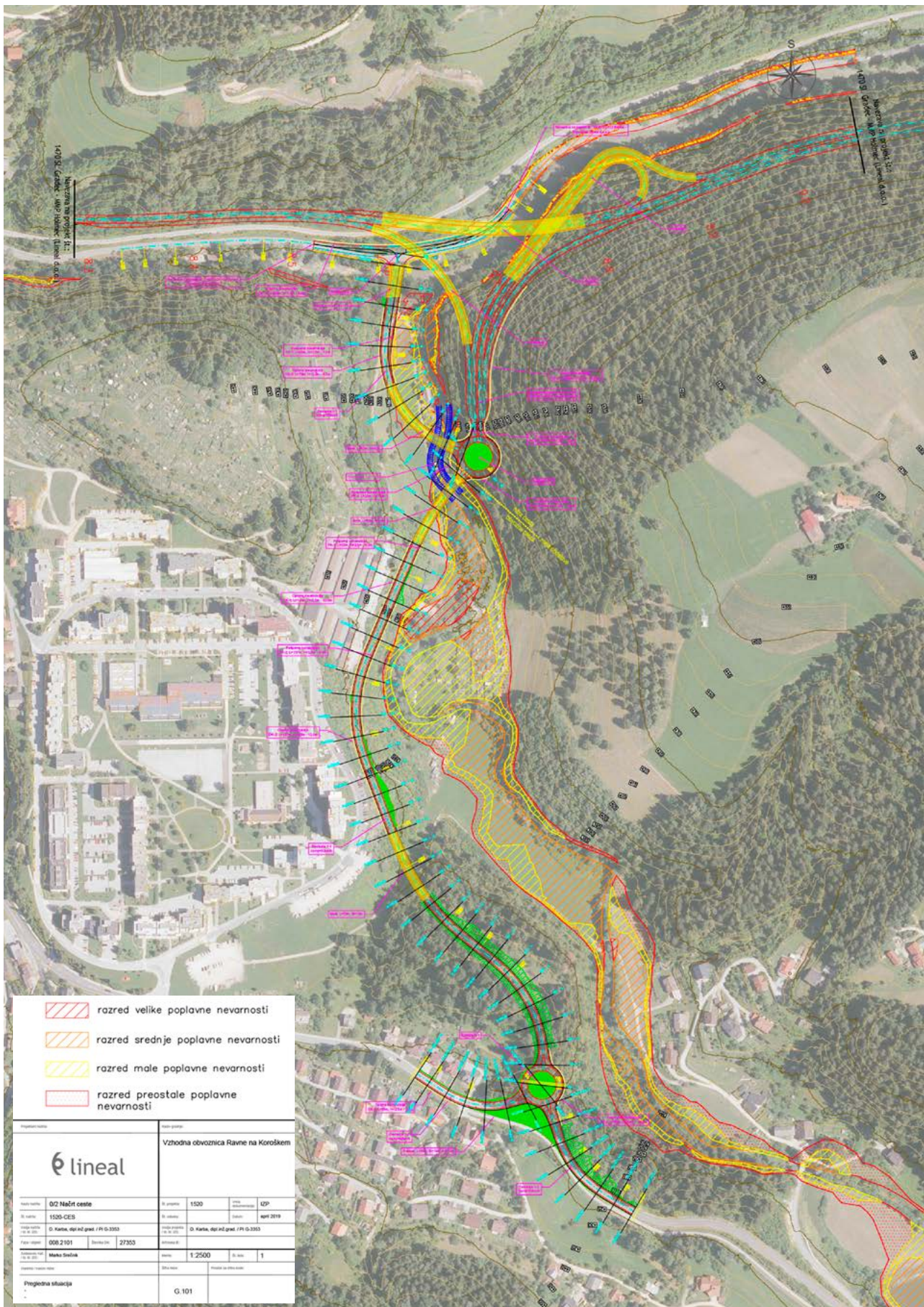
- MEJA URBANISTIČNEGA NAČRTA
- MEJA OBČINE RAVNE NA KOROŠKEM

PROSTORSKE MOŽNOSTI ZA RAZVOJ NASELJA

- JEDRO MESTA
- CENTRALNA IGRIŠČA
- NAČRTOVANA ČETRTRNA IGRIŠČA
- KOLESARSKA IN PEŠPOT
- OBMOČJE SMUČIŠČA
- OHRANJANJE GOZDNEGA ROBA
- RELIEFNI ROB
- OBMOČJA CENTRALNIH DEJAVNOSTI
- POSEBNA OBMOČJA
- OSTALA OBMOČJA STAVBNIH ZEMLJIŠČ
- OBMOČJA PROIZVODNIH DEJAVNOSTI
- OBMOČJA UREJENIH ZELENIH POVRŠIN
- OBMOČJA PROMETNIH POVRŠIN

PROMET

- POMEMBNEJŠE VOZLIŠČE
- NAČRTOVANO POMEMBNEJŠE VOZLIŠČE
- REGIONALNA CESTA
- NAČRTOVANA OBVOZNA CESTA
- LOKALNA CESTA
- JAVNA POT
- ŽELEZNICA
- GOZDNE POVRŠINE
- KMETIJSKE POVRŠINE
- REGISTER STAVB
- VODNA POVRŠINA

Vzhodna obvoznica bo kot navezovalna cesta na tretjo razvojno os osrednji del mesta razbremenila lokalnega in tranzitnega prometa.
(vir: Občina Ravne na Koroškem)

Nočna panorama mesta leta 2020
(foto: Emanuel Pavlovič)

Pri načrtovanju in prenavljanju območij družbenih dejavnosti bo treba upoštevati funkcionalne povezave s preostalimi obstoječimi in predvidenimi programi ter smotrno in varno ureditev prometa. Pomembne so predvsem peš in kolesarske povezave med obstoječimi območji ter novimi območji stanovanjske gradnje.

Med osnovnimi prometnimi izzivi in nujnimi potrebami je zagotovo obvoznica mesta Ravne na Koroškem. Aktualna in v intenzivnem načrtovanju je navezovalna cesta na tretjo razvojno os, ki poteka po dolini Kotulje (Hotulje) in se preko brežine pod Javornikom pri zadnjih hišah Na Šancah, ob koncu naselja Ravne, priključuje na cesto Ravne–Kotlje. Z njeno izgradnjo bo osrednji del mesta (končno) razbremenjen lokalnega in tranzitnega prometa, k čemur bi zagotovo še dodatno pripomogla tudi južna razbremenilna cesta od križišča pri Antonu do Javorniškega klanca, položena na brežino Čečovja. •

VIRA:

- Dr. Karla Oder: Mati fabrika, mesto in dom, Slovensko etnološko društvo, Ljubljana, 2015.
- Urbanistični načrt Ravne na Koroškem, Locus d.o.o., 2013.

ZAPISANO V IMENU – V TRAJNI POKLON

Železarska oziroma jeklarska tradicija v mestu in okolici ter močan vpliv Železarne Ravne (in njenih naslednikov) na vsa področja življenja se odslakavata tudi v poimenovanjih objektov in organizacij, nekatera tovrstna imena so se ohranila do današnjih dni. Navajam samo nekaj primerov.

Mag. Andreja Čibron Kodrin

Na Javorniku stoji Osnovna šola Koroški jeklarji, glasilo šolarjev so Jeklenice. Ponos mesta je Pihalni orkester železarjev Ravne. Vrsto let sta izhajala tovarniška časopisa Koroški fužinar in Informativni fužinar, prepeval je Moški pevski zbor Fužinar. Zelo dejavni so ravenski taborniki, in sicer kot Društvo tabornikov Rod koroških jeklarjev. Tudi športnikom so vzor delavni predniki (Plavalni klub Fužinar; Koroški nogometni klub Fužinar; Odbojgarski klub Fužinar SIJ Metal Ravne; Namiznoteniški klub Fužinar Inter diskont;

Rokometno društvo Fužinar; Športno društvo Fužinar, sekcija Šahovski klub Fužinar; Športno društvo Fužinar, sekcija Kegljaški klub Fužinar; Alpski smučarski klub Fužinar; Društvo borilnih športov Fužinar ...). V kraju deluje podjetje Fužinar Ravne, d. o. o. Pohoniki se lahko podajo na Fužinarsko pot nad Ravnami, na Uršljo goro pa se povzpnejo po Železarski poti.

V Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem, sta v Štauhariji ali krčilni kovačnici nekdanje Železarne Ravne na ogled razstavi Mati fabrika – Železarna Ravne in Sijaj jekla. 400 let jeklarstva v Mežiški dolini.

Poklon Železarni Ravne in njenim ljudem sta tudi Prednikova pesem Mati fabrika, Mlinarjeva knjiga Mati fabrika in njeni otroci ter Marflakova skulptura Železarjem – Štauharija 2013. Knjiga z izborom besedil in bibliografijo Mitje Šipka, koroškega fužinarja, kot ga je poimenoval dr. Franc Sušnik, nosi naslov Pesem in jeklo. Znanstvena monografija dr. Karle Oder Mati fabrika, mesto in dom pa je, po dr. Rajku Muršiču, prvi res obsežen sintetičen historično-antropološki vpogled v celoten način življenja nekega razvijajočega se mesta. •

“ŠTUDIJSKA” IN NJENA PISNA DEDIŠČINA KOT VEZ MED INDUSTRIJO IN KULTURO

Simona Šuler Pandev

V zapuščini prvega urednika Koroškega fužinarja Avgusta Kuharja – hrani jo Koroška osrednja knjižnica – so tudi pisma, ki mu jih je poslal dr. Franc Sušnik, takratni ravnatelj Študijske knjižnice in ravenske gimnazije. Korespondenca med pomembnima možema tedanjega časa razkriva močno navezo med kulturo in šolstvom na eni ter železarno na drugi strani, njena sporočilnost pa je aktualna še danes, čeprav v luči spremenjenih družbenih razmer.

Štiristo let železarstva v Mežiški dolini. Častitljiva obletnica industrijske panoge, ki je zaznamovala premnoge generacije in pisala tudi usode naših krajev ...

Plemenito jeklo ravenskih fužinarjev je poneslo ime Ravne v svet. V domačem okolju pa sta, kot je zapisal že dr. Franc Sušnik, veljavo temu imenu dajali ravenska gimnazija in nekaj let kasneje ustanovljena Študijska knjižnica. *Z udarniški štiti so fužinarji pohiteli, da so prostore za prvo silo opremili.*¹ In: *Skeptični meščanski intelektualec se je posmihal: kaj bosta v tem Guštanju gimnazija in študijska knjižnica?! – toda mladina in delavci so verovali, da bo gimnazija in da bo tudi nje neobhodna družica: študijska knjižnica.*²

Že v prvih letih zaposlitve, ko sem se kot mlada sociologinja zaposlila v Koroški osrednji knjižnici (KOK) dr. Franca Sušnika na Ravnah, sem skozi domoznansko delo (to mi je še posebno ljubo) spoznavala bogato kulturno dediščino te ustanove. A še zdaj, po več kot petindvajsetih letih delovne vneme in s skoraj vsakodnevnim popi-

Avgust Kuhar (1906–1964) je bil nestor slovenskih varnostnih tehnikov in inženirjev, v tem članku je v osredju njegova uredniška in publicistična dejavnost. (Fototeka KOK)

Dragi!

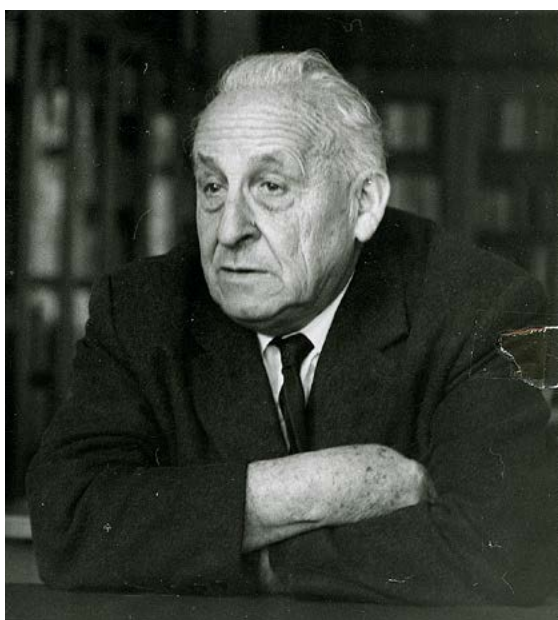
Posretili, prosim, 15 minut je cui kulturni akciji:
Gustav; mora dobiti gledališče - vaj nepol tako kot
Jesudice: Koroško gledališče. Ne izostanem, da se bo kdaj
dobil, nekaj v februarju, nekaj v prvem prazničnem mesecu februarja,
nekaj v okrajnem prazničnem. - Treba le čuti.

Tu prikaže k Tebi diplomirani dramaturg Arh. Josef,
doma v starem tignu. Jaz bi rad, da pride k nam za
profesorja slovenščine (z minimalnim stroškom) in da
prezame organizacijo in vodstvo našega Koroškega gledališča.

Le po pohvali!

Fr. S.

Sušnik

Pismo dr. Franca Sušnika
Avgustu Kuharju, 7. 2. 1952
(zbirka rokopisov KOK)

Dr. Franc Sušnik (1898–1980)
je bil literat, knjižničar,
pedagog, zgodovinar,
publicist ter ravnatelj
Študijske knjižnice in
Gimnazije Ravne.
(Fototeka KOK)

sovanjem ter urejanjem zapuščin in rokopisnega gradiva, vedno odkrijem kaj novega, zanimivega, vrednega. Tako se je zgodilo tudi pred časom, ko sem se v dobi splošne epidemije, zapiranja, distanc – takšnih in drugačnih, kljub splošnim prepovedim kakršnih koli bližin, »družila« z zapuščino Avgusta Kuharja. Pri natančnem popisu sem naletela tudi na pisma, šestinšestdeset jih je, dr. Franca Sušnika Avgustu Kuharju - Prežihovemu Gustlu, novinarju, racionalizatorju in predvsem uredniku ter pobudniku železarskega časopisa Koroški fužinar. Ta segment se mi je zdel ob jeklarskem jubileju primeren za podrobnejši prikaz. Pisma, ki jih je Kuhar pisal Sušniku (in so bila popisana že v okviru Sušnikove zapuščine), so bistveno obsežnejša, in jih bom prepusnila kasnejši podrobnejši obravnavi v kateri od domoznanskih publikacij.

Skozi svoje poklicno delo in že prej v otroštvu ter mladosti sem spoznava la resnični pomen ravenske »fabrike«. Njeno vseprisotnost v življenju kraja in ljudi – z udarniškim delom delavcev, naših dedov in očetov, z donacijami za kulturo in šport, s podporo pri realizaciji številnih dogodkov, s sredstvi za delovanje nekaterih institucij, v pričakovanju, da bo oče prinesel domov »Fužinarja«. Nostalgija po starih časih? Lahko je tudi to, a takšno razmišljanje mora biti tudi sporočilo za čas, v katerem živimo: S pravimi ljudmi na pravih mestih se da. Tudi danes. To verjamem. A le z združevanjem, s smelim, jasnim in svobodnim pogledom v prihodnost, s skupnim delom vseh deležnikov lokalne skupnosti in s pravo vizijo.

Vizijo ljudi, kot so bili Sušnik, Kuhar, Klančnik, Fale ...

Sprašujem se, ali je bil Avgust Kuhar v težkih povojnih letih res le pravi človek na pravem mestu. Dr. Franc Sušnik je po njegovi smrti v Koroški fužinar v članku Morda je tisti dan tudi tebi umrl prijatelj zapisal: //n ko bo morda pozabljeno, da je bil nekdaj sekretar ravenske železarne, da je bil njen duhovni propagandist, šef njene higienske in tehnične varnostne službe, ko morda že ne bo nikogar več, ki bi povedal, kaj je storil za gimnazijo, za muzej, za študijsko knjižnico, ko bosta na polici samevali njegovi dve na Ravnah napisani, za jugoslovansko industrijo pionirski knjigi Delovna varnost in Racionalizacija, bo štirinajst letnikov Koroškega fužinarja pričalo o svojem očetu kakor trajen spomenik.³ Ob tem lahko danes, v letu 2020, dodam, da o tem priča ne le štirinajst, temveč kar sedeminpetdeset letnikov sedaj že digitaliziranega (dLib) Koroškega fužinarja (tudi Informativnega). Po njegovi smrti so ga urejali še trije uredniki (Marjan Kolar, Jože Šater in Andreja Čibron Kodrin), »študijska« pa ga je v tiskani in digitalni obliki shranila za zanamce.

Prim. mag. Franc Verovnik je leta 2016 objavil knjižico o življenjski in poklicni poti Avgusta Kuharja. V njej je podrobno opisano njegovo življenj-

Ravne na Koroškem, 19. IX. 1954

D r a g i !

Hvala za vpogled v priloženo, predvsem pa za: "...Jaz čutim v imenu Uršlja gora dih teh rodov in lepoto..." V tem je vse!

Vsa ta razprava je svojstvena slika, svojstvena melodija:

Na eni strani domačija z dušo, toploto in lepoto v barvah prelih in zalesij ter glas te čudovite prirode, kar nosi človek Uršlje gore vselej seboj in kar mu je zadnja slika gotovo tudi ob smrtni uri. Pa pri vsem tem o tej sliki in o tem čutu ne more veliko govoriti! Na drugi strani pa ločeno in vključno vsemu sodobno dosegljivemu in popularnemu (v zlorabljeni besedi) le čisto prazno stališče (pa še zmotno povrhu v pogledu kompleksa Plešivca). Tako sliko imam pred seboj v pogledu "prav-a" domačnosti, kakor bi gledal prizor: Bukovnikov dom in SS-eskorto, ki ga je prišla seliti. Kar je rekel in kar je molčal Bukovnik, ni zaleglo, eskorta mu je takoj "dekazala", da je zelo prav, da ga izselijo.

O vsej stvari ne bom ničesar vedel. Niti bi več ne načeljal stvari v našem listu, ker se mi zdi, da smo s tem celo male preveč načeli neko vprašanje, ki ga ni. Z ozirom na razpravo v tisti reviji pa je morda moj zaključek še najbolj pravilen in učinkovit zaključek za tisto načetje: vsa stvar je polil s hladno vodo. Seveda pa pri tem niti mislil nisem na to, da je pisec tistega načetja tudi plešast

Čisto zase bom sedaj zaključil z Melikom.

V tej zvezi bi rad rekel besedo o Šmarju pri Jelšah. Povej mi, ali pride Šmarje od "šmarja", ali Sv. Martina, ali Sv. Marjete. Tam je bival mož vse življenje in je imel priliko spreminjati ime kajti verjetno se je boljše bolj stare kot pa tisti, ki je kraj pomenoval. To bom čisto neumno povedal zraven.

Direktor Te je menda včeraj dobil. Je rekel, da je iskal umetnike, pa ni mogel nobenega doklicati. Pravi, da dve sliki tudi ne bosta odveč

Ali imaš kaj za FUŽINARJA, sedaj že dolgo nisi kaj dal. Prof Baš bo imel "turške šance". O proslavi na gimnaziji bi rad kaj imel da bo dokument za bodočnost

Pismo Avgusta Kuharja dr. Francu Sušniku, 19. 9. 1954 (zbirka rokopisov KOK)

sko delo, posebna poglavja so v knjigi posvečena tudi njegovemu »železarniškem« obdobju. Sama se bom v okviru tega prispevka omejila na že omenjene drobce iz pisem dr. Franca Sušnika Avgustu Kuharju.

SUŠNIKOVA POHVALA KUHARJA: PIŠEŠ KRAJU IN SEBI SPOMIN

Pisma dr. Franca Sušnika Prežihovemu Gustlu segajo predvsem v obdobje med letoma 1951 in 1962. Šestinsdeset jih je, večina jih je pisanih na roko, datiranih, a brez navedbe kraja nastanka. Seveda lahko sklepamo, da je vsaj večina pisem in sporočil napisanih na Ravnah, v Študijski knjižnici, kjer je bil dr. Sušnik takrat ravnatelj gimnazije in knjižnice. Potovala so na

zelo kratki razdalji do Avgusta Kuharja, ki je imel svoj sedež v ravenski železarni. Naslavljalja sta se z »Dragi« in se tikala, kar kaže na njun pristen odnos.

V prvem pismu dr. Sušnik obvesti Avgustu Kuharja, da pride na Ravne dr. Slodnjak s študenti, da prihajajo zaradi Voranca in želijo predvsem njega (Gustla). V pismu, ki je datirano z dnem izida prve številke Koroškega fužinarja, 29. novembra 1951, mu zapiše le kratko sporočilo: *Krasno kulturno delo si storil s Koroškim fužinarjem.*⁴ Tudi v nekaterih kasnejših pismih Sušnik daje priznanje Kuharjevemu delu: *Ko pa tvojo besedo čujem in berem, se zavzamem: ker se mi zdi, da čujem svojo besedo in svoj glas.*⁵ In kasneje leta 1955 še: *Fužinar je tak, da sem res navdušen. To so pretresljivo*

*lepe besede tam tvoje na 11. strani na koncu! In Uršljo goro si tako krepko postavil! Zdaj kar tvoje reči prebiram: žlahne so, prelepe, duhovite, kar vrejo iz tebe. Iz tebe? Menda kar iz te zemlje.*⁶ In tudi: *Čudovit mojster si. Tako, kot iz tebe duh te naše zemlje govori – kakor ti znaš natrositi biserov po svojem Fužinarju: to je enkratno!*⁷ V enem izmed pisem Sušnik omenja, da bodo še čez leta segali po njem (Koroškem fužinarju) in cenili kulturno razumevanje železarne.⁸

Sušnik je delo Avgusta Kuharja zelo cenil in tega tudi ni skrival, saj skoraj ni pisma ali krajšega sporočila, v katerem ne bi omenjal »Fužinarja« s prispevki v njem. Eno največjih priznanj za delo pri Koroškem fužinarju mu je Sušnik dal v sporočilcu: *Ni bilo dobro, da sem »fužinarja« že zjutraj dobil. Zdaj je ura eno in ves dopoldne nisem naredil nič za solo, ker sem obsedel ob »fužinarju«. Pišeš kraju in sebi spomin.*⁹

Dr. Sušnik mu je pomagal tudi pri pridobivanju člankov in prispevkov za časopis, tudi sam je marsikaj prispeval. Po drugi strani pa je potem Kuhar v Koroškem fužinarju objavljaj prispevke, ki so se dotikali gimnazije in študijske knjižnice, razna poročila o delu in uspehu dijakov ter sezname literature. Šlo je za sodelovanje in vseh področjih. Pogosto sta si pomagala pri »odkrivanju« oseb na različnih fotografijah za objavo. Sodelovanje je bilo vzajemno, tudi na drugih področjih, od izdajanja pomembnih domoznanskih knjig v tistem obdobju (Mohoričeva Industrializacija Mežiške doline, Prežihov zbornik ...) do uredničenja drugih idej. Med prebiranjem pisem sem dobila občutek, da je bila naveza Kuhar-Sušnik pravzaprav do neke mere tudi naveza med kulturo in šolstvom na eni ter železarno na drugi strani.

V PISMIH TUDI O MUZEJU, LJUDSKI UNIVERZI, GLEDALIŠČU ...

Po ustanovitvi guštanske gimnazije in nekaj let kasneje tudi študijske knjižnice so se leta 1950 že začela prizadevanja za ustanovitev muzeja (ta je v začetku deloval v okviru knjižnice), kasneje Delavskega muzeja. Prvo Sušnikovo pismo v zvezi s temi prizadevanji, poslano Kuharju, je iz leta 1951, v njem pa ravnatelj zapiše, da je že začel navduševati dijake slikarje (Meznerja, Boštjana, Lodranta), da naslikajo: *Guštanj od Javornika sem*

ali s čečovskega roba /.../, v velikem formatu stare Prevalje /.../, reliefni zemljevid Mežiške doline. Na koncu pa še: Računam, da bi konec avgusta že lahko imeli na Ravnah vsaj kakih 40 m² primerne prostora za muzej.¹⁰ V februarju naslednjega leta zapiše, da mu bo ob priliki dal obračun dotlej uporabljenega denarja za muzej, v juniju istega leta mu poroča tudi o sestanku pri Brančurniku s Tuškom, Bašem, Zadnikarjem in Turnherjem, ker se ga Avgust Kuhar očitno ni mogel udeležiti.

Skozi vsa pisma (najbolj intenzivno v letih 1952 in 1953) teče beseda tudi v zvezi s prizadevanji za muzej in knjižnico, o zbiranju gradiva in eksponatov (tudi ob pomoči direktorja železarne Gregorja Klančnika), o *primerne človeku*, ki bi lahko delal za muzej ...

Pisanja se vseskozi prepletajo z najrazličnejšimi pobudami in idejami, ki so se rojevale, in prav vse so bile za dobro našega kraja in ljudi. Tu je ideja o ustanovitvi Ljudske univerze na Ravnah z že sestavljenim konceptom honoriranja in stroškov njenega delovanja. Sledi še ena kulturna akcija: *Guštanj mora dobiti gledališče – vsaj napol tako kot Jesenice: Koroško gledališče. Ne dvomim, da se bo denar dobil, nekaj v železarni, nekaj v bodočem proračunu mesta Guštanj, nekaj v okrajnem proračunu. Treba le ljudi.*¹¹ Literarni krožek na Ravnah (v ustanavljanju) naj bi poskrbel za posebno Prežihovo sobo v okviru ravskega muzeja, nadalje govori o ustanovitvi podružnice Ciril-Methodove družbe v Guštanju ...

OŽIVITEV KULTURNEGA RAZUMEVANJA OŽJE IN ŠIRŠE SKUPNOSTI?

Predvsem razvoj kulture, umetnosti, šolstva, knjižničarstva in športa bi bil v težkih povojnih časih nemogoč brez vizije razvoja vseh prizadevnih ljudi, kot so bili Sušnik, Kuhar, Klančnik, Fale ..., brez njihove zavezanosti temu kraju in ljudem. Tudi ne brez nešteti prostovoljnih ur »fabriških« delavcev.

Po razbiranju in prebiranju tega delčka zapuščine lahko rečem, da najverjetneje Kuhar ni bil samo pravi človek na pravem mestu. Že sam njegov značaj je odražal nekaj več. Ob deseti obletnici njegove smrti je Marjan Kolar o njem med drugim zapisal: */S/vojega Koroškega fužinarja je imel zares rad in je ta čustveni osebni*

Razvoj kulture, umetnosti, šolstva, knjižničarstva in športa bi bil v težkih povojnih časih nemogoč brez vizije ljudi, kot so bili Sušnik, Kuhar, Klančnik, Fale ..., in tudi brez nešteti prostovoljnih ur »fabriških« delavcev.

*odnos neposnemljiva sestavina njegovega novinarsko-uredniškega sloga. Pisal ni zaradi kruha in urejal ne po službeni dolžnosti, ampak iz ljubezni do tega dela in iz čisto osebnega prepričanja, da je delavcem treba nuditi tudi duhovne hrane.*¹²

Ob koncu si zasluži omembo še dopisnica, ki sem jo prav tako našla med pismi dr. Sušnika Avgustu Kuharju – ena izmed dveh, ki sta nedatirani. Iz samega zapisa je razvidno, da mu jo je Sušnik napisal kmalu po ustanovitvi Študijske knjižnice, najverjetneje leta 1950, saj govori o veliki pridobitvi našega kraja, »študijski«, ki se je *terén niti ne zaveda*. Seveda mora takšna pridobitev imeti tudi svoj svet. Dr. Franc Sušnik mu v sporočilu zapiše petnajst osebnosti, ki jih sam vidi kot možne kandidate za Svet Študijske knjižnice. Kuharju pa postavi vprašanje, koga izmed njih izbrati, in dopiše: *Imena so kompromis med »kulturniki« in »vplivniki« + tradicionalna garnitura naših prijateljev.*¹³ Očitno je bil sprejeti kompromis pravi, saj je »študijska« preživela, se razvijala do danes (več kot 70 let) in zagotovo se bo tudi v prihodnje.

Ob tem nehote pomislim le dobro desetletje nazaj, ko se je v nekih čisto drugih časih in razmerah tedanja urednica tako zelo trudila obdržati nekoč tako naš, »fabriški« list pri življenju. Malo me razžalosti – res ni šlo drugače? – mogoče s kakšnim kompromisom vseh pristojnih. V naslednjem trenutku pa me prevzame zadovoljstvo ob misli na to domoznansko publikacijo, ki bo (upam) naše ljudi ponovno pozitivno presenetila, kot je svoje dni »Koroški fužinar« vsakokrat navdušil tudi mene, in hkrati v upanju na oživitve *kulturnega razumevanja* lokalne skupnosti, vseh koroških občin in ne nazadnje tudi države. •

OPOMBE:

- 1 Sušnik, Franc: Študijska knjižnica Ravne na Koroškem, 1970, str. 2.
- 2 Sušnik, Franc: Študijska knjižnica Ravne na Koroškem, 1970, str. 4.
- 3 Koroški fužinar, 1964, št. 11-12, str. 3.
- 4 Pismo (8), 29. 11. 1951.
- 5 Pismo (10), 20. 12. 1951.
- 6 Pismo (46), 1. 2. 1955.
- 7 Pismo (62), 26. 11. 1960.
- 8 Pismo (61), 13. 7. 1960.
- 9 Pismo (57), 19. 2. 1958.
- 10 Pismo (2), 9. 7. 1951.
- 11 Pismo (14), 7. 2. 1952.
- 12 Koroški fužinar, 1974, št. 3, str. 12.
- 13 Pismo (65), nedat. (1950?).

VIRI IN LITERATURA:

- Sušnik, Franc: Morda je tisti dan tudi tebi umrl prijatelj, Koroški fužinar, 1964, št. 11-12, str. 2-3.
- Kotnik, Beno: Za obletnico smrti Avgusta Kuharja, Koroški fužinar, 1965, št. 10-12, str. 4-5.
- Sušnik, Franc: Študijska knjižnica, Ravne na Koroškem, 1970.
- Kolar, Marjan: Avgust Kuhar – novinar in urednik, Koroški fužinar, 1974, št. 3, str. 12.
- Mrdavšič, Janez: Prihodnost Koroškega fužinarja, Koroški fužinar, 1993, št. 1, str. 2-3.
- Verovnik, Franc: Avgust Kuhar - Prežihov Gustl, Ravne na Koroškem, 2016.
- Zapuščina Avgusta Kuharja, zbirka rokopisov Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne.

MECENKA KULTURNIM USTANOVAM IN DRUŠTVOM

Železarna Ravne je vseskozi podpirala delo kulturnih ustanov in društev v našem kraju; ta je bil vedno v sozvočju z železarno, železarna pa je vedno dihala z njim.

Mirko Osojnik

Dograjevanje muzejske stavbe iz
nekdanje grajske konjušnice (1946)

Slovesno odprtje muzejske železarske zbirke, 29. 11. 1954

Na predlog dr. Franca Sušnika so leta 1952 trg Guštanj preimenovali v Ravne na Koroškem in mu obenem dali status mesta. Sklep o tem so objavili 11. maja 1952 v UL FLRJ. S tem aktom so v celoti povezali stari trg, novo delavsko naselje na Čečovju, grad in železarno. Z železarno in gimnazijo se je pomen močno premaknil z Guštanja na Ravne, po letu 1952 pa se je srednjeveški Guštanj s starim trškim jedrom v resnici umaknil v muzejske razsežnosti. In naša »fabrika« je bila svojemu kraju in njegovim ljudem prava kulturna mecenka.

VODNO KLADIVO KOT PRVI MUZEJSKI EKSPONAT

Ker železarna ni skrbela le za svojo uspešno rast, je že leta 1946 začela dograjevati grajsko konjušnico za potrebe Delavskega muzeja. Slovesno so ga predali namenu leta 1953 in predstavili javnosti prvi eksponat na prostem – repač, ki je še do leta 1950 koval na Muti. Naslednje leto so odprli tudi železarsko zbirko. O tem je železarna že poročala v svojem glasilu Koroški fužinar, ki ga je septembra 1951 ustanovil upravni odbor železarne, vodil pa urednik **Avgust Kuhar - Prežihov Gustl**.

ŠOLA IN DOM ZA »FABRIŠKE« UČENCE

Železarna je potrebovala kvalificirane kadre, zato je leta 1946 ustanovila Šolo za učence v gospodarstvu. Že jeseni so jo z odlokom Ministrstva težke industrije FLRJ preimenovali v Metalurško industrijsko šolo (MIŠ) za pridobivanje praktičnega in teoretičnega znanja za poklice strojne, kovaške in metalurške stroke. Z istim odlokom so ustanovili tudi dom za učence te šole, uredili so ga v letoviškem poslopju Rimskega vrelca v Kotljah. Učence so že v šolskem letu 1952/53 preselili v nov samski dom na Čečovju. MIŠ je v njem dobila 20 sob, učilnico in prostor za vzgojitelja, industrijska šola pa se je leta 1957 preselila v novo stavbo ob reki Meži.

Osebna higiena učencev v Domu industrijske šole na Rinskem vrelcu (1951)

GIMNAZIJA SAMORASTNICA

Gimnazija, ki je od leta 1945 delovala v ravanskem gradu, je bila takrat največja kulturno-izobraževalna pridobitev naše doline. Prežihov Voranc je leta 1947 poudaril, da je naša gimnazija samorastnica, in v Ljudski pravici orisal te pomembne dogodke. Zapis je sklenil tako: *Zato so se ti ljudje, kovinarji, napotili v Beograd do maršala Tita in so mu povedali svoj sklep. In maršal Tito je kovinarjem odgovoril: »Če ste sklenili postaviti gimnazijo, potem bo ljudska oblast vaš sklep potrdila.«* In kmalu nato je prišel dekret o ustanovitvi popolne gimnazije na Ravnah pri Guštanju. Slovesen začetek je bil 15. oktobra 1945 v ravanskem gradu. Z njo je koroška krajina dobila svojo prvo srednjo šolo. Napolnili so jo sinovi in hčerke delavcev in kmetov, saj do takrat študiranih ljudi v koroškem zakotju ni bilo.

Nova stavba Metalurške
industrijske šole (1960)

HRAM KNJIŽNEGA BOGASTVA

Leta 1955 je gimnazija dobila novo poslopje, grad pa je že imel svojo namembnost, saj je bila v njem že od leta 1949 študijska knjižnica. V železarni so sklenili, da bodo pomagali pri obnovi gradu, in je dobil novo fasado. Zaradi obnovitvenih del je bila knjižnica zaprta od 1. junija do 1. decembra 1953. V letu 1954 so ob tihi pomoči železarne knjižnico adaptirali naprej in opremili prostore v osrednjem delu. Načrte je izdelal arhitekt **Tone Bitenc**, asistent Jožeta Plečnika. Železarna je tudi uradno bedela nad delom osrednje kulturne ustanove, saj so bili predsedniki knjižničnega sveta vedno direktorji železarne (**Gregor Klančnik**, **Franc Fale**, **Gvido Kacel**). Z železarniško pomočjo je leta 1964 nastalo v podaljšku gradu razstavišče Likovni salon Ravne. Upravljal ga je slikar **Franc Boštjan**, vodja železarniške propagande.

Kulturni hram – naša študijska
knjižnica (okoli 1960)

Prva generacija maturantov ravenske gimnazije pred gradom Ravne (1949)

PRIDOBITVE NOVEGA DELAVSKEGA NASELJA

Leta 1947 je začelo rasti na Cvitančevem polju novo delavsko naselje Čečovje. Tudi tega je za svoje ljudi gradila železarna. Z njegovo rastjo se je začel počasi dvigati tudi delavski standard. Leta 1953 je Čečovje dobilo sodoben gostinski obrat Dom železarjev in v njem so se odvijali številni kulturni dogodki, koncerti, plesni turnirji in mladinski plesi. Že v petdesetih letih prejšnjega stoletja so prve družine železarniških delavcev lahko šle na »kulturni« dopust na morje, v počitniški dom v Portorožu.

FESTIVALI, PRAZNIK KOROŠKE DEŽELE

Leta 1945 je bil v Guštanju 1. Koroški festival, poleti 1955 pa še zadnji, 10. Koroški festival s pisano paletto kulturnih in telovadnih prireditev. Povsod je bila zraven tudi naša »fabrika«. In železarna bi bila le siv in godrnjajoč industrijski slepič, če ji ne bi obraza navdihovala mehka duša. Ta duša so bili svetli bloki delavskega naselja nad njim, kulturne ustanove na planoti Ravne in zelena pljuča grajskega parka z gotsko katedralo, ki so jo spletale svetlozelene bukve.

Novo delavsko naselje Čečovje (1950)

Nova stavba Gimnazije Ravne (1950)

Naša godba: Pihalni orkester
železarjev Ravne v železarni (1978)

NAŠA »PLEH MUZIKA«

Pušeljč na prsih je železarni že v teh letih bila naša »pleh muzika«. Četudi je prej sodila pod okrilje domačega kulturnega društva, jo je s ponosom prevzela železarna in pihalni orkester je z leti prerasel v novo kakovost, ki jo že leta poznamo pod imenom Pihalni orkester železarjev Ravne. Poznajo ga tudi na Nizozemskem, saj so naši godbeniki na svetovnih prvenstvih v Kerkradeju osvojili že veliko zlatih priznanj. Leta 2022 bodo praznovali 120-letnico svojega uspešnega dela.

Dom železarjev tik pred dograditvijo (1952)

Sprejem nove skupine železarskih družin
v počitniškem domu Portorož (1959)

Sodobna kavarna v notranjosti Doma železarjev (1953)

RAVNE, MESTO FORME VIVE

V šestdesetih letih je mogočno zrasel kulturni utrip kraja. Leta 1964 se je začel mednarodni kiparski simpozij *Forma viva*. Posluhu vodilnih »fabriških« ljudi gre zasluga, da so bila ta srečanja uspešna in da so se umetnine iz jekla in železa, ki so delo kiparjev iz vsega sveta, zlile z zelenimi nasadi in stanovanjskimi bloki, delavci pa so umetnikom pripravljali material za umetniško obdelavo in jim pomagali na deloviščih. Pobudnik simpozija je bil direktor **Franc Fale**, ki je imel poseben odnos do umetnosti in posluh za kulturne vrednote našega mesta. Za nemoteno delo je skrbel šef propagande, slikar **Franc Boštjan**, umetniki pa so se krajanom oddolžili tako, da so dragocene skulpture ostale za zmeraj vkomponirane v arhitekturno podobo mesta. Na devetih simpozijih (med letoma 1964 in 2014) smo na Ravnah gostili 37 umetnikov. Zato so naše Ravne znane tudi kot mesto *Forme vive*.

Prvi uradni nastop ravenskih harmonikarjev, 18. 11. 1982

RAST LIKOVNE KULTURE

Kiparskemu simpoziju so sledile ravenske slikarske kolonije (1970–1988), ki jih je podpirala železarna in nanje vabila tudi domače ljubiteljske slikarje. S tem je rastle likovna kultura koroške krajine. Na vseh kolonijah je sodelovalo 130 likovnikov, akademskih slikarjev in slikarjev samoukov. V železarni je tako nastala izjemna likovna zbirka, ki šteje 259 umetniških del. Prva slikarska kolonija je bila pravzaprav že leta 1945, ko so ustanovili gimnazijo, njen mecen pa je bila železarna. Kolonije so se udeležili **Nikolaj Omerza**, **Rajko Slapernik**, **Zlatko Zei**, **Branko Zinauer**, **Maks Kavčič** in še kdo.

BESEDA, DVE O NAŠIH »FRAJTONARJIH«

Železarna je v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja zaposlila kulturnega animatorja. **Mirko Angeli** je v tej funkciji opravil raziskavo o kulturnih potrebah in željah železarjev. Pokazalo se je, da pogrešajo harmonikarsko skupino, ki je v petdesetih letih bogatila utrip kraja. Angelija so te ugotovitve vodile na glasbeno šolo, kjer mu je prisluhnil ravnatelj prof. **Alojz Lipovnik**. Predlagal je, da **Alojz Rebernik** prevzame mentorstvo, orkester pa naj bo sestavljen iz glasbenikov, ki obvladajo igranje na diatonično harmoniko. Harmonikarji so se zbrali na svoji prvi vaji 27. oktobra 1982, zdaj pa uspešno ohranjajo tradicijo igranja na prostotonsko harmoniko že 38 let.

ŽELEZARNIŠKE LITERARNE ZBIRKE

Od leta 1986 dalje je železarna izdala svojim sodelavcem tudi nekaj literarnih zbirk. Svoje knjižne prvence so dobili: **Rudi Mlinar**, *Pekoče zvezde, črtice* (1986); **Ratomir Ilič Kačar**, *Pijani oktober/Pijani oktober*, izbor poezije (1987); **Đorđe Radović**, *Moja senca/Sjenko moja*, izbor poezije (1987); **Mitja Šipek**, *Oporoka, pesmi* (1988).

NAMESTO ZAKLJUČKA

Vemo, da je železarna bila uradni sponzor ali tihi mecen še mnogim kulturnim društvom in posameznikom. Naštel sem le najbistvenejše, torej tisto, zaradi česar smo bili Ravenčani pa tudi ljudje iz celotne Mežiške doline vsa ta leta notranje bogatejši. •

Prvi mednarodni simpozij Forma viva: Franc Boštjan (v ozadju) in kiparji Jo Oda, Slavko Tihec ter Giancarlo Marchese (1964)

Vse fotografije so iz fototeke Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem; foto: Maks Dolinšek.

FENOMEN RAVENSKÉ FORME VIVE

Mag. Simona Javornik Ristič

Koroška je posebna dežela, gorata in nedostopna, polna naravnih bogastev in izvirnih običajev, ki pa jih zunanji opazovalec vse prevečkrat spregleda, saj jih lahko najde samo s trudom in željo po odkrivanju. Tako je tudi s koroškimi ljudmi. Na prvi pogled robati in nedostopni, pa vendar v sebi širokogrudni in ponosni na svojo pripadnost najsevernejšemu delu naše domovine. Koroško odlikuje veliko naravnih znamenitosti, dežela pa se lahko pohvali tudi s številnimi kulturnimi presežki; tukaj se osredotočam na izjemno zbirko skulptur *Forme vive* na Ravnah na Koroškem in v Mežiški dolini.

Kipar mag. Boštjan Drinovec (v ozadju levo) in glasbenik Primož Oberžan (v ospredju) sta skulpturo *Sonični oblak* sestavila v hali Sistemske tehnike.
(foto: Tomo Jeseničnik)

Forma viva (v prevodu živa oblika) je ena največjih in predvsem najimpozantnejših kulturnih posledic razvoja »fabrike«. Kdo med nami, ki smo svoje otroštvo in mladost preživljali na Ravnah na Koroškem, do svoje biti prežetih z vonjem po dimu in težki industriji, ne pozna teh skulptur? Ogromne jeklene gmote so, kot velika igrala, postavljena v naravno okolje parkov in zelenic, prinesle in še prinašajo radost generacijam otrok. Umetniki nobene izmed njih niso poimenovali, ampak v vseh desetletjih vtkanosti v mesto in njegovo okolico so pridobile vsaj ljudska imena. Ljudje so jim pogosto dajali svoja, tudi »hudomušna« imena, ki kažejo, kako so se te žive oblike zlile z okoljem in kako so jih ljudje sprejeli za svoje. Pogosto se je slišalo, da je skulptura, postavljena na Janečah, »polž«, skulptura pred Gimnazijo Ravne »vesoljska ladja«, skulptura ob stadionu na poti proti Osnovni šoli Prežihovega Voranca »stolp« in pri Rimskem vrelcu v Kotljah »paglavec«.

Skulpturo Sonični oblak pred stavbo podjetja Sistemska tehnika so odkrili in nanjo zaigrali 23. oktobra 2008. (foto: Andreja Čibron Kodrin)

Vodja projekta Forma viva 2008 mag. Simona Javornik Ristič ob odkritju skulpture Sonični oblak: *Današnji dan, ko miselnost ni usmerjena v kolektivno in ko je redkost vlaganje v javno kulturno infrastrukturo, je organizirati simpozij težje in zato smo toliko bolj ponosni, da smo ga izpeljali, ter je mesto pridobilo pomembne in kakovostne javne plastike.* (foto: Andreja Čibron Kodrin)

Slovesnosti ob postavitvi Soničnega oblaka se je udeležil tudi nekdanji direktor Železarne Ravne in pobudnik kiparskih simpozijev Franc Fale (drugi z leve). Na fotografiji so še: Bojana Epšek, izvršna direktorica v Sistemska tehnika; udeleženci kiparskega simpozija: mag. Roman Makše, mag. Boštjan Drinovec in Primož Oberžan (v ozadju Roman Haber iz Koroškega pokrajinskega muzeja). Manjka četrti udeleženec simpozija, Italijan Graziano Pompili. (foto: Andreja Čibron Kodrin)

Vse postavljene forme vive so nastale v Železarni Ravne na sedmih prvobitnih simpozijih. V obdobju od nastanka prvih 1964. leta do zadnjih 1989. leta so kipe postopoma postavljali v nova urbanizirana okolja npr. Javornika ali Čečovja. Za njihovo postavitve ni bilo posebnih načrtov. Postavljeni so bili v na novo nastajajoča naselja kot znak širjenja moči mesta. S svojo velikostjo, pomembnostjo in vizualno močjo so aktivno soustvarjali okolja. Nekaj so jih v znak povezave industrijskega duha doline postavili tudi zunaj Raven na Koroškem, v središča Prevalj, Mežice in Črne na Koroškem.

ODRAZ KULTURNE SAMOZAVESTI INDUSTRIJSKEGA KRAJA

Zbirka Forma viva je bila kar nekaj let po simpoziju leta 1989 prepuščena toku časa, šele leta 1997 je muzej na Ravnah izdal prvi katalog, ki pokaže na njen pomen v prostoru in njeno umetniško vrednost. Tudi sama sem se aktivno ukvarjala z zbirko; ko sem delala kot kustosinja Koroškega pokrajinskega muzeja, smo skulpture obnovili in leta 2008 pripravili ponovni simpozij ter zbirko dopolnili s tremi novimi skulpturami. Leta 2014 je sledil še en simpozij z novonastali-

mi skulpturami. Pokazalo se je, da sta oba nova projekta finančno prezahtevna, klicala sta po novih materialih (nerjavnih) in zaradi prenasičenosti kraja s skulpturami tudi po manjših dimenzijah.

Danes na Formo vivo gledam kot na fenomen. Mali industrijski kraj v vzponu je presegel toliko kulturne samozavesti, da so v njem priredili velik mednarodni projekt, s takrat vodilnimi umetniki iz celega sveta. Projekt je bil tudi finančno zelo zahteven, kar je še en dokaz zavedanja njegove pomembnosti. Umetnike so izbrali z natečajem, kasneje pa jih gostili kar mesec dni in jim dali na voljo ves dosegljiv material ter delovno silo. Vse naštetu kaže na razgledane posameznike iz vodstva takratne Železarne Ravne, njihovo visoko kulturno zavest in stik s trendi v umetnosti.

FRANC FALE, PODPORNIK UMETNOSTI

Med organiziranjem zadnjega simpozija leta 2008 mi je uspelo zelo dobro spoznati vodilnega in najzaslužnejšega v kulturni zgodbi Forme vive. Danes žal že pokojni Franc Fale je bil velik mecen in podpornik umetnosti v poznejših letih, v svojih aktivnih letih pa direktor Železarne Ravne in snovalec

pomembnih kulturnih zgodb, ki so se po letu 1964 odvile na Ravnah. Spominjam se najinega prvega srečanja, ko je potrkal na vrata takratne muzejske pisarne in me kot mlado kustosinjo povprašal o novem simpoziju v nastajanju. Po tistem je večkrat prišel na kavo, samo tako mimogrede, da čuje, kako kaj stojijo stvari z njegovo Formo vivo. Ponovna vzpostavitev simpozija Forma viva je bila takrat zame velik profesionalni zalogaj, zato njegove pripombe niso bile vedno samo pozitivne, ampak danes se sugestij hvaležno spominjam, saj so mi pomagale k uspešni zaokrožitvi projekta.

Že vrsto let za strokovno podporo, promocijo in popularizacijo ter vzdrževanje zbirke Forma viva na Ravnah uspešno skrbi Koroški pokrajinski muzej. Stalno opozarjanje na pomembnost zbirke, njena promocija kot bisera turistične ponudbe mesta in obnova skulptur v zadnjem desetletju so pripomogli, da so se prebivalci Raven na Koroškem sami začeli zavedati pomembnosti lokalne zbirke, ki pa se je s svojo originalnostjo, trendom in drznostjo zapisala med kulturne spomenike Evrope. Ko pa se zavedaš svojih kvalitete, jih lahko s ponosom širiš tudi navzven. •

VELIKO LITERARNIH OKRUŠKOV

Štiristo let železarstva v Mežiški dolini je žal dalo le malo literarnih del, je pa v informativnih glasilih ravske železarne, sploh v 20. stoletju, najti mnogo literariziranih zapisov, kar dokazuje, da sta lahko tudi tako trda in hladna materiala, kot sta železo in jeklo, vir umetniškega navdiha. Žal se za zgodovino železarstva in zgodovino ravske železarne zdi, da sta več in bolje nagovarjali likovne ustvarjalce, sploh tudi v prejšnjem stoletju, ko govorimo o znameniti Formi vivi.

Helena Merkač

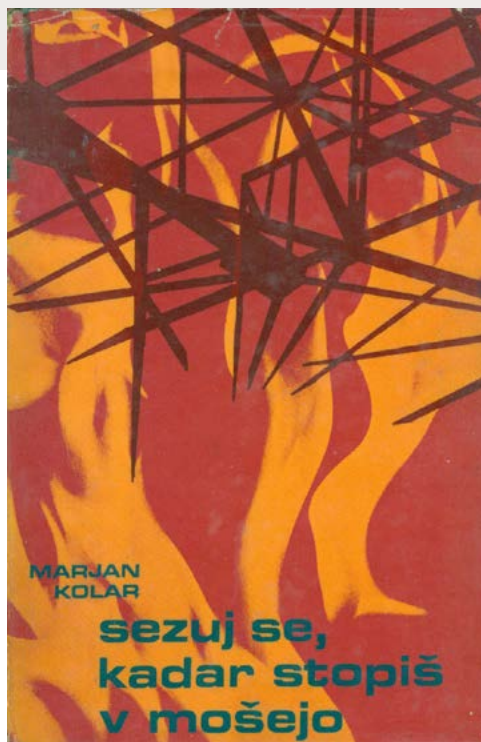
MALO LITERARNIH BISEROV

To pa seveda ne pomeni, da železo in jeklo in predvsem ljudje, ki sta jim dajala zaslužek, niso motivi v mnogih koroških literarnih delih, na primer v Jamnici Lovra Kuharja - Prežihovega Voranca iz leta 1946 in v delu Sledi preklanih sivin Ignaca Kamenika iz leta 1996. Rečemo lahko celo, da se tem železarskim motivnim drobcom ne more izogniti noben koroški pisatelj, pesnik in dramatik, tako vseobsegajoče je fabrika zakoreninjena v koroškem življu.

Kot osrednja tema pa se železarstvo oziroma železarna najbolje izriše pri dveh koroških avtorjih: pri Marjanu Kolarju v romanu *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* ter Rudiju Mlinarju v miniaturnih slikah *Mati fabrika in njeni otroci*.

KOLAR IN MLINAR

Marjan Kolar (1933–2017) in Rudi Mlinar (1950) sta v Železarni Ravne dosegla po okroglih 30 let delovne dobe, prvi ves čas kot novinar in urednik internih glasil, drugi pa je prehodil pot kovinarja od delavca do delovodje v proizvodnji. V 80. letih

Naslovnica prvega natisa Kolarjevega romana, oblikoval jo je Matjaž Vidic. (vir: arhiv KOK)

prejšnjega stoletja, ko so se njune poti v železarni najbolj križale, je bil Kolar že priznan slovenski pisatelj z nagrado Prešernovega sklada za roman *Išči poldan* (1967) in kopico drugih del, Mlinar pa se je v literaturi, začeniši z gledališkimi igrami, šele preizkušal, in mu je bil Kolar odlični mentor. Tako je Mlinarju prvo prozno delo izdala prav

Železarna Ravne (zbirka črtic *Pekoče zvezde*, 1986), njegov opus pa se je razcvetel po letu 2000 z več kot desetimi literarnimi deli, med njimi osmimi romani; prav v tem času pa tudi pri Kolarju govorimo o njegovem drugem ustvarjalnem vrhu s kar štirimi romani in nekaj zbirkami kratke proze.

MED NAJPOMEMBNEJŠIMA DELOMA O ŽELEZARNI SKORAJ POL STOLETJA RAZLIKE

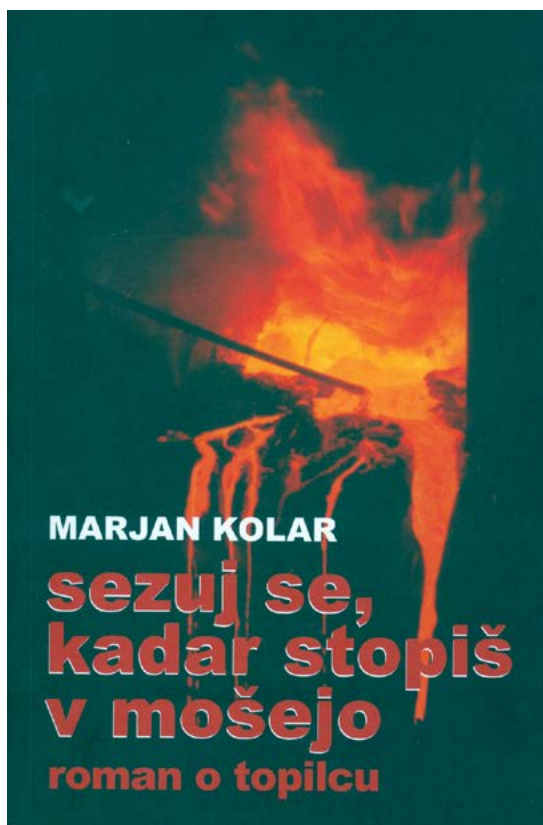
Čeprav so Kolarjev roman *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo* v založništvu Koroškega zavoda za kulturo Ravne na Koroškem ponatisnili leta 2008 in mu dodali podnaslov *Roman o topilcu*, je prvič vendarle izšel že leta 1971 pri Založbi Obzorja Maribor, kar pomeni, da je med njim ter delom Rudija Mlinarja Mati fabrika in njeni otroci, ki je izšlo leta 2017 kot 74. zvezek Družinskih večernic 2018 pri celovski Mohorjevi družbi, 47 let ali skoraj pol stoletja razlike, to pa je čas, ki je za Železarno Ravne vsekakor pomenil gromozanski razvojni korak v proizvodnem in organizacijskem pogledu. Kljub temu pa je med Kolarjevo in Mlinarjevo literaturo moč najti vzporednice.

O PREČUDOVITEM ORKESTRU NEŠTETIH ZVOKOV

Ko je Mlinar leta 2016, po treh desetletjih dela v fabriki in skoraj dveh desetletjih življenja zunaj Koroške, spet obiskal to železarno na Ravnah, ga je sprejela *molče, tiha, kot žalujoča vdova* in jokala z *menoj vred za vsemi, ki so nekoč ustvarjali njeno zgodovino* (str. 374).

Zgodovino ravenske železarne je v drugi polovici 20. stoletja, v času, o katerem govorita obe literarni deli, Kolarjevo in Mlinarjevo, ustvarjalo na tisoče ljudi (še leta 1990 jih je bilo 5.500), zbranih, tako Mlinar, v *prečudoviti orkestru nešteti zvokov, ki igra svojo edinstveno, še nikoli zapisano simfonijo*, v kateri se je dalo slišati *zamolkle udarce kladiv, rezke zvoke brusilnih plošč, ki se zažirajo v jeklo, zvenenje ostružkov, ki padajo drug na drugega, sikanje razžarjenih gredic, ki bežijo po valjarski progi, cvrčanje olja v kalilnici, ko se vanj potopi razžarjen industrijski nož, drdranje koles žerjava, ki nese hunt peska do talilne peči, bobnenje in sikanje, ko se elektrode spuščajo v peč ...* (str. 8).

Eden pri tej talilni peči je bil tudi glavni lik v Kolarjevem romanu *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo*, Černjak. Zanj in za večino članov »orkestra« je po Mlinarjevih besedah veljalo, kar je veljalo za enega izmed delavcev železarne: *Ni ga pritegnila v njeno drobno ljubezen do dela in do železarstva, pritegnila ga je potreba po zaslužku, po varnosti, ki mu jo je ponujala* (str. 299). Ali kot

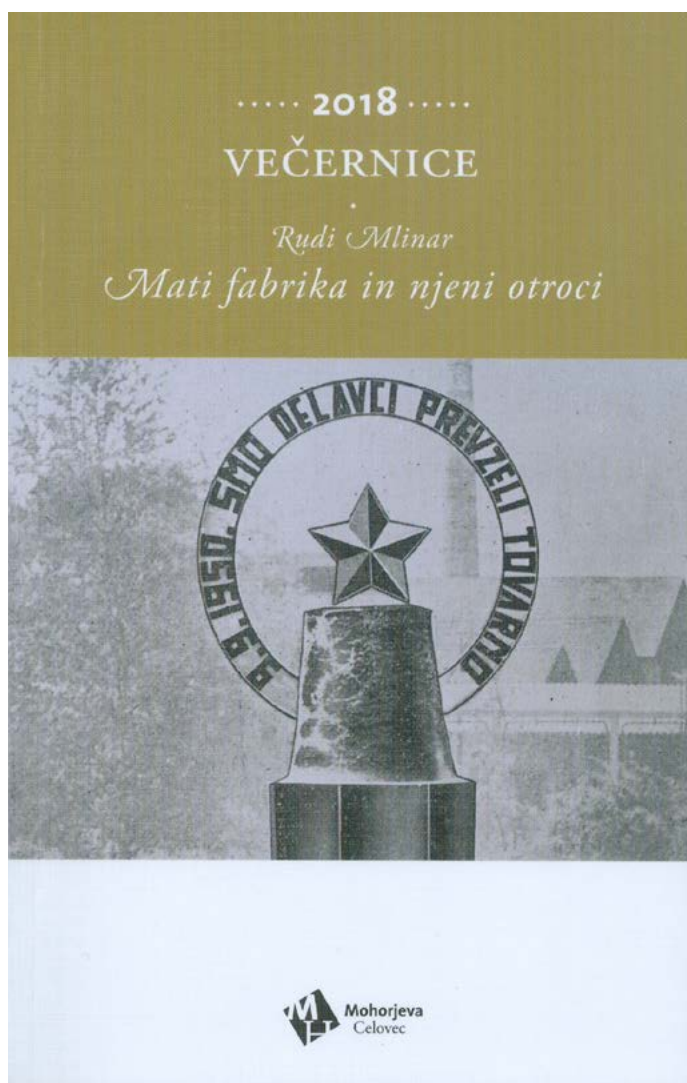
Naslovnica drugega natisa Kolarjevega romana, fotografski motiv je iz družbe SIJ Metal Ravne. (vir: arhiv KOK)

zapiše Kolar za svojega topilca: *Ampak ostani v topilnici po osem ur na dan, pet dni v tednu, mesece, dve leti, deset let, polovico življenja ter pri tem delaj, da teče s tebe, to ni več ne lepo ne grozljivo. Enostavno kruh topilcev je* (str. 6).

Predvsem gre torej za kruh, ki ga je železarna rezala ljudem, a tudi še za kaj več. Mlinar zapiše: *Počasi se je navadil dima, navadil se je ropota, tudi ljudi, in še preden se je dobro zavedel, je že postal fabriški in od tedaj je bilo vse drugače* (str. 299). S Kolarjevimi besedami pomeni biti »fabriški«, ko gre za *čar neosebne množice, ki je dihala, pila in se smejala kot eno telo* (str. 68). Prav ta »neosebna množica kot eno telo« nam daje spoznanje o ujetosti, zaznamovanosti, usodnosti, brezizhodnosti neke skupine, navadno moških, v katero jih je pahnilo življenje in ne morejo iz nje – kot nista mogla ne stari in ne mladi Černjak pri Kolarju in ne Franc, Silvo, Rajko, Korl, Julijana, Marina pri Mlinarju. Vsi ti, skupno jih je v romanu predstavljanih 25 (naslovi poglavij so kar njihova imena z letnicami, na katere se nanašajo avtorjevi spomini, na primer 14. Gašper – 1984), so namreč Mlinarjevi »fabriški otroci«. Iz istega leta jih je lahko tudi več, od navadnih do pisarniških in vodstvenih ...

KOLARJEV »FABRIŠKI OTROK«

Kolarjev »fabriški otrok« pa je topilec, ki ga v romanu ne spoznamo samo v njegovem delovnem okolju, kot je to princip pri Mlinarju, pač pa celovito. Černjak gara ob 25-tonski peči, je enak med enakimi v skupini topilcev, živi v perzonalu, je sin očetu topilcu, ki ga okolje zaradi njegove predanosti delu spoštuje, je brat »filozofoma«, ki se izneverita družinski tradiciji, je mož ženi gospodinji, ki ga z vsemi potrebami čaka doma, je oče odraščajočima sinu in hčerki, ki ju vleče svet mlade ljubezni in potrošništva, je oče najmlajšemu sinu Fantiju, ki je *s svojim obražkom svetil okrog po tleh kot neugasljiva lučka* (str. 70), je enak med enakimi v krčmi, kjer *pa je ostajala zanj v prostoru toplota teles ter občutek, da je v mestu še veliko ljudi, kakršen je bil nekoč oče in je zdaj on* (str. 61). Vseeno se nam na koncu Černjakova podoba topilca izriše kot *izstopajoče osamljena, navezana predvsem na posvečenost svoje zadolžitve, na predanost 25-tonski peči* oziroma je podoba *zapleteno preprostega junaka svojega in našega časa*. Ta topilec *ni nič drugega kot večni človek, ki ostaja enak z vsemi svojimi dvomi in vprašanji, le okolje se spreminja, pa še to bolj kot*

Na naslovnici Mlinarjeve knjige je upodobljen pomnik delavskemu samoupravljanju, ki še zdaj stoji pred železarno. (vir: arhiv KOK)

ne le na videz, povzame univerzitetna profesorica Helga Glušič v svoji spretni besedi h Kolarjevemu romanu.

OMILJENI PRINCIP TEŽKE INDUSTRIJE

Tipično moški princip težke industrije omili Kolar z motivi iz Černjakovega zunajfabriškega življenja, Mlinar pa tudi s simpatijo prikazanimi ženskimi podobami. Zapiše na primer: *Smešno se mu zdi, ko vidi, kako se trudi, da bi bila lepa tudi tu, za prašno brusno kožo, v umazani delovni obleki, s temnimi zaščitnimi očali, z ruto, tesno zavezano čez lase /.../* (str. 182).

Tako si pri obeh avtorjih nasproti stojita groba realnost in liričnost. Pri obeh lahko govorimo o mojstrskih domislicah v jeziku in slogu, seveda pa o izpiljenem vrhunskem literarnem delu le pri Kolarju. Tokrat pri njem ni v ospredju velikokrat njemu lastne iro-

nije oziroma satire, pač pa objektivno pripoved začinja z naturalističnimi, erotičnimi in poetičnimi prvinami.

Kot kontrast osebnemu doživljanju sodelavcev, ki je zapisano dinamično, veliko z dvogovori, pa Mlinar praviloma na koncu zgodb dodaja članke iz tovarniških glasil in časopisov ter tudi odlomke iz literarnih del, kar njegovo knjigo obarva dokumentarno.

METAFORIČNOST NASLOVOV

Dokumentarni zaključki zgodb pa seveda spodkopavajo temelje, na katerih stoji prava literatura, ki se pri Kolarju napoveduje že z metaforičnim, nadvse nenavadnim naslovom za roman o življenju topilca: *Sezuj se, kadar stopiš v mošejo*. Na str. 64 ga Kolar razloži sam: *Tako so se jim potem po neskončnih letih brezposelnosti in večne stiske prvi koraki nazaj v žele-*

zarniške hale zdeli kot prava božja pot. Zato so se pred prvim šihom ganjeni sezuli ter bosí molče postali v toplem fabriškem pesku, preden so v lesenih coklačah zatopotali k delu, srečni, da smejo spet garati, se znojiti in spet nositi domov zanesljiv denar za lačne otroške kljunčke /.../ Motiv sezuvanja v smislu spoštovanja nečesa se v Kolarjevem romanu ponovi še pri Černjakovem odnosu do družine, prav tako pa je spoštovanje pomembna nota tudi Mlinarjevih delavskih »mimohodov« v delu *Mati fabrika in njeni otroci*, ki ima sicer tudi metaforičen naslov, a obrabljen.

OD MATERE DO LEPTICE

In kar spoštujemo, je kot mati. Železarja je mati Kolarjevemu Černjaku, saj mu reže kruh, in je mati Mlinarjevemu delavcem, a v njegovem času ne več samo to. Je mačeha (*»Fabrika ni več naša mati!«* je vpil nekdo. Drugi mu pritrdi. *»Tako je, fabrika nam postaja mačeha!«* *»Za svoje delo hočemo pošteno plačo!«*; str. 307), je mrtvak (*V temni noči, tik pred jutrom, leži fabrika razgaljena kakor velik mrtvak ob cesti. Nizki sivi oblaki se leno plazijo okoli obronkov bližnjih hribov /.../*; str. 9), je prijateljica (*Koliko ur, dni, mesecev in let je že njena dobra prijateljica, pa ne samo prijateljica, temveč veliko več. Ni vedno nežna, niti ni vedno ljubeča, a vendar skrbi zanjo, obenem od nje zahteva zvestobo, pridnost, zaupanje*; str. 338) in je v mnogih elementih tudi lepota (*Gledal sem, kako se je barva na odkrčenem izdelku začela spreminjati /.../ Ko sem tako opazoval to preobrazbo iz svetle, razžarjene lepote v povsem običajno sivino /.../*; str. 22).

ŠPEKULACIJI

Ali sta Sezuj se, kadar stopiš v mošejo ter *Mati fabrika* in njeni otroci – dve kapitalni literarni stvaritvi iz 400-letne zgodovine železarstva v Mežiški dolini – prerasli čas ali se vanj vedno bolj vraščata? Vprašanje, ki ostaja odprto. Ali se bo po njiju – glede na sodobne razvojne trende v železarstvu – še rodilo kakšno podobno delo? Vprašanje, ki se mu žal ponuja le nikalen odgovor. •

NEKO NOČ

(18. 6. 2020)

Neko noč, ko nisem mogel spati,
nastale so vrstice Fabrika,
dobra mati.
Kaj si mi dala?
Kaj si mi vzela?
Minilo bo štiristo let,
ko trg Guštanj
si popeljala v širni svet.
Fužinarjem si dala kruh in dom.
Skozi stoletja si gradila.
Mali trg si v prijazno mesto spremenila.
Danes športni park skrbi
za zdravje, razvedrilo vseh ljudi.
Gimnazija in strokovna šola,
strokovnjake si nam dala.
Tako so naše Ravne
postale v svetu prepoznavne.
Dala si mi veliko.
Štirideset let sem bil ti zvest.
Dal sem ti svojo mladost.
Ostani še skrbna mati za generacije,
ki želele bi ostati
pod tvojo streho
vsaj še toliko let.

(Napisano za pričujočo publikacijo)

MATI FABRIKA

(3. 4. 2012)

Ob zvoku sirene in jutranjem hitenju
svežo vodo pljusknem si v obraz.
Pridružim se šihtnemu vrvenju,
jutranja ura prehitro šteje čas.

In že sem v livarni, sredi plina, dima in ropota.
Tekoče jeklo brizga na vse strani.
Od livarske ponovce postaja roka težka,
ki kalupe peščene napolniti hiti.

Kruh tvoj, fabrika, naša mati,
bil je težak, a kruh je bil.
Fužinarju se ni bilo bati,
prihodnosti se vsak je veselil.

Zvok sirene nič več se ne oglašča,
elektronski medij zjutraj nas budi.
Da le peč jeklarska ne ugaša.
Tekoče zlato še dolgo naj žari.

(Iz pesniške zbirke *Dediji živijo*, 2017)

Jože Prednik

ELEKTROPEČ, ZNAK FIRME, KRAJA IN LJUDI

Več kot šestdeset let je za prepoznavnost ravenske železarne in pozneje njenih naslednic skrbel logotip z upodobljeno elektroobločno pečjo, ki ga je oblikoval Dušan Stropnik, avtor še več oblikovnih rešitev.

Mag. Andreja Čibron Kodrin

Silhueta elektroobločne peči z elektrodami je bila med letoma 1953 in 2014 del celostne podobe ravenskih gospodarskih družb in tudi nekaterih društev, ki so jih te podpirale, ter prostora, v katerem so ta delovala, močno pa se je vtisnila tudi v zavest ljudi. Potem je iz nje vse bolj izginjala, živi le še v znaku pihalnega orkestra ravenskih železarjev in kot znak kakovosti v sedanjih družbah Skupine SIJ na Ravnah na Koroškem.

Na naših izdelkih se bo torej pojavila naša zaščitna marka: sidro Železarna Ravne – Made in Jugoslavija – ter razširjala in varovala renome naših izdelkov, je zapisalo glasilo ravenskih železarjev Koroški fužinar novembra leta 1952 in

znak objavilo v glavi časopisa. Tovarniški znak je simbol, s katerim označujejo posamezne tvornice svoje izdelke in sploh vso svojo prepisko in reklamo. To je znak firme, hiše, delovnega kolektiva, je tovarniški list podučeval bralce. Pojasnil je še, da je jeklarna na Ravnah ta znak, simbol trgovskih zvez, že imela v preteklosti, pozneje pa so ga izmaličili v razne črke. Iz poslovne zgodovine je bilten povzel, da je ta znak cenil predvsem Orient: Ker pa se na trgu zgodi, da kdo le ponudi svojo robo kot zanesljivo enako dobro ali pa celo kot zahtevano marko in se potem kupec tudi opeče, smo morali naš znak valjati tudi na profile in ga vtiskati na posamezne komade. Muzej na Ravnah ima shranjen tak primer.

Tovarniški dimnik z imenom mesta
(foto: Andreja Čibron Kodrin)

A simbol iz časov Jeklarne grofa Thurnskega na Ravnah z letnico 1774, ko je grof Franc Xaver Thurn pridobil koncesijo za postavitev peči na volka, dveh laških kladiv, cajnarice, kosarne in štirih žičarn, se v Železarni Ravne, kot se je leta 1952 preimenovala iz Železarne Guštanj (sočasno s preimenoivanjem trga Guštanj v mesto Ravne na Koroškem), ni uveljavil.

Podobno kot tudi ne poskus z upodobitvijo repača z letnico 1620, ko je Melhior Puc v Črni postavil fužine, kar velja za začetek železarstva v Mežiški dolini. O tej upodobitvi njen avtor Dušan Stropnik pravi: *Vse železarne so nastale ob rekah, kjer so bili v kovačnicah »repači«, vodna kovaška kladiva. Tako maketo sem prvič videl na Ravnah in si jo posnel, tega nisem risal za železarno, temveč zase.* Je pa del tovrstnega kovaškega kolesa (tudi muzejskega eksponata) pozneje postal znak Muzeja Ravne na Koroškem.

Železarna Ravne se je z novim znakom predstavila na Zagrebškem velesejmu 1953. (vir: Koroški fužinar, novembra 1953)

SIDRO NI DOLGO ZDRŽALO

Komaj pol leta po izbiri logotipa s sidrom je bila potrjena drugačna odločitev. *Ker pa postaja naša tovarna res izrazita industrija plemenitih jekel Jugoslavije, je bil sprejet predlog novega zaščitnega znaka ELEKTRO-PEČ. Značka je lična in bo po obliki in pomenu lepo predstavljala našo delavnost in naše izdelke,* je pojasnil kratek zapis v Koroškem fužinarju maja leta 1953 in prvič objavil izris novega logotipa. Da je ta res zaživel v praksi, dokazuje tudi fotografija z Zagrebškega velesejma, objavljena novembra istega leta.

Vprašanju, kdo je avtor logotipa, se doslej ni posvetilo veliko pozornosti oziroma je bilo razširjeno mnenje, da ga je zasnoval direktor Gregor Klančnik. Tako je bilo zapisano tudi v tovarniškem glasilu Informativni fužinar v nekrologu ob njegovi smrti leta 1995: *Klančnik je odločilno vplival na razvoj ravenske jeklarne in kraja. Botroval je tudi novemu imenu (leta 1952 so Guštanj preimenovali v Ravne na Koroškem) in oblikoval znak Železarne Ravne.*

Tudi resnični, dejanski avtor, Dušan Stropnik, to epizodo v svojem življenjepisu zapiše le v enem stavku: *Direktorju železarne Gregorju Klančniku sem narisal zaščitni znak Železarne Ravne. Na naša vprašanja pa je nedavno pojasnil: Nikoli nisem trdil, da sem jaz*

Sidro kot logotip

(vir: Koroški fužinar, novembra 1952)

avtor znaka Železarne Ravne, nasprotno, direktor Klančnik je idejni avtor, jaz sem samo njegove ideje po njegovem nalogu moral izrisati. Direktor ni obvladal risanja, oblikovati sem mu moral jaz. Znak je nastajal po fazah. Zadeti naklon peči. Ali naj iz peči teče jeklotitina ali ne. Osnutkov je bilo veliko. Takrat ni bilo računalnikov, niti ustreznih risarskih programov, o njih se nam še sanjalo ni. Za risanje sem uporabljal razne takrat obstoječe šablone. Mislite, da je direktor imel sploh čas, da bi kaj fizično risal? Vse se je dogajalo v ustnem komuniciranju. Končno mi je uspelo narisati pravo obliko elektropeči v stranskem pogledu in osnutek dati na podstavek, znak zaokrožiti v neko celoto, spodaj z napisom RAVNE. Preostali šefi so me spraševali: Se misliš še dolgo igrčkati s tem risanjem? Odgovoril sem, da vse dokler direktor z dano mi nalogo ne bo zadovoljen, z njim se pogovorite, kdor si upa, on je bil takrat avtoriteta.

ZAŠČITNI ZNAK

ŽELEZARNE RAVNE

RISAL TUDI DELOVNE NEZGODE

Da je Stropnik spreten v risanju, so v železarni takoj opazili. Poleg direktorja ga je angažiral tudi Avgust Kuhar, ki je bil leta 1951 imenovan za sekretarja podjetja ter referenta za racionalizacijo in tehnično zaščito dela, dodelili so mu tudi tovarniško propagando, tovarniški tisk in strokovno knjižnico, pozneje je vodil službo za higiensko in tehnično varstvo pri delu. *Varnostni inženir, ki je prav tako kot Klančnik prišel z Jesenic, me je takoj*

Upodobitev repača – vodnega kladiva
(avtor: Dušan Stropnik)

Stari logotip družbe SIJ Metal Ravne
(foto: Andreja Čibron Kodrin)

Znak Železarne Ravne je del logotipa Pihalnega orkestra železarjev Ravne.
(vir: facebook)

Tovarniški znak iz leta 1953
(vir: Koroški fužinar, maja 1953)

Tovarniški znak iz leta 1952/53
(vir: arhiv Dušana Stropnika)

zaposlil kot varnostnega tehnika, da sem mu risal delovne nezgode. Ko je nesrečno dekle skočilo pod vlak, ko se je motorist zaletel v betonsko ograjo in si razparal »vamp«, da so reševalci pobrali vsebino drobovja v usnjeni plašč, a so ga v bolnišnici rešili. Tudi ko je kolo žerjava odrezalo roko – in kdo drug kot Stropnik se je moral povzpeti na žerjav in nesrečo izrisati.

Največ risarskih nalog mu je naložil direktor. Risanje za Klančnika se je pričelo v veliki kavarni, ko je imel idejo pokrival za luči. O nastajanju znaka jeklarne plemenitih jekel se spominja še: Na idejo za elektropeč je prišel šele, ko se je Železarna preimenovala v Jeklarne plemenitih jekel v topilnici na elektropečeh. Klančnik je svetoval, naj bi novi emblem na Ravnah bila elektropeč. Izrisal bo Stropnik. Ko sem direktorju naredil osnutek, se je z njim strinjal: »Sedaj vse to, Dušan, daj v neko celoto z napisom RAVNE.«

Značilno podobo peči dopolnjujejo elektrode: Grafita elektroda je bila premera približno 150 milimetrov in dolga približno 3,5 metra. Elektrode so bile potrošni material iz čistega grafita, po domače ogljika.

KAKO NA VELIKO MORA PISATI RAVNE

Ko se na Ravne na Koroškem pripeljemo iz smeri Dravograda, se nam odpre razgled na veduto Uršlje gore in Pece ter seveda mesta, pri čemer izstopa napis Ravne na tovarniškem dimniku. Da ga lahko razločno preberemo, je Stropnikova zasluga. Po neuspehu predhodnikov sem mu moral na jeklarski dimnik izrisati napis RAVNE, da se je napis videl že iz vlaka, ko je zapeljal iz Dravograda na Ravne. Šlo je za to, kako velike morajo biti črke, da se na visokem dimniku ne izgubijo. Nič lažjega, saj smo bili metalurški tehniki za to šolani, in velikost črke sem določil s kotno funkcijo.

V spomin na začetek samoupravljanja v železarni 9. septembra 1950 je bila Stropnikova naloga zasnovati ustrezen pomnik: Na ingot K15 (1.500 kg) sem napisal datum zgodovinskega prevzema tovarne s strani delavcev, v sredini je bila iz nerjavne pločevine peterokraka zvezda. Spomenik je odkril minister za težko industrijo Franc Leskošek, partizansko ime Luka. Pomnik stoji še danes v parku pred upravno zgradbo družbe SIJ Metal Ravne (najprej so ga postavili pred nekdanjim upravnim poslopijem Železarne Ravne, v bližini današnjega krožišča), pred leti pa so neznanci odstranili zvezdo.

Pomnik delavskemu samoupravljanju
(foto: Andreja Čibron Kodrin)

Pomnik na tovarno delavcev še stoji, zvezdo so odnesli.

(foto: Janez Godnov)

KDO JE DUŠAN STROPNIK

Dušan Stropnik se je rodil v Ljubljani leta 1931. Otroštvo je preživel v Varaždinu, na Plitvicah, v Mariboru, med vojno v Ramsau in Treiskirchenu. Po vojni je šolanje nadaljeval v Mariboru. Profesor likovnega pouka, akademski slikar, mu je celo napisal priporočilo za študij na likovni akademiji v Ljubljani, a oče, šef livarne v Tamu, kot se spominja Stropnik, je temu nasprotoval. *Pridem domov ves ponosen, ga pokažem staršem. Mama navdušena! Oče pogleda priporočilo, ga enostavno raztrga in reče: »Kaj si misliš, da boš v socializmu lahko živel od umetnosti? Ne! Ti boš metalurg!«*

Na Tehniški srednji šoli v Ljubljani je nato končal šolanje za metalurškega tehnika in po šoli za rezervne oficirje v Zagrebu leta 1952 dobil zaposlitev v Železarni Ravne. Delal je v pripravi dela za kovačnico in livarno, bil za asistenta šefu valjarne, razvijal tehnologijo vlečenja, luščenja in brušenja okroglih palic v jeklovleku, opravil polletno prakso v kovačnici Hammerwerk Friedingen v Nemčiji. Tam se je nameraval tudi zaposliti, v železarni je že dal odpoved, ko je leta 1964 dobil ponudbo za vodenje Tovarne kos v Slovenj Gradcu. Ostal je deset let, podjetje je razširilo proizvo-

dni program, se preoblikovalo v Fecro (zanj je izdelal logotip) in se kasneje pridružilo Gorenju. Stropnik je v tem obdobju končal Višjo šolo za organizacijo dela v Mariboru. Leta 1974 je za leto dni postal direktor Lesnine Tovarne oken Podvelka, nato je bil v Ljubljani tri leta koordinator združenja Fužinar, podjetij iz kovaške industrije Slovenije (zanje je tudi izdeloval embleme). Nov izziv je našel v vodenju livarne Vitanje, ki jo je pozneje integriral Unior. Tam je vodil investicije, razvoj in kovaške obrate, po osmih letih pa je zaradi spora z direktorjem Osoletom odšel. V Konusu v Slovenskih Konjicah je nato skrbel za razvoj in se leta 1990 upokojil.

Po upokojitvi je še vedno dejaven. Med drugim je ustanovil Kolesarski klub Rogla. Oblikovalska žilica je živahna, poleg logotipa za kolesarski klub je tudi avtor logotipa Železarne Štore in tovarne mila Labud ter Lovske družine Zreče. Snoval je kolesarske medalje. Prijateljem je poklonil veliko lastnoročno poslikanih panjskih končnic. Iz lesa je izdeloval modele letal, jadronic in zmajev, še vedno pa dela race vetrnice. Živi v Zrečah.

KDO JE ROK MEDVEŠEK

Oblikovalec logotipa železarskega oziroma jeklarškega jubileja pravi: *Že v mladih let so me veselili grafika in računalniški grafični programi. Moja pot oblikovanja se je začela že v osnovni šoli. Po končani gimnaziji sem se vpisal na FERI v Mariboru in tam študiral vizualne komunikacije, kmalu pa sem zaradi velikega povpraševanja odprl s. p. in se začel »uradno« ukvarjati z oblikovanjem. Moje delo obsega vse od logotipov, plakatov, katalogov do spletnih strani, mobilnih aplikacij in 3D-animacij.*

Logotip, ki zaznamuje visoki jubilej
(avtor: Rok Medvešek)

LOGOTIP 400 LET JEKLARSTVA

Štiristoletnico železarstva oziroma jeklarstva v Mežiški dolini od začetka letošnjega leta zaznamuje tudi »uradni« znak, ki spremlja vse dogodke, posvečene temu jubileju. V njem je upodobljena tudi elektroobložna peč.

Avtor Rok Medvešek je logotip takole opisal: *Logotip 400 let jeklarstva v Mežiški dolini združuje elektroobložno peč, pokončni del številke 4 predstavlja za železarno značilen dimnik, krožna oblika (druga 0 v 400) pa predstavlja modernejši proizvod, ki jih izdeluje Skupina SIJ. Uporabljene barve: temno siva spominja na neobdelan material, oranžna in rdeča pa predstavljata žareče jeklo.* •

VIRI:

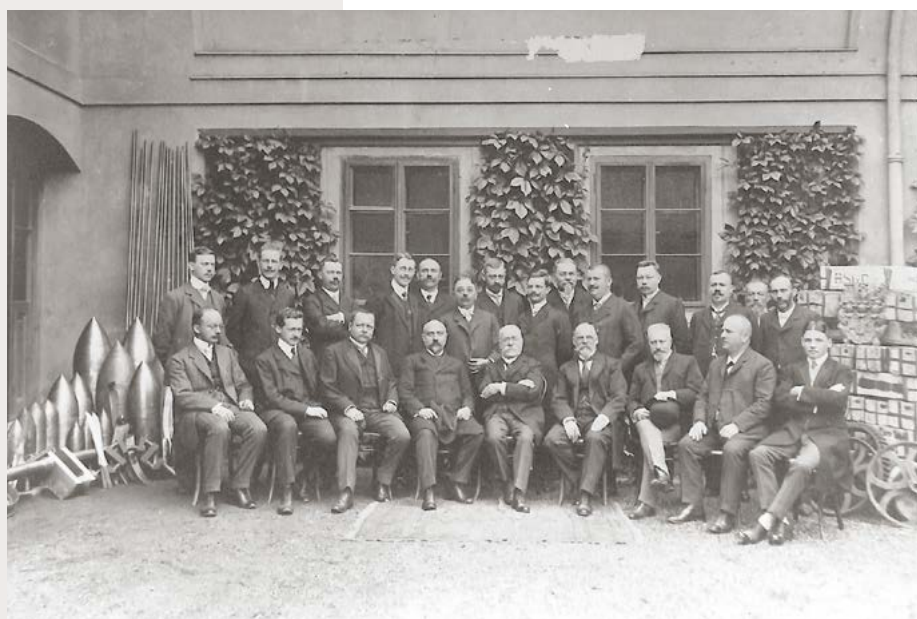
- Tovarniški znak, v: Koroški fužinar, št. 10–12, 29. novembra 1952, str. 12.
- Tovarniški zaščitni znak, v: Koroški fužinar, št. 5–7, 28. maja 1953, str. 2.
- Dr. Karla Oder: Naša dediščina: kjer preteklost sreča prihodnost, v: Koroška inovativnost, GZS OZ Koroška, 2018, str. 15.
- M. P.: Gregor Klančnik, v: Informativni fužinar, št. 4, 1995, str. 2.
- Dušan Stropnik: Biografija in zgodbe iz življenja, tipkopis, 2012
- Dušan Stropnik, e-intervju.
- Franc Verovnik: Avgust Kuhar - Prežihov Gustl. Življenjska pot. 1906–1964, Ravne na Koroškem, 2016.

Glavnina članka je bila objavljena v nedeljski prilogi
Večera 11. 11. 2018, ponatisnjeno z dovoljenjem uredništva.

DOKUMENTACIJE NA RAVNAH ZA 61 M VISOK STOLP

Dr. Vinko Skitek

Arhivsko gradivo železarne Ravne v enoti Pokrajinskega arhiva Maribor za Koroško na Ravnah obsega več kot 61 tekočih metrov in zajema obdobje od prve polovice 19. do konca 20. stoletja. Del arhivskega gradiva tukajšnje jeklarne je tudi v enoti Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeju Ravne na Koroškem, ter v Arhivu Republike Slovenije, Koroškem deželnem arhivu v Celovcu in Nemškem zveznem arhivu v Berlinu.

Uradniki in tehnično osebje železarne na Ravnah leta 1913
(PAM Ravne, fond Železarna Ravne, AŠ 16)

ENOTA POKRAJINSKEGA ARHIVA MARIBOR ZA KOROŠKO DELUJE NA RAVNAH
Zgodovina enote Pokrajinskega arhiva Maribor (PAM) na Ravnah na Koroškem sega v leto 1996, ko je začela delovati na pobudo takratnega ravenskega župana Maksimilijana Večka. Prve prostore je imela v gradu Ravne in bila sosedka Koroškega muzeja Ravne ter Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika.

Leta 2002 se je enota zaradi celovite obnove gradu preselila v sedanje prostore v desnem krilu stavbe upravne enote na Ravnah na Koroškem. Poleg pisarne za arhivista in čitalnice za raziskovalce ima enota arhiva svoj lastni depo, v katerem se hrani okrog 800 tekočih metrov arhivskega gra-

diva, ki zajema časovno obdobje od druge polovice 17. stoletja naprej. V arhivskih depojih matičnega arhiva v Mariboru je še za okrog en tekoči kilometer arhivskega gradiva, vezanega na Koroško, časovno pa sega nazaj do poznega srednjega veka.

Enota arhiva opravlja v skladu z arhivskim zakonom (ZVDAGA) in drugimi podzakonskimi predpisi javno arhivsko službo na območju 12 občin koroške statistične regije in pri tem izvaja strokovni nadzor nad ustvarjalci arhivskega gradiva, ki zajema postopke od nastanka dokumentov in njihove hrambe pri posameznem ustvarjalcu pa vse do njihove predaje v pristojni javni arhiv. Tu je arhivsko gradivo na voljo za raziskave zainteresiranih.

THURNOVA
KOMBINOVANA PATENT. OSOVINA

PREDNOSTI:

Nadomještava osovino sa tulcima.

Jednostavna konstrukcija bez zaptivnih prstenova, dakle lako održavanje.

Svi kaljeni dijelovi su najtačnije izvedeni, uslijed čega je tok miran i bez udaranja.

Štedljivo podmezi- vanje srednje teškim mašinskim uljem.

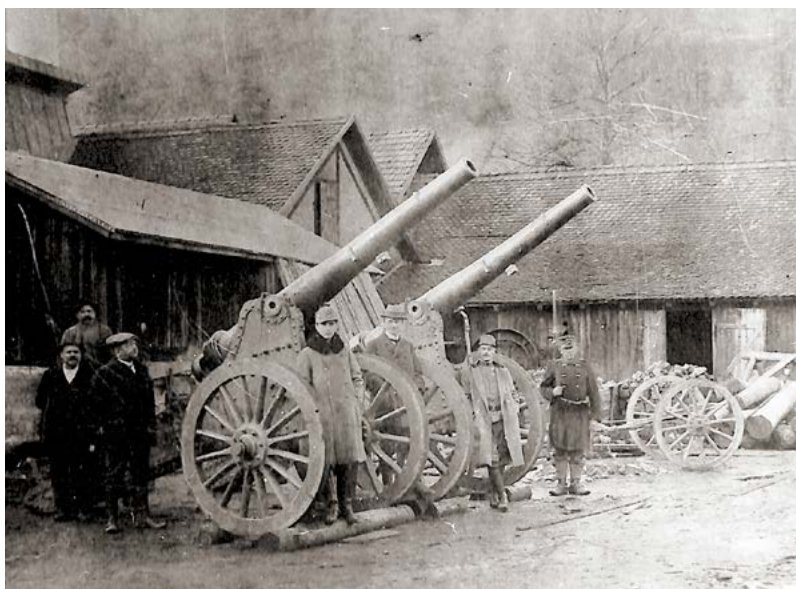
Najpodesnija osovina za veće brzine kočija i motornih saobraćaj- nih sredstava.

Ova osovina traje mnogo duže nego obična osovina.

Fabrika čelika Gjorgja grofa Thurnskog
u Ravnama, d. d.

Plakat s primeri nekaterih osovin, ki so jih izdelovali v Jeklarni grofa Jurija Thurna na Ravnah v obdobju 1927–1940. (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, AŠ 20)

Fotografija topov med prvo svetovno vojno, postavljenih na dvorišču ravenske železarne, 1914–1918. (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, AŠ 23)

siranim raziskovalcem, zgodovinarjem in drugim, ki podatke iz arhivskega gradiva potrebujejo v upravnih ali pravnih postopkih. Po prej omenjeni arhivski zakonodaji so ustvarjalci arhivskega gradiva vse institucije, ki so posredni ali pa neposredni proračunski uporabniki. Torej vse najvišje državne institucije, občine, upravne enote, sodišča, bolnišnice, zdravstveni domovi, finančni uradi, knjižnice, muzeji, drugi javni zavodi, javna podjetja, vrtci, osnovne in srednje šole, visokošolski zavodi ter vsa podjetja, ki opravljajo ali pa izvajajo kakšno koli javno koncesijsko dejavnost, povezano s prejemom finančnih sredstev bodisi iz državnega bodisi iz občinskih proračunov.

Vsi slovenski javni arhivi pa prevzemamo v hrambo tudi arhivsko gradivo, ki je iz kakršnega koli vzroka pomembno za zgodovino določenega kraja in je nastalo ali pa bilo v hrambi pri kakšni fizični osebi oziroma zasebni pravni osebi. V javni arhiv se prevzema tudi arhivsko gradivo podjetij, ki so bila ali pa so še v večinski državni (občinski) lasti. Še posebno velja to za arhivsko gradivo, nastalo pred osamosvojitvijo Republike Slovenije.

Po tej poti je v naš arhiv prišlo tudi arhivsko gradivo Železarne Ravne, in sicer v dveh prevzemih – leta 1995 in leta 2006. Letošnje praznovanje 400-letnice jeklarstva v Mežiški dolini je gotovo primerna obletnica, da se soočimo tudi z vprašanjem, kakšna je arhivska zapuščina ravenske jeklarne. Jeklarna skozi vse obdobje svojega obstoja proizvaja razne izdelke in polizdelke iz plemenitih jekel. Ti so nam, če so ohranjeni, v veliko pomoč pri spoznavanju jeklarske zgodovine. Kljub temu pa nam ne odgovarjajo na vprašanja: kdo je vodil jeklarno, koliko je bilo v njej zaposlenih, koliko so ti zaposleni zaslužili, kje so stali in kako veliki so bili industrijski obrati itd. Da dobimo odgovore na ta in številna druga vprašanja, moramo poseči po arhivskem gradivu – torej po dokumentaciji, ki je nastajala pri poslovanju podjetja.

ARHIVSKO GRADIVO ŽELEZARNE RAVNE V SLOVENSkih ARHIVIH

V enoti Pokrajinskega arhiva Maribor za Koroško na Ravnah hranimo več kot 61 tekočih metrov arhivskega gradiva nekdanje železarne Ravne oziroma

Stev. 97 št. 633 № _____

Namen: Lovro Kuhar Pravoslavna Branka

Geboren: 10. August 1893 zu Kotlje pri Guštanju

Verheiratet: zu Kotlje mit Maria Lisovits

Geboren: zu Kotlje

Kinder: Vida
Marija

29.2.1920 pristopil k
zod. zav.
(Pensionskasse)

Reinstellung im Halbocke: 6. Oktob. 1919

Von der Freundeslade übernommen: 1. Sept. 1923

Uktion gedient 24. Aug. 24. Jan. 1914-1916 bis 1918

1918-1919 als Legionär

Kriegsnummer: 1007

Lavška divizija

Osebni karton Lovra Kuharja, zaposlenega v železarni na Ravnah in nato pri Krajevni bratovski skladnici Guštanj, 1919–1923. (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, AŠ 22)

Notranjost matične knjige zaposlenih železarne na Ravnah, 19. stoletje (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, knjiga 3)

612 arhivskih škatel in 37 knjig (matične knjige zaposlenih delavcev, blagajniške knjige ...). Gradivo zajema obdobje od leta 1838 do 2009. Arhivske škatle so zelene škatle iz lepenke, ki merijo v višino približno 10 cm. Če jih deset postavimo drugo vrh druge, dobimo en tekoči meter arhivskega gradiva. Če bi vse gradivo nekdanje železarne Ravne postavili v stolp, bi bil ta visok kar 61 metrov.

Železarna Ravne je skozi svojo zgodovino zamenjala več imen. Ena izmed zgodnejših različic, ki je bila v uporabi do leta 1918 ter med letoma 1941 in 1945, je nemško ime »Stahlwerk Streiteben«, kar bi lahko prevedli v »Jeklarna na Ravnah«. Vzporedno s prvim imenom lahko vse do konca prve svetovne vojne zasledimo nemško obliko »Georg Graf von Thurn'sches Stahlwerk Streiteben«, ki jo srečamo tudi v slovenski obliki »Jeklarna grofov Thurn« ali pa »Jeklarna grofa Jurija Thurna v Guštanju« oziroma »na Ravnah«, sicer redkeje pred letom 1918, po tem datumu pa izključno do leta 1941 v tej obliki. Nemška okupacijska uprava se z menjavami imen ni dosti ukvarjala, ampak je ohranila stare oblike nemških imen za železarno. Po koncu druge svetovne vojne se je pridelek »grofov Thurn na Ravnah«

Arhivsko gradivo je velika zakladnica podatkov o prejšnjih rodovih ravenskih jeklarjev.

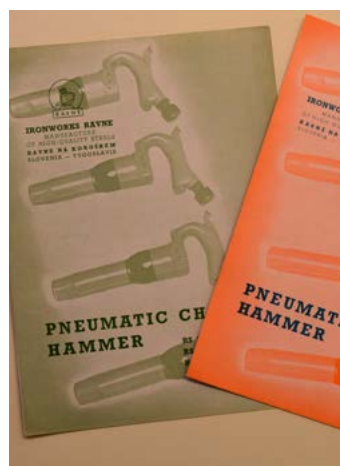
ohranil vse do oktobra leta 1946, ko je dobila železarna novo ime »Železarna Guštanj«. Po preimenovanju trga Guštanj v mesto Ravne na Koroškem leta 1952 pa je tudi železarna dobila svoje novo oziroma staro prevedeno ime iz 19. stoletja: »Železarna Ravne«. (V tem članku je največkrat uporabljeno poenoteno ime »železarna Ravne«.)

Med ohranjenim gradivom v PAM najdemo: matične knjige zaposlenih (1838–1976), zaključne račune podjetja (1926–1992), gradivo o zgodovini železarne in njenih lastnikih (1881–1950), gradivo o premogovnikih Holmec in Libuče (1869–1923), registracijske spise (1936–1967); poslovna poročila (1941–1992), poročila o letni proizvodnji (1953–1981), letna poročila (1956–1990), poročila združenja jugoslovanskih železarn (1971–1977); fotografije (1945–1970); zapisnike upravnega odbora (1950–

1975), zapisnike delavskega sveta (1950–1990), zapisnike disciplinske komisije (1954–1991), zapisnike komisije za varstvo pri delu (1974–1985); statistična poročila o delovnih nezgodah (1951–1969); kupoprodajne pogodbe za zemljišča (1953–1977); investicijske programe (1960–1974); srednjeročne plane (1976–1988); letne analize (1977–1990); informativne biltene in časopise (Informativni fužinar, Novice, Metal, Koroški fužinar) med letoma 1951 in 2009 in še mnogo več.

Večina gradiva je v slovenskem jeziku, del tudi v nemškem in srbohrvaškem. Gradivo je dobro ohranjeno in na voljo raziskovalcem zgodovine železarstva. Edina omejitev pri uporabi gradiva v raziskovalne namene je, da so občutljivi osebni podatki¹ v skladu z arhivsko zakonodajo dostopni šele 75 let po svojem nastanku oziroma 10 let po smrti osebe, na katero se nanašajo.

V ravenski enoti PAM se posamezni dokumenti o razvoju železarne Ravne nahajajo še v arhivskih fondih: Občina Guštanj 1850–1945, Srez Dravograd 1921–1941, Okrajno glavarstvo Velikovec 1918–1920, Okrajni sodišči Prevalje in Slovenj Gradec, Krajevni ljudski odbor Guštanj 1945–1952, Občinski ljudski odbor Ravne na Ko-

Razni prodajni katalogi z izdelki Železarne Ravne, 2. polovica 20. stoletja (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, AŠ 217)

roškem 1952–1962, Okrajni ljudski odbor Prevalje 1945–1950 in Skupščina občine Ravne na Koroškem 1962–1986.

Nekaj drobcev, vezanih na zgodovino ravenske železarne, je shranjenih tudi v ravenskem župnijskem arhivu. Denimo dokument iz leta 1883, v katerem so zapisani pogovori med guštanjsko župnijo in vodstvom jeklarne glede prodaje župnijskih zemljišč za potrebe industrijskega železniškega tira.

Izmed preostalih slovenskih arhivov dokumentacijo o železarni Ravne najdemo tudi v Arhivu Republike Slovenije. Za podatke o guštanjski jeklarni v drugi polovici 18. stoletja je treba pogledati fond Jožefinski kataster za Koroško 1784–1790, kjer je v sklopu takratne katastrske občine Guštanj opisana tudi guštanjska jeklarna. Predvsem za vojno obdobje je pomemben fond Občina Guštanj 1941–1945, v katerem je tudi precej podatkov o takratnem položaju guštanjske jeklarne. Za čas po drugi svetovni vojni pa najdemo dokumente o širitvah obratov kovačnice, valjarne in jeklarne tudi v gradivu takratne vlade Socialistične republike Slovenije in takratnega republiškega sekretariata za gospodarstvo.

Obsežen del arhivskega gradiva v obliki načrtov industrijskih objektov ter izdelkov in fotografij hranijo v Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem.

ARHIVSKO GRADIVO ŽELEZARNE RAVNE V TUJIH ARHIVIH

Izmed tujih arhivov je največ arhivskega gradiva o guštanjski jeklarni v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu. Tam sicer ne hranijo samostojnega arhivskega fonda ravenske železarne, vendar je v posameznih fondih moč najti dokumente, ki govorijo o njenem poslovanju in razvoju. Posamezni dokumenti iz starejših obdobj, vezani na zgodovino železarne, se nahajajo v naslednjih arhivskih fondih:

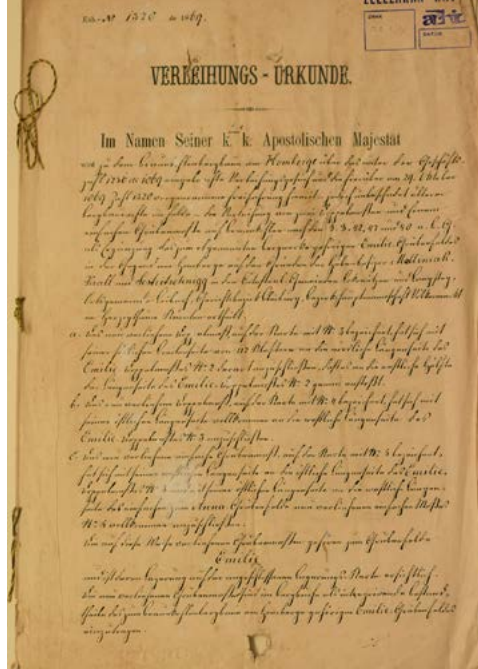
- Okrajno glavarstvo Velikovec (Bezirkshauptmannschaft Völkermarkt SHS),
- zapuščina Wilhelma Schmidhammerja,
- gradivo o nastanku delavskega pevskega društva »Stahlklang« na Ravnah leta 1910,
- terezijanski kataster za Koroško, Gospodstvo Streiteben 1750–1850,
- zapuščina Karla Fricka, v kateri je tudi Statut bratovske skladnice jeklarne na Ravnah iz leta 1896,
- dokument o dostavah premoga za guštanjsko jeklarno v fondu pivnice (Brauerei) Nagele.
- Več dokumentov se nahaja v sklopu fonda gospodstva Pliberk, v katerem med drugim najdemo:
 - ▶ popis železarn v Črni in na Ravnah iz leta 1819, ki ga je napravil Carl von Scheuchensstuel,
 - ▶ popis in cenitev posesti Streiteben/Ravne skupaj s pudlarno in valjarno na Ravnah in premogovnikom na Holmcu iz leta 1858,

- ▶ korespondenco med premogovnikom Holmec in vodstvom jeklarne in upraviteljem posestva Ravne/Streiteben iz let 1853–1865,
- ▶ dokumente o pridobitvi Košakovke kmetije na Dolgi Brdi za potrebe premogovnika Holmec 1857–1864,
- ▶ dokumente o pridobitvi kmetije Merva na Lokovici za potrebe premogovnika Holmec 1857–1864.

- Dokumenti o guštanjski jeklarni iz leta 1798 so tudi v fondu gospodstva Paternion.
- V zapuščini družine Schlangenburg se nahajata tudi popis in cenitev posestva Ravne/Streiteben, skupaj z železarno, iz leta 1804. Dodani pa so tudi podatki o javni dražbi tega posestva, ki so ga na koncu kupili grofje Thurn.
- V fondu rodbine Dietrichstein je dokumentacija o zakupu železarn v Črni in Guštanju leta 1829.
- V fondu okrožnega urada (Kreisamt) Celovec pa se nahajata načrta guštanjske železarne iz časa 1834–1844.
- Iz obdobja druge svetovne vojne pa je za zgodovino guštanjske jeklarne zanimiv tudi fond šefa civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske. Tu se najdejo situacijski načrt iz vojnega obdobja in dokumenti o menjavah oziroma prodajah kmetijskih zemljišč, ki jih je jeklarna potrebovala za svojo širitev.

Fond Železarna Ravne v PAM v številkah

- za obdobje **1838–2009**
- **612** arhivskih škatel ali **61** tekočih metrov arhivskega gradiva
- **37** knjig
- posamezni dokumenti še v drugih fondih
- na Ravnah skupno **800** tekočih metrov arhivskega gradiva
- v Mariboru še **1.000** tekočih metrov arhivskega gradiva o Koroški

Listina o podelitvi rudarske pravice premogovniku Holmec za rudno polje Emilija, 16. 11. 1869 (PAM Ravne, fond Železarna Ravne, AŠ 18)

c/ Direktor predloži predlog sekretarja Kuharja, da bi se periodično ca. 6-mesečno izdajalo lastno glasilo. Upravni odbor je mnenja, da bi mesečna izdaja lastnega glasila bila težko izvedljiva, 6-mesečna pa zaželjena, zato se predlog osvoji. Prvo številko izdati ob priliki proslave 29. novembra tl.

V zapisniku 40. redne seje upravnega odbora Železarne Guštanj z dne 19. septembra 1951, ki ga hrani PAM Ravne, je tudi sklep o ustanovitvi časopisa Koroški fužinar. (arhiv uredništva Koroškega fužinarja)

Nekaj posameznih dokumentov o guštanjski jeklarni je tudi v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju (Haus Hof und Staatsarchiv). Med arhivskim gradivom Južne železnice (Südbahngesellschaft) najdemo dokumente o prodaji zemljišča za železnico jeklarne grofa Thurna na Ravnah iz leta 1898, projekt za razširitev železniške postaje Guštanj – Ravne iz let 1900–1905 ter celo pogodbo o prometu na industrijskem železniškem tiru, ki je od železniške proge Dravograd–Prevalje potekal v jeklarno na Ravnah.

Nekaj posameznih dokumentov pa je tudi v Nemškem zveznem arhivu v Berlinu v sklopu fonda nemškega finančnega ministrstva. Tam so med podatki o nemških spodbudah za razvoj gospodarstva v letu 1942 tudi podatki za guštanjsko jeklarno. V arhivskem fondu tako imenovane banke za nemško letalstvo (Bank der deutschen Luftfahrt AG) je ohranjena tudi dokumentacija podjetja »Georg Graf von Thurn'sches Stahlwerk Streiteben AG«, ki je bila potrebna za najemanje kredita za izgradnjo proizvodnih obratov. Ti dokumenti vsebujejo podatke o proizvodnji guštanjske jeklarne, načrtovane finančne prihodke in odhodke iz novih industrijskih obratov ter kratko zgodovino podjetja.

IZZIVI ZA PRIHODNOST

Arhivsko gradivo železarne Ravne je nedvomno zelo dragocena zapuščina prejšnjih rodov domačih jeklarjev. Preko njega imamo možnost na novo odkriti in spoznavati organizacijo ter način dela v ravenski jeklarni v zadnjih 400 letih. Gradivo, ki priča o razvoju jeklarne pred letom 1945, je zaradi pripadnosti tega dela Slovenije različnim državnim tvorbam raztreseno po več srednjeevropskih arhivih. Najdemo ga zlasti v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu in nekaj malega tudi v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju ter v Nemškem zveznem arhivu v Berlinu. Ker je ravenska železarna (oziroma podjetja, nastala iz nje) že dolga stoletja uspešno mednarodno uveljavljeno podjetje, nas ne sme presenetiti, če bi se zapisi o njenem delovanju in njenih proizvodih pojavili še v kakšnem geografsko bolj oddaljenem arhivu.

Obstoječe arhivsko gradivo je nedvomno velika zakladnica podatkov o delu preteklih rodov ravenskih jeklarjev, in je prav, da ga ohranimo tudi zanamcem. Primarna skrb za arhivsko gradivo je seveda naložena arhivistom in Pokrajinskemu arhivu Maribor kot tistemu regionalnemu javnemu arhivu, ki po zakonu opravlja javno arhivsko službo tudi v Mežiški dolini. Na drugi

strani pa imajo podjetja, ki nadaljujejo ravensko jeklarsko tradicijo, obvezo, da bodo tudi v prihodnje vestno skrbela za dokumentacijo, ki jo hranijo na papirju, in tisto, ki že nastaja v elektronskih oblikah.

Kako dolgoročno hraniti arhivsko gradivo, nastalo v elektronskih oblikah, je eden od izzivov, s katerim se spopadamo tako arhivisti v arhivih kot računalničarji in informatiki v podjetjih, kjer gradivo nastaja. Drugi zelo pomemben izziv pa je dolgoročna ureditev ustreznih arhivskih depojev, v katerih bomo lahko hranili ne samo obstoječe arhivsko gradivo, ampak tudi novo, ki bo v prihodnjih letih prihajalo v naš koroški regionalni arhiv na Ravnah. •

OPOMBA:

- 1 Občutljivi osebni podatki so po noveli ZVDAGA iz leta 2014: zdravstveno stanje; spolno življenje; podatek, da je oseba žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, zakonsko zvezo, družino in otroke; podatek, da gre za storilca kaznivih dejanj in prekrškov, razen kaznivih dejanj in prekrškov oseb, zoper katere je bil voden postopek zaradi nasprotovanja nekdanjemu enopartijskemu režimu; podatek o verskem prepričanju in podatek o etnični pripadnosti.

ADIJO, SAMSKI STAN!

Mag. Andreja Čibron Kodrin

Predajam ti verigo memento mori, vendar je ne razumi v dobesednem pomenu tega latinškega izreka, temveč ti želim še dolgo in srečno življenje, z željo, da ostanemo prijatelji – ne glede, ali se bomo še srečavali, je starešina Franc Čegovnik kot popotnico za prihodnost dejal Robertu Jamšku, potem ko mu je okoli vratu obesil verigo in nanjo pripel zlato ploščico z njegovim imenom in priimkom – znamenje, da je od njegove fantovščine minilo 50 let. Srečanje, ki se je ga leta 2018 udeležilo devet prijateljev, nekdanjih sodelavcev iz ravenske železarne, je bilo že šestnajsto in hkrati zadnje v nizu druženj od leta 2003, nanj so povabili tudi župana Tomaža Rožena.

Vinku Čibronu so fantovščino pripravili maja 1961.
(foto: osebni arhiv)

NAJPREJ SOPLESALEC, NATO ŠE PARTNER

Naše druženje se je začelo ob prehodu petdesetih let prejšnjega stoletja, ko smo prišli v Železarno Guštanj prvi strojni tehniki druge in tretje generacije maturantov Tehniške srednje šole Ljubljana. Kolegi Jože Geršak, Ferdo Medl, Franc Gornik, Filip Rožanc in Toni Šipek smo bili povsem spontano začetniki fantovščine, poimenovane »memento mori«. Po latinsko to pomeni »pomni, da boš umrl«, mi pa smo to prevedli kot »pomni, da te bo doletela poroka«. Stiskali smo se v sobicah samskega doma, plemenitili šolska znanja s praktičnim delom čez teden, ob nedeljah pa nabirali udarniške ure pri obnavljanju železarne in pomagali na kmetijah. Razen kina je bila alternativna možnost zabave udejstvovanje v športu ali vključevanje v folklorno skupino,

kjer so plesalke potrebovale soplesalce. Pa se je začelo, partnerstvo seveda. Ko nobeno prepričevanje o prednostih samskega življenja ni več zaleglo, smo se zbrali, pojedli kakšno klobaso, popili kaj krepkega, poklepetali. Tako smo drug za drugim zlezli v zakon, je pred leti svoje spomine strnil Franc Gornik - Lani, do smrti leta 2011 starešina skupine, saj je bil prvi, ki so mu fantje pripravili fantovščino.

Tehniki in inženirji Železarne Ravne so med letoma 1952 in 1970 s prav posebnimi fantovščinami v zakonski stan pospremili 46 prijateljev iz svojih vrst, druženja so obujali pol stoletja po slovesu od samskosti.

OKOVAN IN ZAKLENJEN

V naslednjih letih se je družčina ob fantovščinah srečevala v Domu železarjev. Prvi del ceremonije je bil posvečen tistim, ki so jo že preživeli in so imeli iz zakona povedati karkoli. Prireditelj, polna duhovitosti, je osti pozornosti nato preusmerila v kandidata za moža. Šale, gagi, zbadljivke, dobrohotna namigovanja o zgrešeni nameri in slovesu od plače so se na koncu obreda vedno končali z izjavo, včasih tudi v solzah, »poročil se bom iz ljubezni in zaradi njene ljubezni«. To je bil trden dokaz, kajti ljubezen je nepremagljiva, da namere ne bo mogoče prepričati, je tradicionalni običaj opisal animator Lojze Janežič. Poglavitna vzroka za ženitev pa sta bila dva – »štorklja« in stanovanje.

Bodočemu možu so kolegi podarili tudi valjar, kuhalnico, stekleničko z dudo in kahlico.
(foto: osebni arhiv)

Na prvem srečanju po zadnji fantovščini, oktobra 2003, je Tone Vehovar (drugi z leve v prvi vrsti) ključ z verigo predal prvemu starešini, Francu Gorniku - Laniju.
(foto: arhiv Janeza Godnova)

Zlati okovanec Robert Jamšek v družbi prijateljev in župana Tomaža Rožena
(foto: Andreja Čibron Kodrin)

Tovariš, ki se je poročil pred njim, nosi okrog vratu verigo z vkovanimi imeni vseh kolegov, ki so se že poročili. Velik ključ na verigi svari, kako so si te žrtve zapovrstjo zaklenile fantovska leta oziroma svobodno življenje. Ta predhodna žrtev pove kandidatu vse neugodnosti, ki jih je v zakonu spoznal, in ga poizkuša kot zadnji pregovoriti. Do danes se nam ni posrečilo odvrniti niti enega, je v tovarniškem časopisu v enem rednih zapisov o fantovščini poročal anonimni pisec.

Bodočemu zakonskemu možu so nato okoli vratu obesili verigo, starešina pa je nanjo pripel jekleno ploščico z njegovim imenom in priimkom ter datumom poroke. S čestitkami in željami za srečen zakon s kopico otrok je prejel tudi simbolična darila, med njimi valjar, kuhalnice, iztepalnik preprog, stekleničko z dudo in kahlico.

Memento mori je bila fantovščina, memento vivere pa druženje 50 let pozneje.

MUZEJSKI EKSPONAT

Zadnja fantovščina je bila leta 1970. *Takrat je železarna močno investicijsko rasla, pomembno se je povečal priliv kadra vseh ravni izobrazbe. Poklic tehnik je izgubil velik del veljave. Samski domovi niso bili več prva stanovanjska rešitev za inženirje, je vzroke za zaton svojevrstnih fantovščin in druženja sodelavcev nanizal Lojze Janežič.*

Na pobudo številnih »vkljenjenih« so ob 50. obletnici začetka fantovščin srečevanja obudili in jih pripravili na željo vsakogar, ki je dosegel zlato poroko. Vsebina je bila namenjena obujanju spominov, na verigo so začeli nameščati zlate ploščice. *Praznujmo življenje*, pa je svojim prijateljem ob praznovanju jubileja na srce položil zadnji prejemnik zlate ploščice Robert Jamšek.

Veriga (kot tudi album s fotografijami in arhiv) je zdaj spet na ogled v okviru razstave Mati fabrika v Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne, fantovščina pa je omenjena tudi v znanstveni monografiji dr. Karle Oder Mati fabrika, mesto in dom – in tako ohranjena za zanamce. •

Članek je bil objavljen v edicijah Večera julija 2018, ponatisnjeno z dovoljenjem uredništva.

ŠPORTNI DUH NAŠE ŽELEZARNE

V železarni so upoštevali rek Zdrav duh v zdravem telesu in podpirali športna društva ter posameznike. Obenem so skrbeli za gradnjo objektov za vrhunske športe in za rekreacijo svojih delavcev. Skrb se jim je obrestovala, saj so naši športniki osvojili veliko odličij in bili na olimpijskih igrah (OI) ter svetovnih prvenstvih (SP).

Mirko Osojnik

ŠPORTNO ZALEDJE

Železarna je leta 1949 zgradila na Čečovju skakalnico, a so jo opustili, ko so zgradili nove v Dobji vasi. Pomagala je pri urejanju smučarske tekaške proge, smučišč na Poseki in Ošvenu ter odbojarskega igrišča v parku. Leta 1965 so zgradili Dom telesne kulture (DTK) s plavalnim bazenom in stadionom, pozneje še teniška igrišča in olimpijski bazen. Danes je to Športni park Ravne. V osemdesetih letih so, tudi s prostovoljnim delom železarjev, zgradili še rekreacijski center Ivarčko jezero.

TELOVADNO DRUŠTVO PARTIZAN

Po vojni je v kraju delovalo Fizkulturno društvo Guštanj, naslednik nekdanjega Sokola, združevalo pa je vse športne panoge. Velik vpliv na njegovo delo je imela železarna, saj je zaposlene spodbujala k zdravemu načinu življenja. Leta 1948 so se druga športna društva odcepila, nastalo je Telovadno društvo Partizan in bilo zelo uspešno. Ob 10. Koroškem festivalu junija 1955 so bili v grajskem parku na sporedu telovadna povorka in nastopi vseh vrst Partizana. Leta 2019 je Športno društvo Partizan praznovalo 100-letnico svojega delovanja.

Prva skakalnica na obronkih Čečovja (okoli 1953)

Druga prostovoljna brigada naše
mladine med urejanjem stadiona;
v ozadju gradnja DTK (1964)

Oddih ob Ivarčkem jezeru (80. leta)

Telovadci Telovadnega društva Partizan v grajskem parku na X. Koroškem festivalu (1955)

USPEHI SMUČARJEV TEKAČEV

Prvi direktor železarne **Gregor Klančnik** je bil odlični tekač na smučeh. Postal je jugoslovanski reprezentant in v sezoni 1937/38 na Jahorini osvojil naslov državnega prvaka v klasični kombinaciji. Kot predsednik je zastopal Športno društvo Fužinar in bil kapetan za teke Smučarske zveze Jugoslavije.

Štefan Robač se je s teki na smučeh začel ukvarjati leta 1946. Že leta 1950 je postal republiški in državni prvak ter član državne reprezentance. Za Jugoslavijo je nastopil na ZOI 1956 v Cortini d'Ampezzo v teku na 30 in 50 km. Na 30 km je bil 45., na 50 km je bil diskvalificiran. Zatem je zbral fante na Ravnah. Trenirali so smučarski tek in bili uspešni. Časopisi so pisali, da Ravne niso prepoznavne le po železarini, ampak tudi po smučarskih tekačih, ki so bili na OI in SP. Izstopala sta **Mirko Bauče**, ki je nastopil na ZOI 1964 v Innsbrucku ter ZOI 1968 v Grenoblu, in **Milan Dretnik**, ki je že kot mladinec bil državni reprezentant. Leta 1964 je postal mladinski republiški in državni prvak, leta 1965 pa državni mladinski prvak. Zagotovil si je tudi nastop v državni tekaški reprezentanci, ki se je leta 1970 udeležila SP v Štrbskem Plesu v Visokih Tatrah.

ODBOJKA, PONOS ŽELEZARSKEGA KRAJA

Odbojko igrajo na Ravnah že 92 let. Leta 1954 pa je nastal **Odbojgarski klub Fužinar**, postal je republiški prvak in se uvrstil v slovensko-hrvaško ligo. Leta 1957 so bili odbojkarji eno sezono v 1. zvezni ligi. Leta 1963 so bili že drugič med najboljšimi in tu ostali 4 leta. V 2. zvezni ligi-zahod so bili v letih od 1968 do 1971, tretjič pa so bili prvoligaši leta 1972. V samostojni Sloveniji so se leta 1995 uvrstili v pokalno tekmovanje evropske odbojgarske zveze. V sezoni 1997/98 so postali pokalni in državni prvaki.

Uspešne so bile tudi odbojkarice, ki so se leta 1979 uvrstile v 1. zvezno ligo, kjer so igrale 4 leta. Klubu se je nato poznalo pomanjkanje dobrih igralcev. Rezultat te krize je bilo 10. mesto v sezoni 1982/83 in izpad iz 1. zvezne lige.

Ne smemo tudi mimo **Adolfa (Adija) Urnauta**. Leta 1957 je nastopil za mladinsko in v letih od 1959 do 1971 igral za jugoslovansko člansko reprezentanco. Na 320 tekmah je osvojil 3 zlate medalje na sredozemskih igrah in bronasto odličje na univerzijadi (1965). Športno pot je začel pri OK Fužinar, igral tudi za Branik in kot gost za Mladost Zagreb v evropski ligi prvakov, kariero pa sklenil pri OK Kvarner na

Gregor Klančnik kot smučar tekač

Reki. Bil je na evropskih in sredozemskih prvenstvih, na univerzijadi in na SP: leta 1962 v Moskvi, leta 1966 v Pragi in leta 1970 v Sofiji. Na univerzijadi v Budimpešti leta 1965 je osvojil bronasto, na sredozemskih igrah v Neaplju leta 1963 in v Tunisu leta 1967 pa zlato medaljo. Treniral je mladinsko reprezentanco v odbojki na mivki in bil trener Invalidskega športnega društva Samorastnik ter moške in ženske reprezentance v odbojki sede. Leta 2012 je prejel Bloudkovo plaketo, leta 2019 pa Bloudkovo nagrado. Njegova žena **Anita Goltnik Urnaut** je bila odbojkarica Fužinarja pa tudi članica ravenske in reprezentančne ekipe sedeče odbojke. Tudi sinovi **Andrej**, **Matjaž** in **Tine** so šli po očetovih stopinjah.

Štefan Robač na tekaških smučeh (okoli 1953)

Odbojkarji Fužinarja pred tekmo 1. zvezne lige v Mariboru (1957)

Mirko Bauče (okoli 1965)

Odbojkarice Fužinarja v 1. zvezni ligi (sezona 1979/80)

JUNAKI BELIH STRMIN

Na smučišču Ošven je SK Fužinar večkrat organiziral FIS-tekme, na katerih je nastopil tudi Bojan Križaj. Najvidnejše uspehe pa sta dosegli alpski smučarki Krista Fanedl in Irena Jež.

Krista Fanedl Dekleva je že kot pionirka uspešno tekmovala med članicami. Ko se je zaradi študija preselila v Ljubljano, je za SK Enotnost nastopala do leta 1966. Udeležila se je treh zimskih univerzijad: leta 1962 v Villarsu (Švica), leta 1964 v Špindlerovem mlinu (ČSSR) in leta 1966 v Sestriaru (Italija). Za Jugoslavijo je nastopila tudi na ZOI 1964 v Innsbrucku, kjer je v smuku bila 31., v veleslalomu pa 37.

Irena Jež se je 8-letna včlanila v SK Fužinar in zanj nastopala več kot 16 let. Bila je v mladinski in v članski reprezentanci in zastopala Jugoslavijo na tekmovanjih v Avstriji, Italiji, Švici, ZRN, ČSSR, Franciji, Bolgariji in SSSR. Največji uspehi: SP v St. Moritzu leta 1974, kjer je bila 10. v alpski kombinaciji in 25. v slalomu. Solidna 33. je bila v veleslalomu in 36. v smuku. Med članicami je osvojila 9 državnih naslovov.

NAMIZNOTENIŠKI USPEHI

V petdesetih letih so bili dobri igralci namiznega tenisa Robert Jamšek, Valter Grabner, Mirko Bauče, Jožica

Adi Urnaut v napadu (1960)

Krista Fanelđ na univerzijadi (1966)

Ivana Petrač kot 17-letna mladinka prvič v namiznoteniški reprezentanci Jugoslavije (1960)

Francka Hafner na kegljaškem nastopu za reprezentanco Jugoslavije (1968)

Plavalka Maja Rodič na Mediteranskih igrah v Splitu (1979)

Nogometaši Fužinarja na starem igrišču v grajskem parku (60. leta)

Vavče in Erika Pipan, najboljša pa je bila **Ivana Petrač**, ki je dolgo igrala za NTK Fužinar; po odhodu v Ljubljano pa za Olimpijo. Bila je standardna igralka mladinske in članske ekipe, znana kot neugodna obrambna igralka. V mladinskih in članskih dvojicah je osvojila 9 republiških in 5 državnih prvenstev. Kot posameznica je bila 3-krat republiška in enkrat državna prvakinja pri mladinkah ter 2-krat republiška prvakinja pri članicah. Za Jugoslavijo je prvič igrala leta 1960, za reprezentanco pa je nastopila 9-krat. Na balkanskem prvenstvu leta 1962 sta s Cirilo Pirc osvojili 1. mesto, nastopila pa je tudi na SP v Pragi leta 1963.

KEGLJAŠKI LEGENDI

Kegljanje ima na Ravnah dolgoletno tradicijo, dve igralki pa sta segli v svetovni vrh. **Francka Hafner** je bila od leta 1961 v ženski ekipi KK Fužinar, leta 1965 je oblekla dres z državnim grbom in postala stalna reprezentantka. V petih letih je Jugoslavijo zastopala 18-krat, od

tega 2-krat na SP: leta 1966 v Bukarešti, kjer je bila v ekipnem delu s 401 podrtim kegljem najboljša Jugoslovanka, in leta 1968 v Linzu. **Fricka Mačič** je začela kegljati leta 1959 pri KK Fužinar. Leta 1969 je že nastopila za jugoslovansko državno reprezentanco. Ko je kegljala drugič, je bila najboljša Jugoslovanka. Odlična je bila leta 1970 na ekipnem DP v Crikvenici, kjer je s 476 podrtimi keglji postavila rekord kegljišča in svoj osebni rekord. V dveh letih je 6-krat zastopala našo državo, od tega enkrat tudi na SP v Bolzanu leta 1970.

PLAVALNI MOJSTRI

Uspeshi sedanje generacije plavalcev niso naključni, saj je v sedemdesetih letih največ dosegla **Maja Rodič**, ki je v različnih kategorijah in disciplinah osvojila 75 republiških in 59 državnih naslovov ter 6 naslovov mladinske balkanske prvakinja. Brez vztrajnosti plavalcev iz tega obdobja morda ne bi bilo uspehov Tjaše Oder, Damirja Dugonjića, Gaje Natlačen in Mojce Sagmeister ...

NI RAVEN BREZ NOGOMETA

Železarji igrajo nogomet že 83 let. Vse generacije NK Fužinar so bile solidne, a veliki met se jim je zmeraj izmuznil. Sedanja generacija pa je okronala svoje delo s 5. mestom v 2. republiški ligi. Prejšnje generacije so jim tako tlakovale pot v drugi najvišji rang tekmovanja.

NAMESTO SKLEPA

Železarna je skrbela tudi za dobro delo rokometu, ki je v sezonah 1986/87 in 1988/89 igral v prvi republiški ligi. Dobro je delal tudi Karate klub, kjer sta po **Brunu Borovniku** največ dosegla brata **Bojan** in **Roman Breznik**. Športna pravljica, ki jo je zasnovala naša železarna, pa še ni končana. •

Vse fotografije so iz fototeke Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem.

ZGODBA, KI JO PIŠEMO OD LETA 1970

V tej zgodbi sodelujem že vsaj dvajset let, zato jo bom nekoliko osebno obarval. Lahko trdim, da sem v tem obdobju tudi sam doživel osebni razvoj in spoznanja; ta bi rad podelil z vami.

Jože Apat

Prvi pohod železarjev na Triglav leta 1970. Vseh pohodnikov je bilo 650. Tretji od leve v predzadnji vrsti je Gregor Klančnik, dolgoletni direktor najprej Železarne Ravne in potem Slovenskih železarn. (vir: Fototeka Gornjesavskega muzeja Jesenice)

Zgodba se začne leta 1969 (šel sem v prvi razred osnovne šole), ko so ob stoti obletnici ustanovitve Železarne Jesenice Gorenjci pripravili prvi pohod na Triglav. Ob prebiranju članka iz časopisa Železar z dne 25. julija 1969 postane jasen namen teh pohodov. Šlo je za preprosto željo pomagati zaposlenim v železarstvu, da

se podajo v gore in si tam napolnijo baterije za delovne uspehe (to so bili časi samoupravljanja). V članku je zapisano: *Prepričan sem, da lahko spravimo ljudi iz zakajenih pivnic, dolinskega dolgočasje in brezdolja v naravo, ki je vir zdravja delovnega človeka.*

Pohodov se vseskozi udeležuje generacijsko zelo pisana množica pohodnikov. Od otrok zaposlenih do

upokojevcev, ki še pri osemdesetih in več letih vztrajajo pri obiskovanju gora.

Že od samega začetka smo se teh pohodov udeleževali tudi zaposleni v Železarni Ravne (kasneje pa sodelavci iz nje nastalih podjetij), danes družb SIJ Metal Ravne in SIJ Ravne Systems ter drugih na lokaciji.

Jubilejni, 100. jeklarski pohod je 317 udeležencev julija 2003 popeljal na Triglav, na fotografiji pohodniki z Raven. (foto: Andreja Čibron Kodrin)

KAKŠNA JE POVEZAVA MED ŽELEZARSTVOM IN PLANINSTVOM

Pogosto si zastavljam vprašanje, zakaj je planinstvo tako naravno povezano z železarstvom oziroma jeklarstvom. Gre za moja osebna razmišljanja, ki nimajo želje po znanstveni preciznosti, to je zgolj razmišljanje nekoga, ki rad razmišlja.

Gore so del našega življenjskega prostora. Značilnost naših krajev je, da smo od nekdaj iskali v gorah bivališča, zavetje in vir preživetja. Gore so imele tudi mitološki pomen. Triglav je tudi ime za slovanskega boga, ki je vladal podzemlju, zemlji in nebu in predstavlja tudi troedinost (bog, ki ustvarja življenje, bog, ki ohranja življenje, in bog, ki življenje uničuje). Triglav kot gora ima tudi posebno mesto v železarskih pohodih.

Naše gore so tesno povezane tudi z železarstvom. Bogate arheološke najdbe pričajo o zgodnjem pridobivanju železa in izdelovanju različnih izdelkov iz njega na območju Dolenjske in Gorenjske. V srednjem veku so prve

fužine na Slovenskem obratovali v 14. in na začetku 15. stoletja – v Bohinju, pod Golico in Stolom na Gorenjskem, v Kanalski dolini (Lužnice, Žabnice) in ob reki Beli na Koroškem (Rebrca, Železna Kapla). Iz kasnejšega obdobja poznamo tudi Pohorje s plavži v Mislinji in železarno na Prevaljah z rudnikom premoga na Lešah ter seveda razvoj fužinarstva, ki se je začel leta 1620 v Črni na Koroškem in še danes živi v družbi SIJ Metal Ravne.

Vse to povezujemo ljudje, ki smo bolj ali manj že 3.000 let povezani z železom oziroma jeklom. Ljudje smo tudi trirazsežni (fizična, razumsko čustvena in presežna duhovna bitja). Fizično smo preživeli, ker smo našli način, da iz narave pridobimo surovine (fizična dimenzija) in jih znamo predelati iz kamna v kovino (umska dimenzija), jo prečistiti in ji dodati vsebino. Alkimiisti so si želeli iz svinca (kovina brez blišča) izdelati zlato, pri tem pa je v veliki meri šlo za prečiščenje lastne psihe in iskanje svetega. Podobno tudi jeklarji skozi postopek žilavljenja in rafinacije pridobivamo plemenito jeklo.

Videti jeklo teči je nekaj, kar človeka navda z občutkom ponosa, da sodeluje v tem procesu ustvarjanja, ko iz nečiste surovine nastane izdelek visoke kakovosti, očiščen vseh primesi, ki kvarijo njegove lastnosti.

Na neki način smo otroci gora. Železarski pohodi to samo potrjujejo, saj nam omogočajo, da sledimo klicu arhetipov, skritih v našem nezavednem. Arhetipom, ki nas vabijo nazaj k izvoru. V gorah doživljamo to svojo zgodbo, povezano z železom-jeklom, in zgodbo lastnega razvoja osebnosti, in sicer kot celoto življenja.

DIREKTOR KLANČNIK DAL IDEJO, TELCER JO JE DOLGA LETA UDEJANJAL

Po zaprtju plavža na Jesenicah se je končalo obdobje železarstva na Slovenskem, ostalo pa je in se nadalje razvija jeklarstvo. Zato smo tudi preimenovali železarske pohode v jeklarske in tako povzeli spremembe na tem področju.

119. pohod, 28. 6. 2008, Begunjščica
(foto: Jože Apat)

121. pohod,
30. 5. 2009,
Uršlja gora
(foto: Tone Kelbl)

122. pohod, 30. 8. 2009, Debela peč
(foto: Jože Apat)

Pohodi v številkah

- **1969** – pohod jeseniških železarjev na Triglav v počastitev **100-letnice** Železarne Jesenice
- **1970** – prvi pohod slovenskih železarjev, ponovno na Triglav
- **2019** – sezono je sklenil **163. pohod**, na Veliki vrh
- **2020** – leto brez planinskih pohodov slovenskih jeklarjev
- **116** pohodov je organiziral Franci Telcer
- **15-krat** so se pohodniki povzpeli na Triglav, nazadnje leta **2016** na **150. pohodu**
- **5 skupin** oziroma posameznikov z različnih lokacij pripravlja pohode

Leta 2003 je bil stoti pohod slovenskih jeklarjev, cilj je bil ponovno Triglav (štirinajstič). Na tem pohodu smo se ukvarjali z mislijo, kako naprej. Jeklarne so se pripravljale na privatizacijo, in nihče ni vedel, kako bo v prihodnje. Pa vendar je prevladalo mnenje, da je pohode treba nadaljevati.

Za prehojeno pot železarskih in zdaj jeklarskih pohodov se moramo zahvaliti tedanjemu direktorju Gregorju Klančniku, ki je oktobra 1969 izrekel zamisel o planinskih pohodih slovenskih železarjev. Pravi začetek pohodov je zato leto 1970, in je pohod, s katerim smo začeli zgodbo, uvod v roman, ki traja že petdeset let in ga še vedno pišemo. Brez Francija Telcerja pa bi ostala ta zgodba nenapisana, saj je bil do vključno 116. pohoda gonilna sila pri organizaciji pohodov. Od njega smo se učili skromnosti in načina vodenja množičnih pohodov z veliko mero tolerance, vztrajnosti in občutka za pravo mero. Vedno je znal poudariti pomen vodnikov in si pridobil veliko število vodnikov. Razumeli smo njegov način razmišljanja in tako

113. pohod, 2. 6. 2007, Dovška Baba
(foto: Jože Apat)

117. pohod, 17. 5. 2008, Košenjak
(foto: Jože Apat)

118. pohod, 7. 6. 2008, Kum
(foto: Jože Apat)

brez večjih nesreč izvajali pohode. Bili smo na Pohorju, Uršlji gori, Peci in drugih vrhovih Karavank. Julijce smo prehodili od Bohinja čez Triglav, Tošč, Debelo peč ... Tudi Zasavje s Kumom in Mrzlico, Sveto goro ... Še veliko vrhov smo obhodili vse do 117. pohoda na Košenjak leta 2008, ko smo pohod prvič izvedli brez Francija – le nekaj dni prej je umrl.

GONILNA SILA SO PLANINSKI VODNIKI

Franci je v intervjuju za Koroški fužinar povedal, da so gonilna sila planinskih pohodov planinski vodniki.

Na Ravnah na Koroškem jih je izbiral med najboljšimi pohodniki, potem pa so se udeležili tudi tečajev pri Planinski zvezi Slovenije. Nekaj jih je hitro prekinilo to dejavnost, ker zanje pač niso bili motivirani, saj ni plačana. Nekateri so zamenjali zaposlitve, drugi so umrli ... V »najboljših« letih je v okviru Slovenskih železarn delovalo okrog petdeset planinskih vodnikov, ki so nosili značko z napisom planinski vodnik železarjev. Planinski vodniki na Ravnah so bili: Franc Podmeninšek, Jože Žunec, Ferdo Igerc, Jože Apat, Toni Cifer, Vili Burjak, Franci Šisernik, Štefan Vevar, Jože Krivic, Vinko Krevh

in Jože Tevž. Iz sindikata SKEI je pri organizaciji pomagala Vlasta Tihi. Za odmevnost pohodov pa so poskrbele redne objave v Informativnem in Koroškem fužinarju.

Po Francijevi smrti smo nekoliko spremenili organizacijo pohodov. Vodenje pohodov smo si razdelili po lokacijah. Jeseniške pohode je prevzel Tone Kelbl, ravenske pa Jože Apat, za Štore in Žično Celje je odgovorna Edita Čater, Veriga Lesce in Plamen Kropa sta v domeni Matka Pogačnika, organizatorja v Tovilu Ljubljana in IMT Ljubljana pa sta Alojz Buh in Boštjan Arh.

115. pohod, 25. 8. 2007, Blegoš,
(foto: Jože Apat)

116. pohod, 1. 9. 2007, Velika planina
(foto: Jože Apat)

Leta 2016 smo za 150. pohod izbrali Triglav (petnajstič). Pohodi na Triglav so postali namenjeni jubilejem, saj se je starostna struktura pohodnikov precej spremenila, več je starejših, in marsikdo ne zmore težjih vzponov. Pa vendar vztrajamo, in smo leto 2019 zaključili s 163. pohodom na Stari vrh.

Na lokaciji Ravne smo še aktivni vodniki: Štefan Skitek, Branko Božič, Branko Oder, Janez Stočko in Jože Apat. Občasno pa se nam pridruži Jani Plohl, da poskrbi za prijeten zaključek pohodov.

ZADOVOLJNI POHODNIKI SO MOTIV ZA VZTRAJANJE

Naša vizija je pohode ohraniti. Kajti dokler bodo pohodniki, bomo tudi vodniki imeli motivacijo vztrajati. Ni težko, še posebej ko ob zaključku pohoda vidimo zadovoljne obraze in pripravljenost za naslednja, nova, doživetja. Kdaj se bo ta zgodba končala, ne vemo. Vendar nas zgodovina uči, da so zgodbe, ki trajajo že 3.000 let, pa zgodbe, ki trajajo 400 let, 150 let ... , in zgodba, ki je tukaj skicirana, 50 let.

Pa še to. V planinah smo drugačni kot v dolinski vsakdanjosti. Občasno se je zato treba iz udobja naslonjača povzpeti na kakšen tisočak ali dvatisočak, pri tem pa moramo doživeti preseganje osebne zamejenosti. To početi skupaj z ljudmi, s katerimi si delimo isti ceh, pa lahko to doživetje le ojača. Brez tega bi že zdavnaj nehali, s temi občutki pa to ni mogoče. Pri vzponu na goro izginejo misli, postanemo del narave in čutimo bližino življenja, saj ga dihamo s polnimi pljuči. •

FRANCI TELCER, IKONA ŽELEZARSKIH POHODOV

OBOŽEVAL JE GORE

Franci Telcer (1918–2008), znameniti koroški planinec, se je 3.421-krat povzpel na Uršljo goro. Bil je podpredsednik Planinskega društva Prevalje, eden od začetnikov koroškega alpinizma, soustanovitelj in dolgoletni vodja GRS na Koroškem ter pobudnik planinskih pohodov železarjev. Objavil je zanimive članke o Uršlji gori, pohodih železarjev in varstvu narave.

Prim. mag. Franc Verovnik, dr. med.

Križ na Koroškem vrhu je bil cilj Telcerjevih uršljegorskih vzponov in tudi spominskih Telcerjevih pohodov v maju; letošnjega 11. po vrsti in 164. v skupnem seštevku je preprečil koronavirus.

(foto: Sebastijan Oblak)

Franci Telcer je bil tudi naj Korošec leta 2002.

Razgledi z vrha Uršlje gore
(foto: Sebastijan Oblak)

S eznanila sva se pri železnem križu na vrhu Uršlje gore, naše Gore, kjer sva se slučajno srečala in se pogovarjala o njej. Povabil me je, naj ga obiščem. Sledili so moji pogosti obiski na njegovem domu na Prevaljah. S svojo dobrosrčno in stalno nasmejano ženo Mojco sta me vedno prijazno sprejela in me pogostila z zdravilnim čajem, ob katerem smo prijetno klepetali. Včasih smo se pogovarjali o Mojčinih nadležnih bolezenskih težavah, spet drugič o dogodkih iz njenega skupnega življenja, zlasti o nepozabnih planinskih izletih. Tako sem pri teh pogovorih spoznaval Francijevo življenje.

O svojih prednikih mi je povedal, da so prišli iz Tirolske. Rodil se je v Farni vasi na Prevaljah 10. novembra 1918, en dan pred uradnim koncem prve svetovne morije. Na odraščanje v domačem kraju in osnovno šolo so ga vezali prijetni spomini. Leta 1931 se je vpisal v prvi razred Državne klasične gimnazije v Mariboru, kjer ga je med drugimi učil rojak dr. Franc Sušnik s Prevalj, ki je bil menda zelo strog. Ker je zmanjkalo denarja za nadaljnje šolanje, se je leta 1936 po četrtem razredu vrnil na Prevalje. Leto dni je pomagal doma, nato si je našel službo v guštanski železarni grofa Thurna. Med letoma 1937 in 1939 je tam opravljal delo kurirja, dokler ni odšel k vojakom v Beograd. Zaradi izobrazbe, predvsem pa zaradi vestnosti in natančnosti, je bil nato obratni knjigovodja v železarni vse do upokojitve leta 1983. Poročil se je z Marijo Kac - Mojco in si z njo uredil dom na Prevaljah. V njenem zakonu sta vladali iskrena naklonjenost in ljubezen kot le redkokdaj med zakoncema.

PLANINEC, ALPINIST IN GORSKI REŠEVALEC

Franci je z navdušenjem pripovedoval, kako so ga gore pritegnile že v otroštvu. Menda je bil star šele osem let, ko je prvič obiskal Uršljo goro. Kot ljubitelj narave se je s prevaljskimi mladinci včlanil v skavtsko organizacijo – Malgajev steg. Kasneje se je pridružil Mladinskemu odseku Podružnice Slovenskega planinskega društva Prevalje, iz katerega je leta 1936 nastal Alpinistični odsek.

Tudi Francija je navdušil alpinizem. Podrobno mi je opisal svoj krst v plezanju, ki ga je doživel na Šmohorici na

Železarska pot se začne oziroma konča pri Ivarčkem jezeru in je dobro označena. (foto: Andreja Čibron Kodrin)

Uršlji gori. Tja se je pogosto odpravil plezat, kar je slikovito opisal v članku Zadnja oskrbnica »spodnje ute« na Uršlji gori (KF, 1984, št. 3, str. 50). Zelo je bil ponosen na svoj največji podvig, ko je šele dvajsetleten leta 1939 skupaj z Ernestom Vauhonom s skromno opremo preplezal Slovensko smer v Triglavu. To je bilo v tistem času zelo pogumno dejanje.

Po vihri druge svetovne vojne so prevaljski planinci začeli obujati planinstvo. Leta 1946 so se združili v Planinsko društvo (PD) Prevalje. Franci se je aktivno vključil v organizacijo in dobrih dvajset let opravljal funkcijo podpredsednika. Obenem je kot navdušen alpinist postal načelnik Alpinističnega odseka, ustanovljenega leta 1947. Uspešno ga je vodil skoraj dve desetletji. Zelo rad se je spominjal zahtevne obnove med vojno požgane doma na Uršlji gori, ki so ga dobili v upravljanje planinci PD Prevalje. Dela so trajala v letih od 1946 do 1948 in Franci je sodeloval pri vseh z njemu značilno vnemo.

Najpomembnejše poglavje njegovega delovanja se je začelo leta 1946, ko se je udeležil prvega tečaja Gorske reševalne službe (GRS) pod Triglavom. Kmalu nato je okrog sebe zbral ljudi, ki jih je pritegnilo reševanje v gorah. Ustanovili so postajo GRS na Prevaljah, njega pa izbrali za načelnika. Na tej funkciji je bil več kot 60 let. Moj nečak, gorski reševalec, mi je pripovedoval, da so morali pogosto na vaje ali tečaje na terenu, s katerimi je Franci vestno skrbel za njihovo dobro strokovno zanje. Z združenimi močmi je reševalcem leta 1994 uspelo zgraditi prijetno zavetišče pod Raduho na Grohatu; prijelo se ga je ime Telcerjeva koča.

ORGANIZATOR IN KRONIST ŽELEZARSKIH POHODOV

Še preden sva se s Francijem spoznala osebno, sem v Koroškem (KF) in Informativnem fužinarju večkrat prebiral njegove skrbne opise vsakoletnih planinskih pohodov železarjev. Pripovedoval mi je, kako je

O čarih Uršlje gore

Naša Gora najde v slehernem obiskovalcu oboževalca in mnoge njene lepote ga privlači. Kogar ujamejo v svoje čare, ga ne izpustijo več iz svojih objemov. Vedno znova, ob začetku redkeje, vendar sčasoma pogosteje, dokler ne pride to v kri in potrebo, kot da bi bila skoraj vsakodnevna potreba, biti v kraljestvu Gore in na njenem temenu. Vedno znova se Gora odkriva, izkazuje nove, še nevidne lepote in privlačnosti.

Franci Telcer v sestavku Razmišljanja po strmi poti na Uršljo goro (KF, 1989, št. 1, 37-38)

Franci Telcer: *Kamor koli sem šel, Uršlje gore nisem našel.*
(foto: Sebastijan Oblak)

planinskih pohodih železarjev, ki jih je popestril z vtisi udeležencev.

Še večjo vrednost imajo drugi njegovi članki, od katerih so nekateri pravi literarni biseri. Kot dober opazovalec je zavzeto pisal o ljudeh, ki jih je srečeval na svojih poteh po Uršlji, pa tudi o bogastvu narave. Manj znana so njegova prizadevanja za varstvo okolja. Spomnim se, da me je nekoč ves zaprepaden nagovoril, kako bi bilo mogoče preprečiti tekmovanje z gorskimi kolesi po Železarski poti. Žal sva bila pri tem oba nemočna. Očitno se je že zgodaj dobro zavedal izjemnega pomena zaščite in ohranjanja narave, zato je ljudi okoli sebe skušal prepričati s svojim zgledom in pisano besedo. Naj omenim samo dva nazorno napisana članka, v katerih je strnil boleča spoznanja o onesnaževanju in uničevanju okolja. V članku Razmišljanja po strmi poti na Uršljo goro (KF, 1989, št. 1, str. 37-38) je razgalil neprimerne posege v naravo na samotni poti čez Kozji hrbet in hkrati poudaril neprecenljivo vrednost Uršlje

gore, zato bi jo *morali čuvati in zaščititi v njeni prvobitni naravni dediščini*. V članku Naravski travnik – umazano okno Uršlje gore (KF, 1990, št. 2, str. 31) je opisal razdejanje in nered na Naravskem travniku, odkar je postal dostopnejši, ker so mimo njega speljali avtomobilsko cesto.

OSEMDESET LET OBISKOV KOROŠKE LEPTICE

Spet in spet naša Gora! K njej se je Franci pogosto vračal med najinimi pogovori. Do nje je gojil prav poseben, mističen odnos in jo imenoval Koroška lepota. Čeprav je obiskal številne gore doma in na tujem, mu je bila Uršlja gora najbolj pri srcu. Še zdaj slišim njegove besede: *Kamorkoli sem šel, Uršlje gore nisem našel*. Francijeva zvestoba do nje odseva tudi s seznama, ki je bil najden v njegovi zapuščini. Nanj si je zapisal vse pohode na Goro – od prvega, ki ga je opravil leta 1927 kot osemletni fantič, do zadnjega v letu 2007, ko je bil star že skoraj 90 let. Bila so leta, ko jo je obiskal po več

Pohodi za krepitev telesa in duha

Pohodi v gore niso potrebni samo za krepitev telesne zmogljivosti, dajejo tudi duševno razvedrilo, krepijo duh in voljo do zdravih medsebojnih odnosov, oblikujejo zdravo misel za jutrišnji dan in delo.

Franci Telcer v članku Pohodi železarjev – planincev v slovenske gore (KF, 1982, št. 3, 24-25)

desetkrat, tako da je v 80 letih opravil kar 3.421 obiskov. Gora je dajala smisel njegovemu življenju, vzbujala mu je občutek svobode.

S svojim zglednim delovanjem je postal znamenit koroški planinec in leta 2002 uradno celo naj Korošec.

Čeprav je prejel številna priznanja, se s svojimi zaslugami ni nikoli hvalil. Tudi v pozni starosti, ko so ga že mučile bolezenske težave, je ostal stvaren. Vedno je poudarjal, da *pač leta to prinesejo, moje življenje pa gre po svoje naprej*. Zdravje mu je začelo pešati zadnja tri leta pred smrtjo, ko je začutil neredne srčne utripe. Njegovo telo je počasi slabelo, kar je bilo posledica zahrbtnih krvnih bolezni. Zdravljenje mu je sprva še vračalo moči, tako da je zmožni zadnjo hojo na Goro leta 2007. Končno ga je bolezen za vedno premagala 30. aprila 2008, dobrega pol leta pred njegovim 90. rojstnim dnevom. •

IZ RODA V ROD

Sodelavce Skupine SIJ iz družin, ki že več generacij ustvarjajo jeklarsko tradicijo na Ravnah na Koroškem ali Jesenicah, smo leta 2018 povabili, da sodelujejo pri projektu Iz roda v rod in nam zaupajo jeklarsko zgodbo svoje družine. Med prijavljenimi družinami smo izbrali tiste, katerih družinski člani imajo največ delovne dobe v družbah, ki sestavljajo Skupino SIJ zdaj ali v preteklosti.

Monika Žvikart
Jan Golja

Foto: Dobran Laznik,
SIJ Metal Ravne in Aperturia

Koroške družine z najdaljšo jeklarsko tradicijo, izbrane v projektu Iz roda v rod

- družina Jamer: 230 let
- družina Šeruga: 134 let
- družina Apšner: 129 let
- družina Uršej: 117 let
- družina Podojstršek: 68 let

Izbrane družine z najdaljšo tradicijo smo ob prisotnosti 3.500 sodelavcev Skupine SIJ nagradili na 5. Sijevev dnevu, 15. julija 2018 na Ravnah na Koroškem.

Na svojstven in zelo oseben način je zgodbe, ki so mu jih zaupali, zapisal Jan Golja, novinar, tudi pobudnik dobrodelne akcije Mali koraki za velik cilj in avtor knjige Slovenci v dnevni sobah.

Zgodbe o petih koroških družinah z najdaljšo jeklarsko tradicijo so bile zapisane v reviji SIJ v letih 2018 in 2019. Za tokratno objavo zgodb nismo posodabljali in vanje nismo posegali s spremembami, ki sta jih družinam prinesli zadnji dve leti. Kljub temu da smo starejši, da so naši otroci zrastle, da so se nekatere jeklarske poti spremenile, ne nazadnje nekatere tudi razšle, smo jih pustili takšne, kot so leta 2018 tudi nastale. Takšne vam danes tudi ponujamo v branje.

Monika Žvikart

JEKLENI TEMELJI POKRAJINE

Vsi smo že kdaj zasledili letnice pod logotipi blagovnih znamk. Od leta 1971, 1967, 1986 itd. Nekatere blagovne znamke so že dolgo uspešne, svoj obstoj datirajo celo v 19. stoletje. Letnice rojstva blagovnih znamk so tam seveda z razlogom. Povedo nam, koliko let podjetje že uspešno posluje, koliko let je preživelo na trgu, predvsem pa, da ga imajo kupci radi in da mu zaupajo. In slednje je najpomembnejše. Zaupanje!

Obstoj podjetij je odvisen od kupcev, ki podjetju zaupajo, ki si želijo njihovo storitev ali proizvod. Tisti slabi sčasoma odpadejo, dobri pa ostajajo. Če bi pod logotipom pisalo od leta 1620, pa bi marsikdo vehementno zmajal z glavo in rekel: To je lari fari, to je samo marketing. Ampak! Letnica 1620 je resnična. Ko sem dojel, da je to gola resnica, da je to resnična zgodba, da ni nobene tiskarske napake in da

letnica ni marketinška akcija, predvsem pa, da so za to letnico »krive« generacije in generacije neumornih delavcev, za katerimi zapisi že bledijo, sem z odprtimi usti obstal.

Ko so me povabili k sodelovanju pri projektu Iz roda v rod, si nisem predstavljal, da mi bo ta pustil tako močan pečat. Čutil sem sicer, da bo nekaj posebnega, a nisem znal uvideti, kaj natančno bo. Že takoj na začetku pa sem se odločil, da zaradi tako dolge zgodovine želim začititi projekt izključno v stiku z družinami, ki so se odločile, da bodo nastopile v njem. Začutil sem, da je to edini pravi način. Nič prebiranja, nič zapisov, nič knjig ... Želel sem izključno pripoved ljudi, iz oči v oči, brez olepšav, iskreno in s strastjo. In to sem dobil.

Od leta 1620 torej. Še sam Galileo Galilej je takrat živel.

Jan Golja

hči. Vsi. Se vsi malenkost nasmejimo. Najmlajši sin, Bojan, nadaljuje. Jaz prej nisem vedel, da smo ena redkih družin, ki ima takšno tradicijo v železarni. Ko za trenutek med govorjenjem globlje vdihne, na hitro preko ramena usmeri pogled k očetu, nato ponovno k meni in umirjeno pove: Na to našo zgodovino sem zelo ponosen. Nikoli ni nihče od nas razmišljal o tem. Ampak sedaj smo pa vsi zelo ponosni na to. Zadovoljen sem, da delam v tem podjetju. Vprašam ga, ali občuti varnost, ker ima zagotovljeno službo in ker ve, da bo tako še dolgo. Seveda, to je zame socialna varnost, zato sem pomirjen. Podjetje ima dolgo tradicijo. Bojan dela v železarni že deseto leto, zaposlen je kot vzdrževalec. Njegov starejši brat, Srečko, pa je zaposlen v železarni že 25 let. Leta 1995 je kot dvajsetletnik prvič stopil v tovarno in dobil zaposlitev. Srečko:

Nisem vedel, kaj me čaka, kakšno delo bom imel. Drago Šeruga me je prvi dan peljal po fabriki, sem samo gledal, prej si sploh nisem znal predstavljati, kako veliki so ti prostori. Mesec za tem sem bil zelo vesel, ker sem dobil plačo, ki je bila veliko boljša kot na prejšnjem delovnem mestu. V levem kotu kavča pripovedovanje bratov in očeta tiho poslušaja Marjeta, najmlajša med vsemi. Tudi ona dela v železarni. Že osmo leto v kemijskem laboratoriju, kjer analizira vzorce jekla med procesom izdelave in po njem. V celotni verigi SIJ-a delajo tudi številne ženske. Marjeta pove: Kot otrok si res nisem predstavljala, da bom kadar koli delala tukaj. Doda, da tudi njen mož dela v železarni.

Pogovor presekam z vprašanjem. A lahko rečem, da bi bila identiteta Koroške povsem drugačna brez železarske industrije? Odgovorijo: Da. Železo je izoblikovalo to dolino! Če ne bi bilo fabrike, bi se veliko ljudi odselilo, ti kraji bi bili zelo majhni. Vinko doda: Pa ni bila samo služba, je bilo tudi navezovanje stikov, veliko druženja. Še sedaj grem kdaj na različne dogodke, tudi športne. Nismo samo sodelavci. Se tudi povezujemo. Nadaljujem. Vinko, kaj občutite, ko pogledate nazaj na dolgo družinsko pot v železarstvu? Vinko: Že moj dedek Matevž, rojen leta 1882, si je z denarjem iz železarne zgradil hišo. In tudi penzijo je dočakal. In tudi jaz sem nam zgradil hišo, ta varen dom, kjer smo sedaj. Hišo sem začel graditi pri devetnajstih letih. Nisem bogat, ampak sem neizmerno zadovoljen s tem, kar imamo. V njegovih besedah začetim ponos, med pogovorom pa ga včasih ujамem, kot da bi v sebi podoživljal čase, ko je še delal v železarni. Zato ga vprašam: Kako ste doživljali zadnji dan v službi, dan, ko ste odšli v penzijo? Nekaj trenutkov premišljuje in oriše zadnji dan. Na delo sem šel tiho in umirjeno, brez velikega pompa. Ko

prispeš do cilja, si rečeš: dost' je. In sem šel ven. Zelo pomirjen.

Dolg in izjemno prijeten pogovor se počasi bliža koncu. Vesel sem, da mi je sogovornike uspelo sprostiti, da smo lahko imeli odprt, iskren pogovor in da sem imel možnost začutiti njihov ponos na – ne samo železarno, ampak na celotno okolico, v kateri živijo. Vinko, ko tudi sam začuti, da se pogovor počasi zaključuje in da že vstajam s stola, prekine trenutek tišine in reče, da mi mora povedati še deset zapovedi muzikantov, ki se jih je domislil na svoji glasbeni poti. Bil je član ansambla Ravenski kovinarji. Vsi iz skupine so seveda delali v tovarni.

Deset zapovedi za dolgo življenje:

- Lenoba je pol zdravja.
- Smeje je pol zdravja.
- Kar lahko danes storiš, lahko tudi jutri.
- Počivaj čez dan, da boš ponoči lahko spal.
- Ljubi svojo posteljo kot samega sebe.
- Če te kdaj prime, da bi delal, usedi se v kot, da te mine.
- Ne išči izgubljenega veselja do dela.
- Rodili smo se utrujeni, in živimo za to, da počivamo.
- Dokler nas tako plačujejo, tudi tako delamo.
- Kdor ne dela, mu ne najdejo napake v delu, zato zasluži nagrado.

Na koncu mi v roke stisne še vizitko iz leta 1977. Poslovim se in odpeljem. Ko z avtom zapeljem na cesto, upočasnim in med vožnjo spremljam potko ob cestišču, po kateri je Vinko pešačil v železarno. Po nekaj minutah me pripelje do železarne. Tako kot je Vinka dolga leta.

DRUŽINA APŠNER – 129 LET USTVARJANJA JEKLARSKE TRADICIJE

In tam je v železarni našega dedija spoznala

Moje prvo jutro na Koroškem. Sobota je. Ko na poti k družini Apšner na Čečovje zapeljem skozi krožišče, opazim velik napis SIJ in glavni vhod v tovarno. Zato odpeljem dodaten krog, da si ju bolje ogledam. Pa še enega, nato pa ustavim. Stopim ven in zaslišim mogočen zvok tovarne. Ni moteč in ne toliko močan, se ga pa začuti, tudi pod nogami. Pomislim, koliko let se že tukaj ni ustavila proizvodnja. Koliko ljudi, koliko generacij si je z delom v železarni ustvarilo dom, družino, pokojnino.

Vdihnem, izdihnem in sedem nazaj v avto. Nekaj minut stran sem že med bloki na Čečovju. Pozvonim ob napisu Ašpner. Nekaj nadstropij višje na vrhu stopnic ob odprtih vratih me pričaka 26-letni Boštjan. Prijazno me povabi, da stopim v stanovanje. Takoj ko prestopim prag, mi sežeta v roko še Boštjanova sestra Tanja in njun oče Franc. Všeč so mi sramežljivi ljudje, zato me njihova začetna sramežljivost razveseli. S tem nekako enačim skromnost in pristnost. Sedemo za mizo v kuhinji, kjer me že čakajo domači piškoti. Dobri so, zelo. Tanja: *Jan, boš kavo? Bom, odvrnem.* Tanja je danes prišla s svojim sinom. Sicer ni zaposlena v železarni, a se je z njo spogledovala med srednješolskimi počitnicami. Pot jo je kasneje odnesla v pedagoško smer. Iz omare vzame staro džezvo za kavo. Doda, da mi bo pripravila tisto »ta pravo«, dišečo in močno turško kavo. In ravno s kavo začnemo naš pogovor. Tanja: *Ta zvok džezve ... Ata je ob petih zjutraj vstal, da si je skuhal kavo. Spominjam se tega zvoka. — Tudi sama sem v študentskem življenju potem imela takšno navado. — Ko si zaslišal džezvo, si vedel, ata je vstal za službo.*

Da sem danes tukaj, da bodo z mano delili zgodbo Ašpnerjevih, se je odločil Boštjan. V SIJ-u dela sicer le dobro leto in pol. Vprašam ga, zakaj se je prijavil na projekt Iz roda v rod. *Imel sem občutek, da imam kaj pokazati, povedati, da imamo dovolj pestro zgodovino. Pa to, da lahko raziskujemo po svojih koreninah – nas povezuje, nam ogromno pomeni. Nadaljuje. Na začetku nas je skrbelo, da ne bomo imeli dovolj foto-*

grafij, ampak sedaj ko smo vse pregledali in jih poiskali, smo pa ugotovili, da lahko naredimo iz njih en cel album. In se nasmejijo. Na mizo položijo številne slike, spominke, priznanja in stare zapiske, ki dokazujejo, koliko rodov je služilo svoj kruh v železarni. Boštjan je vidno navdušen in ponosen nad vsem zbranim. Entuziastično nadaljuje. Še prejšnji večer smo bili prepričani, da sem jaz tretja generacija, ki dela v železarni. A ko smo včeraj začeli odpirati škatle, smo našli ta mesečnik iz leta 1975. Jan, poglej, kaj piše. In začnem brati označen del besedila.

ZLATI JUBILANTI DELA.

Franc Apšner. Stari fužinarski družini se je rodil leta 1915 na Prevaljah. Njegov oče je 42 let delal v ravenski železarni, materin oče pa je delal še v slavnih prevaljskih fužinah ... Tanja zmoti moje branje: Ta zapis je dokaz, da je mogoče še več generacij, kot smo mislili, bilo zaposlenih v železarni. Tudi oče mame mojega dedka, torej moj prapradedek, je bil zaposlen v železarni. Zagotovo so bile štiri, ampak velika verjetnost je, da je Boštjan že peta generacija. Sicer nimamo zagotovila, ampak iz teh zapisov sklepamo, da obstaja možnost.

Navdušen sem nad tem, kako veliko jim to pomeni, kako spoštujejo svoje korenine in kako ponosni so, kdo so.

Po nekaj trenutkih, ko še listam po mesečniku, Boštjan in Tanja nadaljujeta: *Imamo pa še eno zgodbo, na katero smo res zelo ponosni. Gre za najino babico.* Boštjan nadaljuje: *Najina babica Rozalija je bila v drugi svetovni vojni deportirana iz Rusije.* Franc: *Moja mama je bila ujetnica. Takrat je bilo v železarni tudi delovno taborišče.* Tanja: *In tam je v železarni našega dedija spoznala.* Boštjan: *Ampak potem so jo nazaj proti Beogradu peljali, ker ni imela državljanstva, ni več mogla po vojni ostati tukaj, vendar je ljubezen premagala vse ovire. Dedek jo je šel iskat in je rekla DA. In sta se poročila.* Tanja: *In potem je prišel mali Franc, najin oče.* In se vsi prijetno nasmejijo. Boštjan še doda: *Če ne bi bilo železarne, ne bi bila prišla babica sem, in ne bi bilo nas. Meni veliko pomeni vse to, ker vsak dan hodim po isti hali, kot so moji predniki. Zaposlil sem se v isti hali, v istem obratu, kot se je moja babica.*

Sedim in jih popolnoma le nemo poslušam in občudujem. Takih zgodb nisem navajen. Kot bi bral najboljši

filmski scenarij. Vesel sem, da sem lahko del te zgodbe. Resnično močno jih začutim, kako občutijo pripadnost in povezanost. Tanja takrat umirjeno zaključí: *Mati fabrika nam je dala kruh, iz roda v rod.* Pa čeprav Tanja ni bila nikoli zaposlena v železarni, jo čuti, kot bi bila del nje. Oče Franc večino časa sedi vzravnan naslonjen in ju pozorno posluša. Dobim občutek, kot da mu v glavi odzvanja misel: To je to, jaz sem svoje opravil. Njuni otroci bodo tako pripovedovali o meni. Zato ga vprašam: *Kaj je vam dala železarna?* Odgovori: *Preživetje. Ko si enkrat dobil službo, si vedel, da boš do »penzije« tam. Če si se izšolal za delo, ki si ga imel rad, ni bil problem iti v službo. Veliko nam je dala.* Tanja skromno vpade v besedo in zaključí: *Ata nam ni dajal le kruha, meni je omogočal tudi študij, s pokojno mami Štefko sta nam dala tudi dom. Živeli smo skromno, ampak nam ni nič manjkalo. Če ne bi imel službe v železarni, ne bi bilo nič. Vsako naduro, ki jo je naredil, je naredil za nas.*

Sežem jim v roke. Močno si jih stisnemo. Jih pozdravim in odidem. Odhajam drugačen, kot sem prišel. Še jih bom obiskal.

DRUŽINA ŠERUGA – 134 LET USTVARJANJA JEKLARSKE TRADICIJE

**Kaj vam pomeni SIJ? Za hip
zavlada tišina in potem vsi,
kot dobro usklajen pevski
zbor, v en glas povedo:
Mati fabrika!**

Pozen marčevski večer je. Eden tistih zadnjih zimskih večerov, ko zima želi pokazati še vse, kar ji je ostalo od moči. Večerna megla, dež in temperature tik nad lediščem. Dolg dan je že za mano, ko pripeljem pred hišo Šerugovih. Na koncu ulice, obkroženi z naravo, živijo. Še ne izstopim iz avta, ko mi na pragu med vrati široko nasmejan izreče koroško dobrodošlico 34-letni Davorin Šeruga. Preden sem krenil na koroški podaljšan vikend, med katerim sem spoznal pet družin, ki že generacije delajo v SIJ-u, si nisem znal predstavljati, kaj me čaka, kako bo zame ta konec tedna minil, kaj bom občutil, s kom se bom pogovarjal. Če sem povsem iskren, nisem opravil domače naloge, da bi se poučil o celotni sliki železarstva v teh krajih. Ampak z namenom. Nisem si želel ustvariti slike, še preden spoznam ljudi, ki to tradicijo živijo, ki so te doline ustvarili.

In zato popolnoma nevedoč stopim v prijeten dom Šerugovih. Presenečeno se nasmehnem, ko zagledam polno dnevno sobo nasmejanih, meni neznanih oseb, ki me prisrčno sprejmejo. Pričakalo me je kar sedem članov družine, in preden mi vsi utegnejo nameniti tisti ta pravi, močan stisk roke, ki mi sporoča dobrodošel med nami, sta na mizi že pijača in domača potica. Besede in nasmehi kar vih-tijo po sobi. Takoj se sprostijo in se mi odprejo.

Spontan pogovor o raznoraznih stvareh zato presekam z vprašanjem. *Kaj vam pomeni SIJ?* Za zelo kratek čas zavladata tišina in potem vsi, kot dobro usklajen pevski zbor, v en glas povedo: *Mati fabrika!* In vsi se glasno nasmeji-mo. Davorin Šeruga takoj doda: *To je naše preživetje, delo, strast, neka varnost, prihodnost. Ko vidim po televiziji, se zavedam, kako dobro mi je. Sproščen sem. Vem, da bo plača prišla. Sem lahko miren, ker imam dva otroke, sin Jane je star štiri leta, hči Aleša pa sedem.*

Ker takoj začutim neki ponos, neko pripadnost, želim njihovo zgodbo začeti na začetku, davno v preteklo-

sti. V trenutku, ko je prvi član njihove družine stopil v železarno. Takrat se oglasi Ivan Ivartnik, Davorinov dedek, in umirjeno pove, da je že njegov oče, prav tako Ivan, delal v železarni davnega leta 1940. *Spominjam se, mene je oče, kot malega dečka, peljal s kolesom, da sem pogledal, kje dela. Dobro se spomnim tega trenutka, ko sem stal ob njem. Moj oče Ivan nas je peljal v ta svet, in smo mu zelo hvaležni.* Ivan je danes tukaj najstarejši. V pokoju je že od leta 1990, zato ga vsi, ko začne govoriti, radi poslušajo. *V mojem času, jaz sem začel leta 1955, so začeli poučevati metalurgijo. In takoj ko smo se mi takrat izurili, smo imeli šiht, tega ni povsod. In še danes je tukaj tako! Ko se nekdo izobrazi, dobi službo. Tega drugod ni.* Ponosno me pogleda v oči in nadaljuje. *Takrat so nam gradili stanovanja, domove. Za mali denar smo dobili dom. In tako smo si lahko vse ustvarili. Smo pa res veliko delali. Se nasmeji, ko mu vsi drugi prikimajo in dodajo: O, ja. Dela se pa veliko.* Takoj ko Ivan za trenutek ostane brez besed, Davorin, najmlajši od vseh, ki še danes dela v železarni, z mize, na katero so, še preden sem prišel, položili veliko slik in raznih dokumentov, ki pričajo o bogati zgodovini Šerugovih, privzdignene fotografijo in pove: *To je pa slika prvega delavskega sveta, ustanovljena v železarni.* Ponosno se s stola

malenkost dvigne in proti fotografu pokaže fotografijo. *Poglej, to je moj deda.* Vsi na kavču ponosno prikimajo in dodajo: *Ja, to je naš Ivan.* Na svoji koži začutim njihov ponos, ko se v trenutku vsi za malenkost dvignejo, da bi si tudi sami še enkrat pogledali fotografijo.

Ponovno razbijem krajšo tišino in izkoristim trenutek za vprašanje: *Kaj bi bilo, če ne bi bilo tukaj železarne? Kaj bi bilo brez SIJ-a?* jih vprašam. *NIČ!* mi odgovorijo v en glas. Malenkost obrnem vprašanje in jih vprašam: *A sem preveč drzen, če rečem, da bi bila koroška identiteta popolnoma drugačna brez železarske zgodovine?* *VSEKAKOR! 100-odstotno!* Ja! še bolj v en glas povedo, Ivan, najstarejši med njimi, se na kavču ponosno vzravna. Tudi mene začutijo, kako dvignem pogled, kako tudi sam postanem ponosen na njihove ponosno izrečene besede. *Pa vi čutite, kako ponosni ste na te kraje? Se zasmejijo. Zdaj ko nas tako sprašuješ, šele vidimo.* In vsi se nasmejimo.

Prijeten dom imajo, družinski, topel. Čuti se, da so si ga zgradili sami, z denarjem, ki so si ga trdo prigarali v železarni. Zato jih vprašam: *Kaj ste si lahko privoščili zaradi dela v železarni?* Skorajda vsi v en glas povedo: *Vse, kar imamo. Ti dve hiši, v katerih živimo. V tej polovici živimo mi Šerugovi, v drugi polovici pa Ivartnikovi.*

Še dolgo v večer se pogovarjamo. Izjemno prijetno se počutim. Še nekaj ur prej sem bil na poti k popolnim neznanecem, sedaj pa sedim v njihovem domu, in lahko rečem, da vem, kdo so, od kod prihajajo in kam gredo. Železarji so. Delavni in poštene ljudje.

Tik preden grem, mi Davorin želi pokazati še nekaj. Nekaj, kar vsem njim zelo veliko pomeni. Na mizo položi pismo. Staro. Pismo sodelavcev, ki so ga posvetili Ivanu, ko je odšel v pokoj. Preden je odšel, jih je namreč vse še enkrat obiskal. Tako piše v pismu: *V čast mi je, da se lahko v imenu vseh nas zahvalim za to velikodušno potezo, ker si nas hotel vse še enkrat videti skupaj. Tako srečanje je nekaj drugega kot pa poslavljanje od posameznikov v tovarni. Tudi mi se lahko nocoj od tebe drugače poslovimo. Še zdaleč ne mislimo na slovo, le ti odhajaš iz naše ožje jeklarske družbe. Prepričan sem, da boš še prišel med nas, da se bomo srečali še večkrat, saj si še velik korenjak. S teboj sem delal 20 let. Vesel sem bil takih poštenjakov. To je bila tvoja največja odlika, poleg vseh drugih.*

Davorinu se zahvalim, ker mi je to pokazal. To ni samo pismo. Je odraz vsega, kar so tukaj ljudje. Kar so postali skozi delo v železarni. Pozdravimo se, tokrat si ne stisnemo rok. Objamemo se.

DRUŽINA JAMER – 230 LET USTVARJANJA JEKLARSKE TRADICIJE

Samo še na Mars nismo poslali našega jekla

Popoldan je. Pravkar sem pojedel kosilo v domači koroški gostilni. Tik preden se odpravim k Juretu Jamerju in njegovi mami Jerici, mi po telefonu Jure sporoči *spremembo plana*. Da se raje dobimo v stanovanju njegove mame Jerice, in ne pri njem, kot sva bila sprva dogovorjena. Odpeljem ponovno v smeri, iz katere sem se pripeljal, in parkiram pred stanovanjskim blokom na novem naslovu. In seveda, tudi to stolpnico je zgradila železarna, za potrebe svojih delavcev. Nekaj nadstropij višje stopim v dom družine Jamer. Še ne sedemo za mizo v jedilnici, ko Jure takoj razloži: *Pri mami smo se dobili, ker se je tukaj vse začelo, to je dom mojih staršev, tukaj sedaj živi samo še moja mama. V tem stanovanju sem odrasel.*

Brez predgovora ali razlage, kako bo naš pogovor potekal, ju vprašam: *Kakšna bi bila Koroška, če ne bi bilo železarne? Začne Jerica: Oh, če ne bi bilo jekla, ne bi bilo ničesar! Brez železarne ne bi bilo naselij, ne bi bilo Čečovja, Javornika, vsega tega, kar je okrog nas. Jure: Mati fabrika. Jerica: Mati fabrika!*

Jure Jamer je direktor Valjarne (podatek se nanaša na leto 2018, op. ur.), v kateri je trenutno zaposlenih 340 ljudi. Funkcijo direktorja opravlja pet let, v SIJ-u pa je zaposlen že 25 let. Jure: *Že kot študent sem delal, vedno ko sem imel proste dneve. Na začetku sem delal kot fizični delavec. Zato me ljudje danes poznajo, vedo, da poznam celoten delovni proces, da poznam veliko stvari v procesu, zato me spoštujejo. Samo zato sem si lahko zgradil res zelo, zelo dobro ekipo. Sodelujemo vzorno. S službenimi kolegi hodimo tudi vsaj dvakrat na leto na izlet.*

Tudi Juretov oče Stanko je bil zaposlen v železarni, pogovor zato nanese na pokojnika. Na obraz se mu pririše nekakšen zamišljen, rahel nasmeh. Jure: *Po letu in pol dela, ko sem bil planer, sem dejansko postal šef svojemu očetu. Spominjam se ga, ko je samo nekaj dni pozneje prišel do mene v valjarno. In ko je šel mimo mene, me je tako (pokaže, kako) po rami udaril, me pogledal in mi rekel: »Tukaj si ti moj šef, ampak jaz sem pa tvoj fotr!«*

(smeh) Ja, tako je pač bilo, sem imel visoko izobrazbo, in sem svojemu očetu postal šef. (smeh) Jerica: Ja, moj mož je delal v tovarni. Jure: Naša mama je rekla, da je tovarna očetova druga žena. Pogledata se in se nasmejita.

Vprašam Jerico: Kaj pa vi in železar-
na? Odgovori: V železarni sta delala
oba moja pradedka, moj dedek in tudi
mojo oče. Tudi on, tako kot vsi, je bil zelo
ponosen, da je bil zaposlen v železar-
ni. Moram pa reči, da ga je bilo vedno
strah, ali mu bo otroke uspelo spraviti
do kruha. Šele ko sem dobila službo
v železarni, je bil srečen in sproščen.
Začela sem leta 1969 in sem bila zapo-
slena vse do upokojitve, do leta 2003.
Zdaj me ni tam že 15 let, ampak veste,
še danes čutim močno pripadnost.

Jeričin sin Jure je danes že peti rod,
ki dela v železarni. Všeč mi je, da ni
»samo« direktor Valjarne (podatek
se nanaša na leto 2018, op. ur.). Ko
napeljeva pogovor na podjetje, govori
o samih presežkih. Mi smo zelo dobro
podjetje! Imamo zelo dobro strategijo
poslovanja. Se konstantno razvijamo,
zato smo zelo konkurenčni večjim. Strah
me je morda edino, da se bo to investi-
ranje, ta razvoj, ta pot, kot smo si jo
zastavili, kdaj ustavila. Jan, mi izva-

žamo kar 85 odstotkov proizvedenega.
Dvigne pogled proti meni, se s kopolci
nasloni na mizo in s ponosnim nasme-
škom našteva. 15 odstotkov izvažamo
v ZDA, 15 v Nemčijo, 15 v Italijo, 10 v
Avstrijo ..., preostalo pa v kar 85 držav
po vsem svetu. Naši izdelki so izjemno
kakovostni. Res sem ponosen na jeklo,
ki ga ustvarjamo s svojimi zaposlenimi.
Veste, mi imamo veliko odgovornost.
Vprašam ga, kje lahko najdem kos
njihovega jekla. Uff ... Kje ne?? In se
zasmeji. Električno dobite iz elektrarn,
ne? No, na primer tiste lopatice v tur-
binah so naše. Samo še na Mars nismo
poslali našega jekla. Ko bomo pa šli na
Mars, bodo naše jeklo uporabljali tudi
tam! Včasih smo delali, mi rečemo, »be-
tonsko železo«, zdaj pa delamo samo
vrhunske stvari. Všeč mi je, ko mi na
vprašanje, ali se tudi delavci zavedajo,
da ustvarjajo tako kakovostne izdel-
ke, odgovori z odločnim JA. Seveda!
Vprašam ga, od kdaj tako močno čuti
to delo in te kraje. Veste, jaz sem od-
raščal z jeklom. Ko sta se mama in oče
doma velikokrat pogovarjala o službi in
o tem, kaj je prav in kaj ne, kako bi kaj
moralo biti, sem bil jaz vedno zraven
in sem vse poslušal. Zgodaj sem se za-
vedal celotne okolice. Vedel sem, da

je vse tukaj okoli posledica železarne.
Gimnazijo je financiral – kdo? Železar-
na. Jerica: Brez matere fabrike bi bili
tukaj samo travniki. Jure: Veste, kaj
vam povem. Prepričan sem, da bomo
spet kmalu gradili bloke za delavce. Jih
bomo potrebovali. Že takoj danes bi
potrebovali vsaj 50 novih delavcev. Ja,
časi se ponavljajo, in upam, da bo tako,
kot je bilo pred mnogimi leti.

Ne srečam veliko ljudi, ki bi s takim
zadovoljstvom govorili o svojem de-
lovnem mestu in podjetju. Za Jureta in
marsikoga v teh krajih bi lahko rekel,
da je njihova služba njihov način
življenja. Jure si zato močno želi, da
bi generacije, ki prihajajo, občutile
podobno in to predale naprej. Danes
mlajše generacije niso toliko navezane,
kot smo bili mi. Morda še bodo, upam.
Je pa res, da mi smo vedeli, že takoj prvi
dan, ko smo prišli v fabriko, da bomo iz
nje šli v pokoj. Ravno prijatelj iz te ge-
neracije me je poklical pred časom. Bil
je nekaj več kot 40 let v železarni. Zdaj
je pa že štiri mesece upokojen. Pa mi
pravi: »Hej, Jure, kaj valjamo danes?«
Pa mu rečem: »V penziji si!«

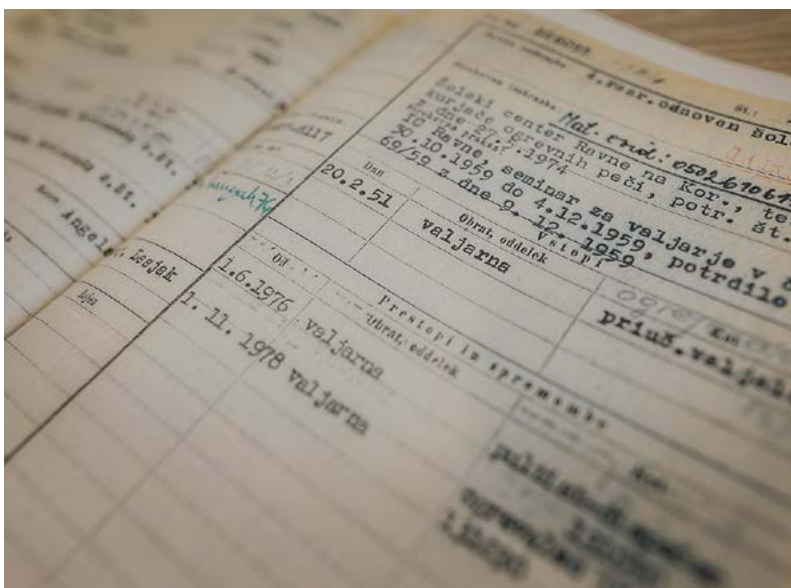
DRUŽINA PODOJSTRŠEK – 68 LET USTVARJANJA JEKLARSKE TRADICIJE

Na začetku je bil prav oče moj mentor

Tokrat je drugače. Zapeljem v popolnoma novo naselje. Široka cesta me pelje po slepi ulici mimo hiš, ki jih zob časa sploh še ni načel. Nekateri še celo vhodna vrata montirajo. Lepa arhitektura, moderno, skozi velika panoramska okna se odpirajo razgledi na gozd, ki se dviga le nekaj metrov stran. Všeč mi je, a šele ko parkiram avto na koncu ulice in izstopim, dojamem, zakaj je to naselje tako drugačno in zato tudi zelo posebno. Ne vem, koliko se domačini tega zavedajo, a gre za nekakšno vizualno časovno ločnico med generacijami. Nekako tako, kot da bi temelje tega novega naselja novih družin postavili že pred sto leti. Pomislim, da ne bi nikoli dobilo svoje podobe, če ne bi v teh dolinah živeli delovni ljudje, ki so dan za dnevno kovali železo. In to počnejo že 399 let.

Pozvonim na zvonec Podojstršek in vstopim v novo obdobje, v dom Matica in Anje. V jedilnici za mizo sedijo ob kavi in domači potici še Matičev oče Robert, mati Majda in bica (babica) Franca. Matic je zaposlen v družbi SIJ Ravne Systems kot konstruktor, oče Robert kot vzdrževalec, mati Majda pa dela v knjižnici na gradu, a je tudi ona nekdanja delavka v železarni, kot strugarka. Ko jih vprašam, kdo je še del te železarske zgodovine, mi bica Franca ponosno pove: *Vseh mojih 12 bratov je delalo v tovarni! In tudi moj pokojni mož, Alojz. In nadaljuje: Začel je delati, ko je bil star 15 let, leta 1945. In zaposlen je bil vse do leta 1980. Delal je v valjarni, bil je kurjač. Spominjam se, kako so bili v fabriki zelo povezani med seboj. Midva sva bila takrat doma na deželi, imel je vsak dan eno uro hoje do fabrike. Pa veste, moj mož je samo enkrat zaspal na šiht, in še to na nočnega. Vsi se nasmejimo bici. Tako kot pri vseh družinah, ki jih spoznavam pri projektu Iz roda v rod, tudi tukaj pri Podojstrških, že po nekaj besedah občutim ponos in veselje, ko začnejo govoriti o kom, ki je poskrbel za družino in ustvaril razvejano družinsko drevo z delom v železarni.*

Majda, Alojzova hči, pripoveduje: *Naš ata je delal, mama pa je skrbela za dom. Ata je vedno gledal, da je delal tudi za praznike, ker je takrat več zaslužil.*

Da nam je bilo bolje. Spominjam se tudi, včasih je bilo tako, da v železarno nismo smeli. Je bilo pa nekoč za prvi maj, ko mi je naročil, naj mu prinesem mošt na šiht, do vratarja. Mi smo vedno imeli doma mošt. Takrat sem bila stara približno 10, mogoče 12 let. Ko sem prišla, je naprosil vratarja, da me je spustil v tovarno. In takrat sem prvič videla vse te ogromne posode, peči. Sem samo gledala, kako je vse to veliko. Ata je bil vedno zelo ponosen na to, kje je delal. Ni mu pa bilo vseeno, ko njegov sin ni šel delat v železarno, pa tudi druga hči, moja sestra, ni šla. Vedno je rekel, en moj otrok bo delal v fabriki, tako da jaz nisem smela razmišljati o drugi smeri kot o industrijski. On takrat preprosto ni verjel v nobeno drugo službo. Zanj je bila fabrika mati.

Pogledam proti Maticu in njegovemu očetu Robertu. Slednji je v železarni zaposlen 13 let, Matic pa ima pri svojih tridesetih že kar 11 let delovne dobe. Ko se je zaposlil v železarni, je še študiral. Matic pove: *To, da sem začel delati že med študijem, je bilo najboljše*

zame, saj sem si lahko danes pri svojih letih ustvaril že veliko. Ponosno pove, da mu je bil na začetku mentor prav oče. Izjemno všeč mi je, ko začutim, da so prav vsi drug na drugega ponosni. Matic je danes tukaj zadnji rod, ki pelje družinsko tradicijo v železarni. Pravi, da čuti tudi veliko odgovornost. Matica prosim, naj mi natančneje razloži, kaj počne. Riše načrte, pravi. Karkoli se pokvari, se najprej razstavi, postavi se diagnostika in nato se narišejo novi, rezervni deli. In tukaj začutim njegovo spoštovanje do svojih prednikov v tovarni. Moji predhodniki so risali na table. Govori spoštljivo. Ne predstavljam si, da bi delal tako. Danes je drugače, delamo z računalnikom, v programu, kjer vidiš prav vse. Včasih pa so znali predvidevati iz ene same črte, ki so jo narisali na tablo. Res zelo spoštujem svoje predhodnike. Se vzravna, popravi stol in pokima z glavo, kot da bi tudi z mimiko želel pokazati, kako veliko spoštovanja goji do prednikov. Lepo je videti nekaj takega. Začutim ga, kako veliko mu vse to pomeni. Na-

daljuje. Tiste generacije, kot je bil moj deda, oni so živeli za to delo, s svojimi žulji so ustvarili ves kraj, ustvarili so našo prihodnost. Nikoli jim ni bilo težko po napornem delu iti še delat naprej. Njegova generacija je uredila Ivarčko jezero, skrbeli so tudi za smučišče, za veliko stvari. Slika današnje Koroške se je ustvarjala skozi zgodovino tudi zaradi železarne. Brez železarne ne bi bilo Koroške.

Z več družinami, kot se pogovarjam, bolj občutim te kraje. Po nekaj dnevih si celo drznem reči, da te kraje poznam. Vsaj dušo. Čas je, da grem. Pozdravimo se in odidem. Ko peljem skozi naselje, si v glavi sestavim zaključno misel. Podojstrškovi so danes tukaj, ker je nekdo v preteklosti trdo delal, in tukaj bo spet nekdo drug čez toliko let, ker danes oni trdo delajo. Morda bo celo tukaj, v tem novem naselju, čez sto let nekdo, tako kot sem danes jaz. Nekdo, ki bo stopil v te domove in spisal nove zgodbe o drugih ljudeh, o drugih rodovih, ki bodo cenili svoje prednike. •

SMO SIJEVCI. SMO SLOVENSKA INDUSTRIJA JEKLA

Monika Žvikart

(povzeto po gradivih in publikacijah Skupine SIJ)

Foto: arhiv Skupine SIJ

Skupina SIJ je največja vertikalno integrirana metalurška skupina v Sloveniji. Največ prihodkov ustvari s proizvodnjo jekla, ki je smiselno povezana s preostalimi poslovnimi področji, od zbiranja in prodaje jeklenega odpada do distribucije jekla in njegove predelave v končne izdelke (npr. jeklene palice, valji, industrijski noži) za svetovne trge.

Zveč kot 84 odstotki izvoza sodi Skupina SIJ med največje slovenske izvoznike. S skoraj 3.900 zaposlenimi je steber zaposlovanja v koroški in gorenjski regiji. Na Ravnah na Koroškem zaposluje tretjino aktivnega prebivalstva v občini, na Jesenicah pa petino. Z delovanjem po načelih krožnega gospodarstva izkazuje svojo trajnostno naravnost in je zgleden primer na tem področju v Sloveniji.

Št. 1

proizvajalec debele nerjavne pločevine (SIJ Acroni, Jesenice)

Št. 3

proizvajalec orodnih jekel v Evropski uniji (SIJ Metal Ravne, Ravne na Koroškem)

Top 10

proizvajalec industrijskih nožev na svetu (SIJ Ravne Systems, Ravne na Koroškem)

SKUPINA SIJ V ŠTEVILKAH (2019)

3.859	Zaposleni
767,4 mio. EUR	Prihodki od prodaje
58,8 mio. EUR	EBITDA
37,6 mio. EUR	Naložbe
84,6 %	Delež izvoza
477,6 tisoč ton.	Proizvodnja jekla

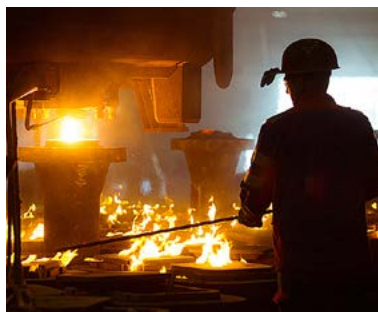
sij

Tri pike, tri vrednote, ki nas povezujejo in krepijo. Vsaka trdno sama zase, a obenem vse vedno skupaj. Simbolizirajo našo prilagodljivost, prizadevnost in zanesljivost.

V SIJ Metalu Ravne nastaja več kot 200 kvalitet jekel različnih dimenzijskih oblik.

Vsako leto razvijemo približno 100 novih izdelkov in v proizvodnji izdelamo 6–10 novih kvalitet jekel.

SIJ Metal Ravne je druga največja družba v Skupini SIJ in je s svojim tržnim deležem tretji največji proizvajalec orodnih jekel v Evropski uniji.

V SIJ Metalu Ravne v električni obločni peči izdelujemo jeklo, ga ulivamo v ingote, elektro pretaljujemo pod žlindro ter nato valjamo ali kujemo v kakovostne dolge proizvode za nišne jeklarske trge. Izdelujemo orodna in hitrorezna jekla, specialna jekla in konstrukcijska jekla.

Kupci SIJ Metala Ravne prihajajo iz strojnopredelovalne industrije, avtomobilske industrije, gradbeništva, kovinskopredelovalne industrije, kemijske industrije, medicine in farmacevtske industrije, elektroindustrije in energetike. Leta 2020 smo uspešno pridobili tudi certifikat za vstop v letalsko industrijo.

SIJ Ravne Systems je v Skupini SIJ največja družba na področju predelave. Sodi med tri največje proizvajalce industrijskih nožev in kovanih valjev v Evropi in med deset največjih na svetu.

Ponašamo se s strokovnim znanjem inženiringa, raziskav in razvoja ter proizvodnje.

Kupci prihajajo predvsem iz jeklarske, lesnopredelovalne, papirne, gumarske in reciklažne industrije ter industrije aluminija.

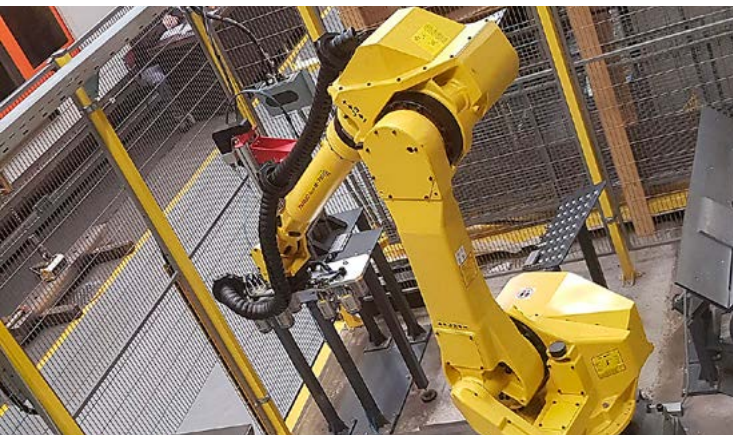
Leta 2016 so se v Skupini SIJ povezali laboratoriji družb SIJ Ravne Systems, SIJ Metal Ravne in SIJ Acroni pod enotno blagovno znamko SILABS. Danes je to največji industrijski laboratorijski sistem v Sloveniji.

Industrijski noži SIJ Ravne Systems se uporabljajo na vseh petih kontinentih, v več kot sedemdesetih državah po svetu.

V valjarni SIJ Metala Ravne smo zagnali štiri milijone evrov vredno linijo za toplotno obdelavo jekla s kontinuirno žarilno pečjo priznanega proizvajalca Ebner. Linija je energetsko učinkovita in okolju prijazna ter omogoča toplotno obdelavo jekel, s katero dosegamo specifične mehanske lastnosti in mikrostrukturo jekel. Povečane zmogljivosti zadovoljujejo povpraševanja po specialnih jeklih najzahtevnejših kupcev iz energetskega in naftno-plinskega sektorja.

V proizvodnji nožev SIJ Ravne Systems smo zagnali prvega robota za posluževanje CNC-stroja, s čimer smo naredili prvi korak na poti v industrijo 4.0. Z robotizacijo ponavljajočih se operacij na tem stroju (robkanje, graviranje, protikorozijska zaščita) bomo uspešno povečali izkoristek stroja. Cikel izdelave izdelka je z robotom krajši, kakovost konstantna in boljša, robot pa tudi z lahkoto opravi še »nadure«. Operaterji, ki so delali pri tem stroju, so danes razbremenjeni, in lahko opravljajo delo pri drugem stroju, medtem ko vmes zamenjajo paleto s surovci in odpeljejo paleto z obdelanimi kosi.

Z dvema CNC-horizontalnima rezkalnima centroma MAZAK z 28 paletami smo v SIJ Ravne Systems naredili preskok na poti k modernizaciji in posodobitvi proizvodnega procesa izdelave nožev za reciklažo plastike in drugih nožev. Stroja nam zagotavljata višjo produktivnost, boljšo geometrično stabilnost in bolj optimiran proces rezkanja oblike izdelka. 28 palet nam zagotavlja znižanje pripravljavnih časov za 90 odstotkov, boljšo fleksibilnost in povečanje zmogljivosti obstoječega proizvodnega programa.

sij | zip center

mizarstvo

tiskarna

storitve

sij.zipcenter.si

V najboljših STVAREH NA SVETU JE SLOVENSKO jeklo

JEKLO NAS SPREMLJA NA VSAKEM KORAKU

Naša življenja so povezana in preprejena z jeklom, najširše uporabljenim materialom na svetu. Jekla in izdelki iz jekla, proizvedeni v družbah Skupine SIJ, so povezani z energetiko, avtomobilizmom, ladijsko in letalsko industrijo, proizvodnjo gospodinjstskih aparatov, pohištveno in embalažno industrijo. Vse več rešitev in proizvodov ustvarjamo za novonastale gospodarske panoge.

USTVARJAMO NOVA JEKLA

Raziskovalni, razvojni in inovacijski dejavnosti namenjamo posebno pozornost. Naša razvojno-raziskovalna dejavnost je usmerjena v materiale in tehnologije za nova jekla ter v zmanjševanje obremenitev okolja. Uvrščamo se med najbolj inovativna slovenska podjetja in smo redni dobitniki priznanj Gospodarske zbornice Slovenije za inovacije.

MARTINA (Materiali in tehnologije za nove aplikacije)

V letu 2019 smo uspešno zaključili projekt MARTINA, v okviru katerega smo v SIJ Metalu Ravne skupaj s partnerji iz industrije, institucij znanja in razvojnih centrov razvili napredno orodno jeklo za inovativna orodja nove generacije SITHERM S140R z izboljšano toplotno prevodnostjo. Z razvitim jeklom smo odgovorili na zahteve orodjarskega trga po večji produktivnosti in daljši življenjski dobi orodij. Razviti koncept legiranja novega jekla SITHERM S140R prinaša drugačne kombinacije lastnosti tega jekla, ki ob enaki trdoti ter primerljivi žilavosti in prekaljivosti dosega bistveno višjo toplotno prevodnost kot standardna orodna jekla za delo v vročem. Projekt je sofinanciralo Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije.

Tipični furnirski noži

ČMRLJ (Doseganje čistosti in lastnosti z mikrolegiranjem jekel)

V sklopu projekta ČMRLJ v SIJ Metalu Ravne razvijamo tehnološke poti izdelave novih kvalitet jekel, ki ustrezajo visokim standardom čistosti in velikosti končnega zrna ter posledično mehanskim lastnostim, povezanim z njimi. V letu 2019 smo v okviru projekta izdelali prve laboratorijske šarže jekla s 15 različnimi kombinacijami legirnih elementov. Ultravisoko trdno jeklo bo uporabno na področjih, kjer je zaželeno izjemno zmanjšanje teže premikajočih se komponent, kot so žerjavi in dvigala. Zmanjševanje teže je ena od lastnosti, s katero ponudniki jekla omogočamo tudi manjšo porabo goriva pri premikih in s tem zmanjšanje emisij. Za projekt smo v sodelovanju s partnerji pridobili sredstva Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije ter Evropskega sklada za regionalni razvoj.

RANO@STEEL (Napredno orodno jeklo za rezanje mehkega lesa)

Podjetje SIJ Ravne Systems izdeluje tudi nože za rezanje, luščenje in obrezovanje furnirja. Obvladujemo vse branže v tej industriji, razen področja rezanja mehkega lesa. Zanj tudi svetovna konkurenca nima tehnoloških rešitev.

Inovatorski tim sodelavcev družb SIJ Metal Ravne, SIJ Ravne Systems, SIJ Acroni in Inštituta za kovinske materiale in tehnologije (IMT) je lani prejel srebrno nacionalno priznanje za napredno orodno jeklo za delo v hladnem SIHARD S671 – DURAWEAR. Razvili so v svetovnem merilu popolnoma nov koncept legiranja ledeburitnega orodnega jekla s cenejšim titanom in ga že tudi uspešno uporabili v praksi. Na trgu ne obstaja jeklo, ki bi ob podobni stopnji legiranja izkazovalo boljše kombinacije uporabnih lastnosti na področju obrabne obstojnosti.

V okviru projekta RANO@STEEL zato razvijamo takšno orodno hitro jeklo, ki bo imelo kombinacijo lastnosti, kot so visoka trdota ter hkrati udarna žilavost, visoka obrabna obstojnost in rezilnost. Nova jekla razvijamo v sodelovanju s Fakulteto za strojništvo Univerze v Mariboru ter z razvojnim oddelkom sestrskega podjetja SIJ Metal Ravne, ki za nas razvija in izdeluje testne šarže novega jekla. V okviru projekta RANO@STEEL pa razvijamo tudi novo avtomatizirano kalilno linijo za kaljenje furnirskih in drugih nožev.

Jeklo je najbolj recikliran material na svetu. Vedno znova ga lahko 100-odstotno recikliramo brez izgube kakovosti.

Razvoj novih jekel v svetu poteka tako hitro, da 75 odstotkov vrst jekel, ki jih danes uporabljamo, pred dvajsetimi leti še ni obstajalo.

JEKLO IMA SKLENJEN KROG UPORABE, NJEGOVA PONOVA UPORABA JE NEOMEJENA

Vse vrste jekla lahko ponovno uporabimo za nova jekla različnih trdot, trdnosti, žilavosti, korozijske odpornosti in drugih lastnosti. Delovanje po načelih trajnostnega razvoja in krožnega gospodarstva je med našimi najpomembnejšimi vezavi. Spodbujamo in uresničujemo ju tudi s ponovno uporabo stranskih proizvodov, ki nastanejo pri proizvodnji jekla, ali pa stranske proizvode uporabimo kot vir za nove. Glede na količino vhodnih materialov in izhodnih odpadkov je jeklarstvo dejavnost s skoraj popolnoma zaprtim tokokrogom surovin.

Z odvečno toploto ogrevamo mesto

Odvečno toploto, ki nastaja pri hlajenju elektroobložne peči, v kateri pri temperaturi več kot 1.600 stopinj Celzija v Jeklarni SIJ Metala Ravne pretaljujejo jeklo, preko distributerja Petrol namenjamo za daljinsko ogrevanje občine Ravne na Koroškem. Del te energije je kot donacija Skupine SIJ namenjen ogrevanju bazenov Športnega centra Ravne na Koroškem: od leta 2016 za ogrevanje zimskega bazena, od leta 2018 pa tudi letnega – ogrevata se voda in zrak v balonu, ki bazen pokriva pozimi.

ZDRUŽUJE NAS JEKLENA VOLJA

Posebno skrb namenjamo zaposlenim in njihovim družinam ter lokalnim skupnostim. Z zaposlenimi se družimo na različnih dogodkih in aktivno sodelujemo pri različnih projektih. Močan poudarek dajemo ozaveščanju zaposlenih o varnosti in zdravju pri delu. Povezanost s skupnostjo utrjujemo preko izbranih sponzorskih in donatorskih projektov in drugih oblik aktivnega dialoga. S podporo projektov za razvoj športne infrastrukture spodbujamo zdrav način življenja in aktivno preživljanje prostega časa prebivalcev lokalnih okolij.

Petra Majdič širi jekleno voljo

Da je za dosežke na različnih področjih potrebna trdna, jeklena volja, ki je že od nekdaj v značaju Skupine SIJ, sporoča ambasadorka jeklene volje, olimpijka in nekdanja smučarska tekačica Petra Majdič.

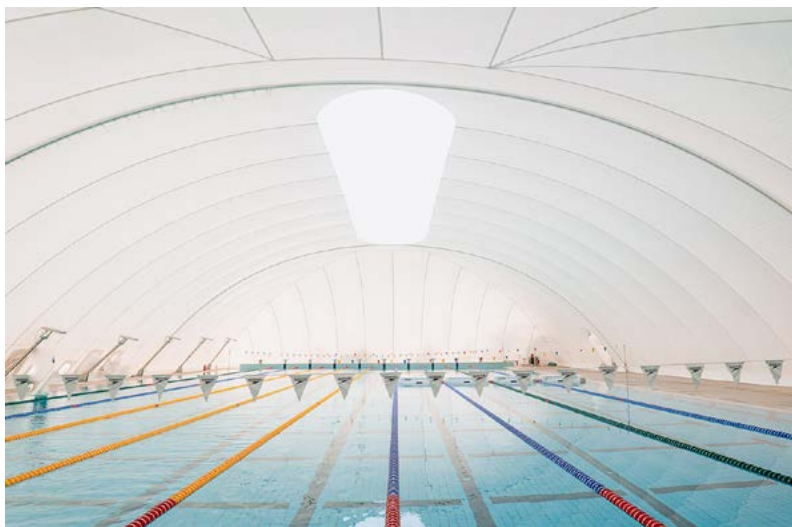
Nihče ti v življenju ne more dati zagotovila, da boš postal najboljši.

Vedno pa se lahko zaneseš na svojo jekleno voljo.

To je edino zagotovilo, da se dan za dnem trudiš postati boljši in dosežeš svoj cilj.

Zato prebudi v sebi svojo jekleno voljo!

Petra Majdič,
ambasadorka jeklene volje

Z odvečno toploto pokrivamo približno 40 odstotkov toplote, potrebne za oskrbo mesta Ravne na Koroškem.

Kot donacijo v družbi SIJ Metal Ravne z odvečno toploto ogrevamo tudi zimski in pokriti letni bazen Športnega centra Ravne na Koroškem.

V letu 2019 je Petra Majdič s svojo življenjsko zgodbo in konkretnimi nasveti kot popotnico na poti do zastavljenih ciljev prebujala jekleno voljo pri srednješolcih in mladih športnikih v klubih, ki jih družbe Skupine SIJ sponzoriramo. Na Ravnah na Koroškem se je družila s športnimi štipendisti Skupine SIJ in z dijaki športnega oddelka gimnazije ter mladimi plavalci, odbojkarji in nogometaši.

Znamo varno, zmoremo zdravo

Stremimo k cilju nič nezgod pri delu in nagradujemo obrate z najmanj nezgodami. Doseganje ciljev na področju varnosti in zdravja pri delu sproti spremljamo in ocenjujemo po premišljenih kriterijih. Na podlagi rezultatov v vsakem četrletju leta razglasimo najvarnejši program in ga nagradimo ob koncu leta.

Praznujemo na Sijevem dnevu

Junija se zaposleni Skupine SIJ z družinami družimo na tradicionalnem Sijevem dnevu. Dobimo se izmenjaje, eno leto na Ravnah na Koroškem in eno leto na Jesenicah, ter čestitamo najboljšim sodelavcem, jubilantom in inovatorjem. Predvsem pa se družimo in zabavamo v krogu sodelavcev in naših družin.

Preizkušamo bele strmine na Poseki

Sodelavci Skupine SIJ se na SIJ zimskih igrah pomerimo v veleslalomu in deskanju. Podelimo nagrade najhitrejšim sodelavcem, pa tudi tistim z najbolj jekleno voljo, ki jo dokažejo ob pobiranju po padcu in z nadaljnjo vožnjo do cilja.

Zavihamo rokave in odpremo srce

Na dnevu sodelovanja z različnimi aktivnostmi krepimo vezi z lokalno skupnostjo. V letu 2019 smo se, skupaj s športniki iz društev in klubov, ki jih sponzoriramo, ob delu, jeklarskem kvizu in športnih igrah družili z osnovnošolci iz OŠ Juričevega Drežčka, varovanci VDC Ravne na Koroškem in starejšimi v Domu starejših Na Fari na Prevaljah. V novo podobo pa smo odeli tudi ograje ob pešpoteh na Brdinjah.

Skupaj treniramo, tečemo in kolesarimo

Kakovostno preživljanje prostega časa zaposlenih in njihovih družinskih članov spodbujamo tudi v Športnem društvu SIJ. Povezuje 250 članov, ki sodelujejo na številnih tekaških in kolesarskih dogodkih. Ob udeležbi na Ljubljanskem maratonu smo izvedli tudi dobrodelno akcijo. Vsak naš pretečni kilometer smo prevrednotili v evre, podvojeni znesek pa kot donacijo namenili vrtcem in šolam v lokalnih skupnostih.

Na Ravnah na Koroškem smo donacijo 1.482 evrov podarili učencem Osnovne šole Juričevega Drejčka.

Jekleni poligoni

Sponzorske in donatorske aktivnosti izvajamo tudi z namenom ozaveščanja o jeklu kot vsestransko uporabnem materialu na vseh področjih našega življenja. Lokalnim skupnostim po Sloveniji tako podarjamo v družbi SIJ Acroni izdelane jeklene poligone za ulično vadbo. Skupno jih je na različnih lokacijah v Sloveniji že dvanajst, do konca leta 2022 bo v sodelovanju z Olimpijskim komitejem Slovenija postavljenih še devet.

Jekleni poligon je na Ravnah na Koroškem postavljen v neposredni bližini Športnega centra Ravne (DTK). Njegova ambasadorica je članica Plavalnega kluba Fužinar, Tjaša Oder, prva slovenska mladinska svetovna prvakinja v plavanju.

V letu 2018 smo z donacijo vlečnice na Poseki pomagali urediti otroški smučarski poligon za učenje smučanja za otroke in zabavo na snegu.

Z jekleno voljo kalimo najboljše slovenske športnike
Smo dolgoletni sponzorji športnih klubov (odbojcarski, nogometni, plavalni, smučarski, namiznoteniški), v katerih so se kalili ali se kalijo najboljši slovenski športniki, med njimi tudi člana srebrne slovenske odbojcarske reprezentance Tine Urnaut in Klemen Čebulj ter mladinska svetovna prvakinja v plavanju Tjaša Oder.

Mladinska ekipa OK Fužinar SIJ Metal je decembra 2019 osvojila naslov mladinskih državnih prvakov v odbojki.

Naši štipendisti, naši prihodnji sodelavci

Perspektivnim dijakom in študentom omogočamo štipendije in praktična usposabljanja že med šolanjem. Z mnogo truda in številnimi aktivnostmi smo v sodelovanju s Srednjo šolo Ravne dosegli, da so v šolskem letu 2016/17 v šolske klopi ponovno sedli dijaki programa metalurški tehnik. V času šolanja smo jim zagotovili štipendije, po zaključku izobraževanja pa tudi zaposlitev. Najboljšim štipendistom zagotavljamo tudi štipendijo v času študija.

V jubilejnem letu je šolanje zaključila prva generacija metalurških tehnikov, naših štipendistov, ki so po več kot dveh desetletjih v šolskem letu 2016/17 ponovno sedli v šolske klopi. Med njimi sta tudi diamantna maturanta, ki sta dosegla vse točke, Martina Ditingner in Aljaž Rebol.

Na območju nekdanje Železarne Ravne je Stara železarna, muzejski kompleks, ki ga sestavljajo trije najstarejši ohranjeni objekti s statusom kulturnega spomenika. V njem je pod okriljem Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem, postavljena stalna muzejska razstava Mati fabrika – Železarna Ravne, ki preko razstavljenih predmetov in fotografij prikazuje razvoj jeklarskega podjetja in tudi delo ter življenje jeklarjev.

V Štauhariji ali nekdanji krčilni kovačnici so na ogled ohranjene naprave in stroji (elektroobložna peč, repač, žerjav, različna kladiva).

SPOŠTUJEMO IN OHRANJAMO DEDIŠČINO

Ponosni smo, da smo del industrije s tako dolgo zgodovino in tradicijo, ki se iz roda v rod prenaša že več generacij. Zato se nam zdi pomembno, da kulturno in industrijsko dediščino prepoznamo, zaščitimo in ohranimo ter na primeren način predstavimo javnosti.

Solzica iz jekla, ki je postavljena v Kotljah, je ob podpori SIJ Metala Ravne nastala v delavnicah ter po idejni zasnovi dijakov Srednje šole Ravne in Lidije Fišer.

Prihodnost gradimo na trdnih temeljih preteklosti.

V jubilejnem letu je bila razstava nadgrajena s predstavitvijo zgodovine jeklarstva v Mežiški dolini v zadnjih 400 letih. Prve večje fužine, kot so imenovali obrate za proizvodnjo železa in železnih izdelkov, so postavili v Črni na Koroškem, manjše tudi v takratnem Guštanju. Konec 18. stoletja so v Črni in Mežici izdelovali žeblje in žico, na Prevaljah so v 19. stoletju zgradili železarno po angleškem vzoru in med prvimi v monarhiji izdelovali železniške tirnice. V Guštanju so prav tako izdelovali pudlano jeklo, že v sedemdesetih letih 19. stoletja so se usmerili v izdelavo orodnih jekel, kot je »tiegelstahl«. Uvedba nove tehnolo-

gije – Siemens-Martinove peči leta 1881 je podjetju pomagala preseči takratno gospodarsko krizo. Raba naprednih tehnologij je omogočila razvoj in obstoj te pomembne gospodarske dejavnosti na Ravnah na Koroškem.

V sodelovanju z Narodnim muzejem Slovenije in Naravoslovnotehniško fakulteto, Oddelkom za materiale in metalurgijo, ter SIJ – Slovensko industrijo jekla sta na razstavi predstavljena tudi sodobna tehnologija proizvodnje jekla in pomen slovenske jeklarske industrije, katere del sta SIJ Metal Ravne in SIJ Ravne Systems.

V čast jubilejnega leta smo v Skupini SIJ v sodelovanju z občinami, ustanovami in društvi zasnovali mnoge aktivnosti. Nakar pa je v naše jubilejno leto posegla epidemija koronavirusa, ki je del teh aktivnosti zaustavila in začasno prekinila tok praznovanja. Dogodki se bodo sicer nadaljevali v letu 2021, vendar pa je zaradi še vedno veljavnih preventivnih ukrepov in negotovosti, kako bo naše družbeno življenje koronavirus krojil v prihodnosti, v tem trenutku nemogoče natančno napovedati, kako in v kakšnem obsegu bodo naši načrti uresničeni. •

KORONA KROJILA PRAZNOVANJE

Visoki jubilej, 400 let jeklarstva v Mežiški dolini, naj bi letos in prihodnje leto počastili z mnogimi aktivnostmi pod pokroviteljstvom Skupine SIJ, družbe SIJ Metal Ravne, in sicer v sodelovanju s številnimi ustanovami in društvi v občinah Ravne na Koroškem, Prevalje, Mežica in Črna na Koroškem.

Podatke zbrala mag. Andreja Čibron Kodrin

S meli načrti za praznovanje jubilejnega leta so bili predstavljeni 29. januarja na novinarski konferenci. Epidemija novega koronavirusa pa je nekatere aktivnosti zaustavila oziroma prestavila v prihodnje leto. Denimo odhod slovenske olimpijske bakle, izdelane v družbi SIJ Metal Ravne, z Raven in po obisku vse Slovenije na olimpijske igre v Tokio. Nekaj dogodkov in aktivnosti pa je vseeno bilo uresničenih in jih na kratko predstavljamo.

Obiskovalci razstave so spoznali tudi zgodovinske, etnološke, umetnostnozgodovinske in teološke zanimivosti Tolminskega.

(foto: Aleksander Ocepek, Fotostudio Ocepek)

GOSTUJOČA RAZSTAVA STARI BOGOVI OBMOLKNEJO

Praznovanje 400-letnice jeklarstva v Mežiški dolini je uvedla razstava Stari bogovi obmolknejo: Šentviška planota v arheoloških dobah, ki so jo v Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem, odprli 30. januarja. Gostujoča razstava Tolminskega muzeja, njen avtor je arheolog mag. Miha Mlinar, je predstavila arheološko zgodbo Šentviške planote predvsem z vidika bogatega gospodarskega zaledja železnodobnega Mosta na Soči, govorila pa je tudi o predkrščanskih kulturnih središčih na Berlotovem robu in Vrh gradu.

RAVENSKI RADIOAMATERJI OBVESTILI SVET

Člani Radiokluba Franja Malgaja Ravne so se visokemu jubileju jeklarstva poklonili na prav poseben način. Agencija za komunikacijska omrežja in storitve Republike Slovenije jim je izdala licenco za uporabo klicnega znaka S5400J (sestavljenega iz številke obletnice začetka jeklarstva 400 in črke J, ki

pomeni jeklarstvo). Člani radiokluba so tako v svet ponesli informacijo o 400-letnici jeklarstva v Mežiški dolini. Od začetka marca do konca maja so vzpostavili skoraj 15 tisoč zvez v telefoniji in telegrafiji ter z digitalnimi načini dela, in sicer z radioamaterji iz 122 držav.

Znamka 400 let jeklarstva v Mežiški dolini (vir: Pošta Slovenije)

Veščine ročnega kovanja zdaj ohranjajo umetnostni kovači. (foto: Karla Oder)

Radioamaterska razglednica za potrditev zveze z upodobljeno zgodovino jeklarstva v Mežiški dolini (vir: Radioklub Franja Malgaja Ravne)

FILATELISTIČNI POKLON JEKLAJSKEMU JUBILEJU

Praznovanju 400-letnice jeklarstva v Mežiški dolini sta se pridružila tudi Pošta Slovenije in Koroško filatelistično društvo (KFD), prva z izdajo znamke in ovitka ter žiga prvega dne, koroški filatelisti pa s priložnostnim filatelističnim sklopom in filatelistično razstavo Jeklarstvo na Koroškem avtorjev Marjana Merkača in Jožeta Kebra.

Pošta Slovenije je 13. julija v nakladi 40.000 kosov in z nominalo A (trenutno 55 centov) izdala novo znamko, poimenovano 400 let jeklarstva v Mežiški dolini. Znamko z motivom valjarske proge v družbi SIJ Metal Ravne, ki jo je fotografiral Tomo Jeseničnik, je oblikoval Edi Berk. Na ovitku prvega dne (s pošto 2390 Ravne na Koroškem) sta podoba Thurnove jeklarne iz šestdesetih let 19. stoletja in njen znak (sidro) v stilizirani obliki.

Priložnostni filatelistični sklop KFD pa sestavljajo razglednica, trije priložnostni poštni žigi (2391 Prevalje, 2392 Mežica in 2393 Črna na Koroškem, vsi 13. 7. 2020) ter tri priložnostne piseske ovojnice. Oblikovalec sklopa Borut Bončina je, sledeč ujemanju z novo priložnostno pošto znamko, na risni strani razglednice uporabil motiv valjarske proge po fotografiji Toma Jeseničnika in uradni logotip jubilejnega leta jeklarstva. Za dotisk na priložnostnih poštah ovojnicah pa je izbral izseke z grafik iz 19. stoletja z motivi Thurnovih železarn v Črni in Mežici ter plavža, Bessemerjevega obrata in revizijske valjarne Prevalje.

OBJAVE NA SPLETNI STRANI OBČINE

Občina Ravne na Koroškem na svoji spletni strani www.ravne.si namenja prostor vsem novicam o letošnjem jeklarskem jubileju.

- Že posebej opisanim jih dodajmo še nekaj po izboru, denimo v povezavi z načrtovano slovensko olimpijsko baklo obuditev spomina na leto 1979, ko je bila na Ravnah na Koroškem iz jekla in pleksi stekla izdelana palica za 34. Štafeto mladosti.

- Koroški pokrajinski muzej, Muzej Ravne, v fotogaleriji predstavlja del svoje stalne zbirke, nastale v sklopu občasne razstave fotografij Tihomirja Pinterja Razžarjeni pogled iz leta 2006 kot dela projekta, izpeljanega v sodelovanju z Gornjesavskim muzejem Jesenice.
- Na spletni strani je tudi povezava do avdiovideo predstavitve zgodovine lokalnega jeklarstva. V sodelovanju z lokalno televizijo Uršlja TV je dr. Karla Oder v dobrih 37 minutah na sodoben način predstavila razvoj jeklarstva in njegovo dediščino v Mežiški dolini. (Avdiovideo predstavitvev 400 let jeklarstva v Mežiški dolini je bila tudi vsebina letošnje Poletne muzejske noči 19. junija v Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem.)
- Spletna stran vsebuje tudi zapis o ustvarjalni kovaški delavnici, ki je potekala 23. septembra v Stari železarni na Ravnah na Koroškem. Člani Cehovskega društva kovačev Slovenije, med njimi tudi Tilen Šumah iz Kotelj, so iz 150 mm dolgega kosa železa kovali izdelke. Kaj so ustvarili, si je mogoče ogledati v sklopu nove muzejske razstave Sijaj jekla – 400 let jeklarstva v Mežiški dolini.

ZGODOVINA NA RAVENSKIH ULICAH

V sodelovanju Koroškega pokrajinskega muzeja in Občine Ravne na Koroškem je sredi avgusta nastala ulična razstava Moj kraj – moj svet, ki prikazuje stare fotografije mesta in okolice. Štirje panoji (24 motivov) stojijo na ploščadi pred trgovino Tuš, reprodukcije razglednic velikega formata pa so nameščene v izložbena okna Bevčeve hiše v prehodu s trga proti Kulturnemu centru. Ker so na panojih tudi motivi Thurnove jeklarne na Ravnah, tudi oni prispevajo svoj kamenček v mozaik obeleževanja jeklarskega jubileja, saj občane in občanke na častljivo 400. obletnico začetka jeklarstva v Mežiški dolini spomnijo na njihovih vsakdanjih poteh.

Akademski slikar Štefan Marflak pa je svoj poklon Ravnah in železarjem, kot sta tudi skulptura Železarjem – Štauharija 2013 in skulptura s solzicami na ravenskem mestnem platoju, še nadgradil z enajstimi stenski kovanjskimi plastikami v kombinaciji z

Podoba Thurnove jeklarne je za domačine in obiskovalce Raven na Koroškem oživila na uličnih panojih.

(foto: Andreja Čibron Kodrin)

živahnimi barvami. Prej pusti betonski zidovi ob NLB in vzdolž klančine na avtobusno postajo od septembra krasijo rob mestnega platoja in nagovarjajo mimoidoče.

NOVA STALNA RAZSTAVA SIJAJ JEKLA

V štauhariji Stare železarne na Ravnah na Koroškem stoji nova stalna razstava Sijaj jekla – 400 let jeklarstva v Mežiški dolini. Napredek, krožno gospodarstvo, posluš za okolje ...

Zasnovali so jo Karla Oder, Monika Žvikart, Vinko Skitek, Jakob Lamut, Stanko Petovar, Maksimilijan Večko in Sara Wagner, ki so večinoma tudi pisci besedil. Razstava z besedilom v slovenskem in angleškem jeziku je razdeljena na tri vsebinske sklope.

V prvem delu z naslovom Sijaj tradicije je povzet zgodovinski oris razvoja jeklarske industrije v dolini reke Meže, od njenih začetkov v Črni leta 1620 do dosežkov v 19. stoletju.

V drugem delu razstave, ki nosi preprost naslov Jeklarstvo, so predstavljeni jeklarstvo in ključni sodobni metalurški postopki izdelave jekla, preizkušanje kovinskih materialov, ulivanje in vroča predelava jekla, tehnologije preoblikovanja in obdelovalne tehnike jekla. Ta razstavni sklop

je nastal v sodelovanju s snovalci razstave Ko zapoje kovina, avtorji so sodelavci Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani in Narodnega muzeja Slovenije.

Tretji sklop predstavlja Skupino SIJ – Slovensko industrijo jekla, enega največjih slovenskih izvoznikov in s skoraj 3.900 zaposlenimi pomembnega zaposlovalca v koroški in gorenjski regiji. SIJ Metal Ravne je druga največja družba v Skupini SIJ in je s svojim tržnim deležem tretji največji proizvajalec orodnih jekel v Evropski uniji. SIJ Ravne Systems je v Skupini SIJ največja predelovalna družba. Sodi med tri največje proizvajalce industrijskih nožev in kovanih valjev v Evropi in med deset največjih na svetu.

Skupina SIJ je razstavo Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem, obogatila z izdelki iz sodobne proizvodnje, SIJ Metal Ravne pa z nekaterimi napravami iz preteklosti. Razstava je postavljena ob stalno razstavo Mati fabrika – Železarna Ravne in jo dopolnjuje.

Koroški pokrajinski muzej in Koroško filatelistično društvo sta novo postavitev počastila s priložnostnim filatelističnim sklopom avtorja Boruta Bončina in filatelistično razstavo.

V središču Raven na Koroškem nastaja stalna ulična »galerija« akademskega slikarja, domačina Štefana Marflaka. Tudi letos postavljena dela so iz materiala, značilnega za jeklarsko mesto. (foto: Andreja Čibron Kodrin)

Dolina jekla in jeklarsko mesto

A valley of steel and a steelmaking town

1164 *prva pisna omenila*
mesto Dornon Marjate na Jamnici v Funtici vasi, današnja Prevalca
the first mentions of the church Dornon Marjate in Funtici vasi, today Prevalca, in written records

1246 *prva pisna omenila*
Gleichenstein
the first mentions of Gleichenstein in written records

1306 *prva pisna omenila*
Črna
the first mentions of Črna in written records

1391 *prva pisna omenila*
Mladina
the first mentions of Mladina in written records

1952 *izdajajo prvoletno svetilo*
Ravne na Koroškem
Gleichenstein becomes the town of Ravne na Koroškem

Dolina jekla

A valley of steel

Mladina dolina bilo enostavno imej Emskega na severu. Slovenski do industrijskega obdobja. 12. stoletje nastane 1.2. jeklarsko mesto prvoletno svetilo in s tem prvo leto 1300 postane v 13. stoletju megalin in 13. stoletju megalin.

Občina Mladina dolina je sestavljena iz treh občin: Črna na Koroškem, Mladina, Prevalca in Ravne na Koroškem. Vsi trije občinski deli spadajo pod isto občino, vendar imajo vsi trije občinske svetove. Občina Mladina dolina je sestavljena iz treh občin: Črna na Koroškem, Mladina, Prevalca in Ravne na Koroškem. Vsi trije občinski deli spadajo pod isto občino, vendar imajo vsi trije občinske svetove.

Občina Mladina dolina je sestavljena iz treh občin: Črna na Koroškem, Mladina, Prevalca in Ravne na Koroškem. Vsi trije občinski deli spadajo pod isto občino, vendar imajo vsi trije občinske svetove.

The Mladina Valley is part of the Province of Carinthia in Austria, which has a long history of steelmaking. In the 12th century, the first steelmaking plant was established in the valley. The Mladina Valley is part of the Province of Carinthia in Austria, which has a long history of steelmaking. In the 12th century, the first steelmaking plant was established in the valley.

The Mladina Valley is part of the Province of Carinthia in Austria, which has a long history of steelmaking. In the 12th century, the first steelmaking plant was established in the valley.

Jeklarsko mesto Ravne na Koroškem

Ravne na Koroškem – a steelmaking town

Občina Ravne na Koroškem je sestavljena iz treh občin: Ravne na Koroškem, Gleichenstein, in Mladina dolina. Ravne na Koroškem je sestavljena iz treh občin: Ravne na Koroškem, Gleichenstein, in Mladina dolina.

Občina Ravne na Koroškem je sestavljena iz treh občin: Ravne na Koroškem, Gleichenstein, in Mladina dolina. Ravne na Koroškem je sestavljena iz treh občin: Ravne na Koroškem, Gleichenstein, in Mladina dolina.

The Mladina Valley is part of the Province of Carinthia in Austria, which has a long history of steelmaking. In the 12th century, the first steelmaking plant was established in the valley.

Novo stalno razstavo je grafično oblikovala Dolores Gerbec (na fotografiji eden od panojev), prostorska interpretacija vsebine ter oblikovanje razstave sta delo Sanje Jurca Avci in Tomaža Budkoviča. (vir: arhiv oblikovalke)

Tudi Pihalni orkester železarjev Ravne izvaja dela Mihe Ferka. Žal je premierno izvedbo njegove skladbe v čast jeklarskemu jubileju preprečila koronavirusna bolezen.
(foto: Aleksander Ocepek, Fotostudio Ocepek)

SKLADBA ZA 400-LETNICO JEKLARSTVA

Na osrednji prireditvi v čast jeklarskega jubileju, ki naj bi bila septembra, in tudi na praznovanju krajevnega praznika v oktobru (oba dogodka sta zaradi koronavirusa odpadla) naj bi Pihalni orkester železarjev Ravne premierno izvedel novo skladbo avtorja Mihe Ferka. Izvirno simfonično-folklorno skladbo, posvečeni 400-letnici jeklarstva v Mežiški dolini, je njen skladatelj označil za *zvočni zapis vsakdana na Ravnah*, že vrsto let trdno prepletenih z jeklarsko industrijo: *Osnovna ideja skladbe je, da bi poslušalec občutil pomembnost in vsakodnevno prisotnost jeklarstva na Ravnah, se poistovetil z običajnimi ljudmi, ki so delali v težki jeklarski industriji, prek glasbe občutil*

njihov znoj in njihovo trpljenje ob delu ter veselje in zadovoljstvo po uspešno opravljenem delu.

Skladatelj je glasbilom dodal tudi neobičajni instrument »ambos«, ker naj bi skladbi dal *značilno jeklarsko noto*, in tudi zvonove, ki *poslušalcu vedno zbudijo občutek ljudskosti.*

Kot značilnost skladbe je Ferk poudaril motive oziroma citate iz znanih koroških ljudskih pesmi, ti naj bi dali skladbi *nedvoumno koroško avtentičnost.* Osrednji del skladbe je odmerjen *rahlo idealizirani in stilizirani koroški narodni pesmi N'mau čez izaro.* Simfoničnemu pihalnemu orkestru se bo tu pridružil otroški pevski zbor, otroški pevski glasovi naj bi poskrbeli, *da bo poslušalec odpeljan v čas, ko so se jeklarski stroji ustavili in je bil dela prost*

dan, ko se je delavcu čas ustavil in mu je kljub težkemu življenju zapelo srce.

Z izvirno skladbo, dolgo od 15 do 20 minut, želi njen avtor kot trden Ravenčan postaviti *dostojen glasbeni spomenik vsem rodovom, ki so se stoletja mučili, delali, ustvarjali v težkih pogojih, v težki industriji in uspeli in razvili jeklo z Raven na Koroškem do takšne kvalitete, da je priznano po vsem svetu.*

Avtor skladbe, ta bo izvedena v epidemiološko ugodnejšem času, je, kot že rečeno, domačin Miha Ferk, ki zdaj živi in dela v tujini. Velja za prototip sodobnega klasičnega umetnika. Aktiven je kot skladatelj, dirigent, aranžer in saksofonist. •

Pogled na mesto Ravne na Koroškem s podjetji slovenske jeklarske industrije (foto: Tomo Jeseničnik; vir: fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem)

OD KOROŠKEGA FUŽINARJA DO RAVENSKEGA JEKLARJA

Publikacija ob 400-letnici železarstva in jeklarstva v Mežiški dolini

Izdajateljici: Občina Ravne na Koroškem in Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem.

Zanju: dr. Tomaž Rožen in mag. Irena Oder.

Založnica: Občina Ravne na Koroškem.

Uredniški odbor: mag. Andreja Čibron Kodrin (urednica in lektorica), mag. Irena Oder, Janja Širnik, Simona Šuler Pandev, Simona Vončina in Monika Žvikart.

Avtorji besedil: dr. Tomaž Rožen, mag. Irena Oder, mag. Andreja Čibron Kodrin, dr. Karla Oder, mag. Tadej Pungartnik, dr. Vinko Skitek, Anita Potočnik Slivnik, Simona Šuler Pandev, Mirko Osojnik, mag. Simona Javornik Ristič, Helena Merkač, Jože Prednik, Jože Apat, prim. mag. Franc Verovnik, Jan Golja in Monika Žvikart.

Avtorji fotografij: navedeni ob fotografijah.

Fotografija na ovitku: del valjarske proge in postopka valjanja v družbi SIJ Metal Ravne, foto: Tomo Jeseničnik (vir: fototeka Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem).

Oblikovanje: Sans, Andrej Knez, s. p.

Elektronska izdaja.

Publikacija je izšla tudi v tiskani obliki.

Na Ravnah na Koroškem, 29. novembra 2020

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

ISBN 978-961-94785-2-3

COBISS.SI-ID=42249987

AVTORJI ČLANKOV

JOŽE APAT, univ. dipl. inž. metal. in mater., vodja projektov v družbi SIJ Metal Ravne, organizator pohodov slovenskih jeklarjev na Ravnah na Koroškem

Mag. ANDREJA ČIBRON KODRIN, nekdanja urednica Koroškega fužinarja

JAN GOLJA, novinar, pisatelj, producent, humanitarec

Mag. SIMONA JAVORNIK RISTIČ, univ. dipl. prim. jezik. in prof. um. zgod., nekdanja kustosinja v Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem

HELENA MERKAČ, upokojena prof. slov. jezika in ped., nekdanja novinarka v Železarni Ravne

Dr. KARLA ODER, univ. dipl. etn. in prof. zgod., muzejska svetnica, zaposlena v Koroškem pokrajinskem muzeju, Muzeju Ravne na Koroškem

MIRKO OSOJNIK, upokojeni samostojni strokovni sodelavec Koroškega pokrajinskega muzeja, Muzeja Ravne na Koroškem

ANITA POTOČNIK SLIVNIK, univ. dipl. inž. arh., Občina Ravne na Koroškem, Urad za razvoj in investicije

JOŽE PREDNIK, nekdanji sodelavec Železarne Ravne, zdaj predsednik Društva upokojencev Ravne na Koroškem

Mag. TADEJ PUNGARTNIK, univ. dipl. etn. in kult. antr., višji kustos, direktor Koroškega pokrajinskega muzeja

Dr. VINKO SKITEK, univ. dipl. zgod., arhivist v Pokrajinskem arhivu Maribor, Enoti Ravne na Koroškem

SIMONA ŠULER PANDEV, univ. dipl. soc., bibliotekarska specialistka v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem

Prim. mag. FRANC VEROVNIK, dr. med., upokojeni specialist int. med., nekdanji zaposlen v Splošni bolnišnici Slovenj Gradec

MONIKA ŽVIKART, univ. dipl. kom., specialistka za korporativno komuniciranje v družbi SIJ Metal Ravne

ISBN 978-961-94785-2-3